Engin Cezzar Kitabı

HAZIRLAYAN: GÖKHAN AKÇURA

YAPI KREDİ YAYINLARI

ENGİN CEZZAR KİTABI

YKY

Kırkıncı Sanat Yılında
ENGİN CEZZAR
Kitabı

HAZIRLAYAN
GÖKHAN AKÇURA

YKY

Ustalar - 7
ISBN 975-363-472-2

Engin Cezzar Kitabı
Hazırlayan: Gökhan Akçura
Araştırma Asistanı: Filiz Babalık

1. baskı: 1500 adet, İstanbul, Şubat 1996

Yayma Hazırlayan: Hilmi Tezgör
Kapak Tasarım: Pınar Kazma
Ofset Hazırlık: Arzu Çakan
Düzelti: Hilmi Tezgör
Yayın Koordinatörü: Aslıhan Dinç
Renk Ayrımı: RAM Ltd. Şti.
Baskı: Asır Ofset A.Ş.

© Yapı Kredi Yayınları Ltd. Şti., 1995
Tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Yayınları Ltd. Şti.
Yapı Kredi Kültür Merkezi
İstiklal Caddesi, No: 285 Beyoğlu 80050 İstanbul
Telefon: (212) 293 08 24 Faks: (212) 293 07 23

İçindekiler

Giriş • 9

Birinci Bölüm
Çocukluk ve Gençlik Yılları • 11

İkinci Bölüm
Amerika, Yale Drama School, The Actors' Studio ve Diğerleri • 19

Üçüncü Bölüm
Türkiye'de İlk Oyun: "Hamlet" • 33

Dördüncü Bölüm
Gülriz Sururi ile Tanışma ve Askerlik Dönemi • 45

Beşinci Bölüm
Rumelihisarı Temsilleri ve "Hamlet" • 53

Altıncı Bölüm
Gülriz Sururi-Engin Cezzar Tiyatrosu'nun Kuruluşu • 59

Yedinci Bölüm
Başarılı Bir Mevsim ve "Keşanlı Ali Destanı" • 69

Sekizinci Bölüm
Yıllar Sonra Nâzım Hikmet Yeniden Sahnede ve
Yaşar Kemal'in İlk Oyunu "Teneke" • 91

Dokuzuncu Bölüm
Gogol'un "Palto"su ve Dilmen'in "Kurban"ı • 105

Onuncu Bölüm
"Fatih Tiyatrosu" Dönemi • 113

On Birinci Bölüm
Başarısız Bir Proje: "İttihat ve Terakki" • 117

On İkinci Bölüm
Bir Film Çalışması: "Paralı Askerler" • 121

On Üçüncü Bölüm
Olay Oyun: "Düşenin Dostu" • 125

On Dördüncü Bölüm
Çarpıcı Bir Oyunculuk: "Morfin" • 147

On Beşinci Bölüm
Yeni Dünyaların Müzikali: "Hair" • 151

On Altıncı Bölüm
Topluluğun Onuncu Yılı • 163

On Yedinci Bölüm
Gümüşsuyu'nda Yeni Bir Salon ve Çekoslovakya'da
Bir Keşanlı Ali • 167

On Sekizinci Bölüm
Yeniden Tiyatroya Merhaba • 179

On Dokuzuncu Bölüm
"Kabare" ve Sonrası • 185

Yirminci Bölüm
"Bay Alkolü Takdimimdir" ve Diğer Televizyon Çalışmaları • 193

Yirmi Birinci Bölüm
Son Dönem Tiyatro Çalışmaları • 207

Yirmi İkinci Bölüm
Kırk Yıla Tanıklık Eden Mektuplar • 215

Sonsöz • Gülriz Sururi • **223**

Kronoloji • **229**

Artık sizin hayal gücünüz donatacak krallarımızı,
Oradan oraya sürükleyip zamanın akışı içinde
Onlara yön verecek ve yılları kapsayan başarılarını
Bir kum saatinin sayılı dakikalarına sığdıracak.
Yardımcı olmak için size bu amaçla
Anlatıcılık görevini üstleniyorum izninizle.
Sabrınıza güveniyor, iyi niyetinize sığınıyorum
Oyunumuzu hoşgörüyle yargılayasınız diye.

W. Shakespeare / *Henry V*
(Çeviren: Cevat Çapan)

giriş

Engin Cezzar tiyatroculuğa başlayalı kırk yıl olmuş! İlk profesyonel rejisini 1956 yılında yaptığına göre, bu yıl kırkıncı sanat yılını kutlayacağız. Dile kolay, tam kırk yıl... Bu sürece baktığımızda oldukça çarpıcı bir toplam karşımıza çıkıyor. Yüzlerce oyun, televizyon filmleri ve dizileri, ortak çalışmalar, uluslararası ilişkilerle dopdolu bir sanat yaşamı bu. Toplu bir bakışla yaklaşmaya çalıştığımızda, öncelikle, Engin Cezzar'ın baş rolünü oynadığı, rejisörlüğü ve prodüktörlüğünü yaptığı oyunlar arasında birçok dünya prömiyeri bulunması hemen dikkatimizi çekiyor. Bu tür çalışmaların başlangıcı Amerika yıllarına kadar uzanmakta. Burada Strindberg'in "12 Charles"ının Amerika; Kafka'nın "Mezar Bekçisi" ile James Baldwin'in "Giovanni'nin Odası"nın dünya prömiyerlerinde başrolleri üstlendiği görülüyor. Türkiye'deki çalışmalarında ise 15 oyunu ilk kez sahneye çıkarma onurunu taşıyor. Bunlar sırasıyla şu oyunlar:

Canlı Maymun Lokantası/ Güngör Dilmen, Keşanlı Ali/ Haldun Taner, Direklerarası'nda/ Refik Erduran, Ferhat ile Şirin/ Nâzım Hikmet, Teneke/ Yaşar Kemal, Zilli Zarife/ Haldun Taner, Kurban/ Güngör Dilmen, Kelepçe/ Refik Erduran, Aykırı/ Aydın Engin, İttihat ve Terakki/ Güngör Dilmen, Uzun İnce Bir

Yol/ M.Akan-G.Sururi, Yalan Dünya/ Haldun Taner, Halide/ Bilgesu Erenus, Midasın Altınları/ Güngör Dilmen, Kadı/ Ülkü Tamer. Türk tiyatrosu açısından yine önemli bir olay olarak, birçok yabancı oyunun, Gülriz Sururi-Engin Cezzar Tiyatrosu tarafından ülkemizde ilk kez sahneye çıkarıldığını da belirtmeliyiz. Bu oyunlar da Tütün Yolu/ Erskine Caldwell, Aklın Oyunu/ Andreyev, Düşenin Dostu/ John Herbert, Morfin/ M.Gazzo, Hair/ Rado-Ragni-McDermot ve Kabare/ Engin Cezzar-C. Isherwood.

Televizyon çalışmaları içinde de "Türkiye Üzerine Oyunlar", "Bay Alkolü Takdimimdir", "Keşanlı Ali Destanı", "Kaldırım Serçesi", "Hızır Bey" gibi önemli çalışmaların gerçekleştirildiğini görüyoruz. Bir Amerikan yapımı olan "Timeline" adlı diziyi ve James Baldwin üzerine bir belgesel olan "Price of the Ticket"ı da unutmamamız gerekiyor.

Bu kırk yılın toplamını kitaplaştırmam istendiğinde, bunun oldukça zor bir iş olduğunu gördüm. Neyse ki, özellikle "Gülriz Sururi-Engin Cezzar Topluluğu" döneminin belgeleri titizlikle korunmuştu. Ama Engin Cezzar'ın sanat yaşamının bundan önce ve sonra gelen süreçleriyle ilgili bilgiler oldukça dağınık durumdaydı. Kütüphane taramaları ve Engin Cezzar'la uzun görüşmeler yaparak bunları aşmaya çalıştık.

Engin Cezzar'ın hayat ve sahne arkadaşı olan Gülriz Sururi'nin daha önce yayınlanmış olan "Kıldan İnce Kılıçtan Keskince" adlı anı kitabı, çalışmamızın yöntemini belirlemekte oldukça etkili oldu. Bu anılar Engin Cezzar'ın da sanat yaşamının önemli bir bölümünün tanıklığını yapmaktaydı. Bu nedenle kitabımızı anılardan çok belgeler üzerine oturtmayı uygun gördük. "Engin Cezzar Kitabı", bu sürece tanıklık eden belgeler, yazışmalar, eleştiriler ve fotoğraflar arasında bir yolculuk yapıyor. Bu nedenle, kitabımızı okuyanların mutlaka Gülriz Sururi'nin anılarına da bakmaları gerekli.

Gökhan Akçura

Birinci Bölüm

çocukluk ve gençlik yılları

Engin Cezzar, 1935 yılında İstanbul'da, Cezzarlar'dan Mehmet Seha ile Şamlılar'dan Fatma Melek'in yaptığı evliliğin ilk çocuğu olarak dünyaya gelir. Baba Cezzar, Sümerbank'ta müdür olarak çalışmaktadır. Aile önce Teşvikiye'de, sonra da Ayaspaşa'da oturur. Engin Cezzar ilkokula burada gider. Cezzar'ın çocukluk ve gençlik yıllarını, kendisiyle yaptığımız konuşmadan bölümler alarak aktarmak istiyoruz:

GA- *Sayın Cezzar, çocukluk yıllarınıza ilişkin neler hatırlıyorsunuz?*

EC- Düşle gerçek arasında gidip gelen ilk anılarımda, Atatürk'ün cenaze töreninden resimler yer alıyor. Camın içinde oturuyorum. Caddeden hıçkırık sesleri yükseliyor ve müthiş bir kalabalık... Biraz daha sonraya gidersek, hatırladığım bütün olaylar haylazlığımla ilgili. O kadar atak, deli ve hareketliydim ki birkaç kez ölümden döndüğümü söylerler. Ya pencereden düşerken son anda kurtarılmışım, ya da kendimi denize atarken yakalanmışım! Bir gün Teşvikiye camiinin minaresine tırmanmışım tek başı-

Selanik'de Engin Cezzar'ın büyükbabası Cezzar Hüsnü (sol başta) çalıştığı mağazada. (Üstte)

Şamlı Mehmet (Engin Cezzar'ın anne tarafından büyükbabası)

ma. Bir başka gün ise Taksim'deki anaokulundan çıkınca eve dönmeyip, Beyoğlu'na dalmışım. Tünel'e kadar gittiğimi hatırlıyorum bir, bir de polisin beni eve getirdikten sonra yediğim müthiş dayağı!

GA- *Çocukluk resimlerinizin hepsinde gülerken görüyorum sizi. Mutlu bir çocukluk geçirmişsiniz diye düşünüyor insan...*

EC- Evet, neşeli bir çocuktum öncelikle. Yaşamla barışıktım, ama öte yandan da olağanüstü yaramaz! Bu yaramazlık dönemi kitaplarla haşır neşir olmama kadar sürdü. Sonra o afacan çocuğun yerine bir kitap kurdu geçti. Çok ilgili ve çabuk öğrenen bir öğrenci oldum. İsmet İnönü İlkokulu'nda (Şimdi Namık Kemal İlkokulu) okuyordum. Gümüşsuyu'na taşınmıştık. O zamanlar çevrede gecekondu mahalleleri vardı. Bu nedenle en yakın yol arkadaşlarım da çingenelerdi! Annemin ısrarıyla 7-8 yaşlarında keman dersi almaya başladım. Macar bir hocam vardı; İlona Halas. Öğretmenler istediği için kemanımı zaman zaman okula da götürmek zorunda kalıyordum. Böyle günlerde çingene çocuklar yolumu kesip, keman çal diye alay ederlerdi. Mecburen çalınca da, "öyle çalınmaz böyle çalınır" diye alıp kendileri çalarlardı. Nefret ederdim keman taşıyan bir çocuk olmaktan!

GA- *Okul yıllarında tiyatro ile ilgili anınız var mı?*

EC- Gidip seyretmek anlamında yok ama, müsamerede rol almak biçiminde var.

23 Nisan bayramında sahnelenen Namık Kemal'in *Vatan Yahut Silistre* oyununda Cezmi Bey rolünde oynamıştım. Oyunu öğretmenimiz Münevver Hanım sahnelemişti. İlkokul yıllarında tiyatro değil ama sinemalarla ilgili ilginç anılarım var. İpekçi ailesi ile akraba oluyorduk. Bu nedenle onların Beyoğlu'nda işlettiği Melek [şimdi Emek] ve İpek sinemalarına sık sık giderdim. Bu iki sinema arasında da bir gizli kapı vardı. Bir filmi beğenmezsem, hemen bu kapıdan öteki sinemaya geçerdim.

GA- *O dönem fotoğrafları arasında denizle ilgili olanların sayısı oldukça fazla. Yazlarınız belli ki hareketli geçiyormuş...*

EC- Yazlar Boğaz'da geçerdi çoğunlukla. Sarıyer'de Şamlı'lardan kalma bir yalımız vardı. Çok erken yaşta yüzmeye başladım. Anlattıklarına göre henüz bebek denilecek bir dönemde, Altınkum plajında, kumun sıcağından kaçıp kendimi denize atmışım, başlamışım yüzmeye. O günden

Engin Cezzar'ın annesi, babası ve kızkardeşiyle birlikte çekilmiş çocukluk dönemi fotoğrafları

bugüne deniz çok yakın bir arkadaşım oldu. İlk gençlik aşklarımı, maceralarımı hep denizde yaşadım. Giderek bu yüzme tutkusu arttı, Galatasaray yüzme takımına girdim. Türkiye'nin en küçük rekortmenlerindendim. Üç kez Boğaz'ı yüzerek geçme şampiyonu oldum

Ama, denizle aramızda süren bu güzel ilişki, hiç beklenmeyen bir anda altüst oluverdi. Hikâyesi şöyle: Bir gün Sarıyer'deki yalıda hocamın verdiği zorunlu keman alıştırmalarını yaparken kapı çaldı. Kapıdaki adam; "İçerde kim keman çalıyor, bu bir dahi," demiş annemlere. Bu adamın adı Necdet Remzi Atak'mış! Zamanın ünlü keman virtüözlerinden! Benim için, bu çocuk geleceğin büyük kemancısı olacak, buyurmaz mı? Haydi... Deniz sefaları mecburen bir kenara bırakıldı. Sıkı bir program yapıldı. Günde 8 saat keman çalışacaktım artık. Oysa ben yüzme antremanına gitmek, olimpiyat takımına katılmak istiyordum. Ama anneme sorarsan, kemanın yanında denizin lafını etmek bile abesti! Bu nedenle hayatım boyu nefret ettim kemandan.

GA- *Ortaokulla birlikte Robert Kolej'e başladınız yanılmıyorsam...*

EC- Evet... Koleje yazılmak aile bütçesini yerinden oynatacak kadar pahalı bir olaydı. Ama gereken fedakârlık yapıldı ve ben de iyi bir öğrenci olarak onları yanıltmadım. Orta üçüncü sınıfta, 15-16 yaşında, *Jül Sezar*'da Antonius rolünde oynadım. İşte o zaman anladım ki ben tiyatrocu olacağım. İlk süksem oldu bu rol. Özellikle Shakespeare İngilizcesini iyi kullanmam dikkatleri çekti. Kolejde artık her yıl yeni oyunlar oynuyorduk. Tiyatro kulübünün başkanı olmuştum.

GA- *Peki okul dışında oyun izlemiyor musunuz?*

EC- Kolej'de dış dünyayla ilişkilerimiz oldukça kopuktu. Kendi içimize kapanmış olarak yaşamaktaydık. İlk seyrettiğim oyun Şehir Tiyatrosu'nda oynanan Jean Anouilh'in *Beyaz Güvercin*'iydi (Colombe). 1954-1955 sezonunda oynanan bu oyunda başrollerde Nedret Güvenç ve Talât Artemel vardı. Çok etkinlediğimi hatırlıyorum. Daha sonra *Liliom*'u izledim. Kolejde ise son yıl *Othello*'yu oynadık. Öğretmenimiz Hillary Sumner-Boyd sahnelemişti. Nil Yalter ve Çiğdem Talu oyunda rol alıyorlardı. Ben de Othello'ydum. Büyük başarı kazandık. Aynı dönemde Muhsin Ertuğrul'un Küçük Sahne'sinde Nur Sabuncu'lu *Hamlet* oynanmaktaydı. İki oyunu da seyredenlerin çoğu *Othello*'yu daha çok beğendiğini söylüyor-

Othello

by

William Shakespeare

Directed by

Hilary Sumner-Boyd

Robert Kolej Yıllığı Record 1955'te Engin Cezzar'ın oynadığı Othello temsiliyle ilgili bir sayfa.

du. Artık tiyatrocu olmayı kafama koymuştum. Konuyu babama açtım. *Othello*'nun yarattığı sükse onları etkilese de cevap tahmin edileceği gibi "hayır" oldu. Cezzar ailesine hariciyeci bir oğulun yakışacağını düşünmekteydiler. Bu arada mezuniyetim de yaklaşıyordu. Sonrasını kara kara düşünmeye başladım. Aklım elbette tiyatrodaydı... Daha önce bir çok tanıdığım insanın (Şirin Devrim, Tunç Yalman, Haldun Dormen) gittiği Yale Üniversitesi'ni gözüme kestirmiştim. *Othello*'nun ilk oynandığı gece Minâ Urgan, Nur Sabuncu ve Şakir Eczacıbaşı babamı bu konuda ikna etmeyi başardılar. Yale yolu karşımda duruyordu işte. Öncelikle iki önemli sorunu aşmak gerekiyordu. Önce para. Ayda 140 dolar gerekiyordu. Ailem bunu göze almıştı. Ardından referanslar. Hocalarımdan çok güzel mektuplar aldım ve Yale'e başvurumu yaptım. Hemen kabul edildi. Büyük bir heyecan ve telaş yaşandı. Hazırlıklar tamamlandı ve İstanbul'da 6-7 Eylül olayları manşetteyken Amerika'ya doğru yola çıktım.

Robert Kolej Tiyatrosu'nda Othello.

İkinci Bölüm

amerika, yale drama school, the actors' studio ve diğerleri

Amerika, Engin Cezzar için eğitim ve profesyonellik açısından tiyatro ile gerçek buluşmanın gerçekleştiği yer olur. Burada, önce Yale Drama School'da başlayan çalışmalar, Actors' Studio'da devam eder. Eğitim kurumları yanı sıra, yaz tiyatroları ve profesyonel tiyatrolarda da sahne çalışmaları yapan Cezzar, kısa sürede önemli bir profesyonel deneyim ve başarı kazanır. Cezzar'la yaptığımız görüşmede bize Amerika yıllarını anlatmasını da istedik:

GA- *Evet bıraktığımız yerden, Amerika'ya gidişinizden devam edelim.*

EC- Ben tam 20 yaşıma girerken uçak New York'a indi. Hemen New Haven'e geçtim. Bir öğrenci yurduna yerleştim. New Haven, tiyatro yaşa-

(solda) Engin Cezzar, Strinberg'in oyununda "12. Charles" rolünde.

Karel Çapek'in "Adam the Creator"ı.

Steinbeck'in "Burning Bright"ı.

Strindberg'in "12. Charles"ı.

THE YALE SCHOOL OF DRAMA
invites you to attend
The American Premiere
of
CHARLES XII
by August Strindberg
translated by Walter Johnson
Directed by George Morfogen
APRIL 10, 11, 12, 13 at 8:40 P.M.
APRIL 14 at 2:30 P.M.
Experimental Theatre *R.S.V.P.*

"12. Charles"ın davetiyesi.

mı çok canlı bir şehirdir. Broadway'e giden bütün oyunlar açılışlarını burada yaparlar. Ama önce para kazanmam gerekiyordu. Bir yandan okumakta, diğer yandan da çeşitli işlerde çalışmaktaydım. Önce bir votka fabrikasında iş buldum. Burada içki içmek kesinlikle yasaktı. Ama zaten havada öyle bir alkol oranı vardı ki, çalışanlar içmeden sarhoş oluyorlardı. İki saat çalıştıktan sonra dışarı çıkıp hava almak zorunda kalıyorduk. Bir süre böyle sıradan işlerde çalıştım. Elbette asıl amacım tiyatrolarda çalışmaktı. Bölgesel tiyatrolar her yıl sonu yaz oyunları için eleman alırlardı ve genç oyuncular için bu bir şanstı. İşte ilk profesyonelliğim de 1956 yılında, böyle bir tiyatroda, Saranac Lake Theatre'da gerçekleşti. Önce Barry'nin, *Philadelphia Story* adlı oyununun rejisini yaptım. Ardından tiyatronun bir diğer oyununda rol aldım. Haftada 10 dolar kazanıyordum ve bir öğrenci için bu iyi bir paraydı!

GA- *Bu arada Yale Drama School'a gitmeye devam ediyorsunuz...*

EC- Evet. Yale'de birinci yıl küçük oyunlarda, kendi projelerimde oynadım. İkinci yıl ise iki büyük projede önemli roller üstlendim. Çapek'in *Adam The Creator* oyununda Superman Miles; Strindberg'in *12. Charles*'ında Charles rolünde başarılı oldum.

GA- *Bu oyunla ilgili iki belgeyi burada aktarmak istiyorum.* 12. Charles'*ın*

Yale Drama School'da Shakespeare'in "5. Henry"si.

açılış gecesi, Engin Cezzar'ın daha önce oynadığı Çapek oyununun yönetmeni Bob Kalfin şu notu iletmiş:

"Engin,

Yarattığın 'Charles' için yüreğimde duyduğum iyi dilekleri iletmek istiyorum –bence tamamen değişmişsin. Ama senin bir aktör olarak yaptığın işe daha önceden âşık olmuştum zaten– Adam*'daki performansın hayatımın en renkli ve önemli hatıraları arasındaki yerini aldı.*

Ve şimdi Charles*'dan da hayatım boyunca unutamayacağım hatıralarım var.*

Teşekkürler"

Aynı gece, 12. Charles*'ın yönetmeni George Morfogen ise şunları yazmış:*

"Bu gece, sen olmasaydın, hayal bile edilemezdi.

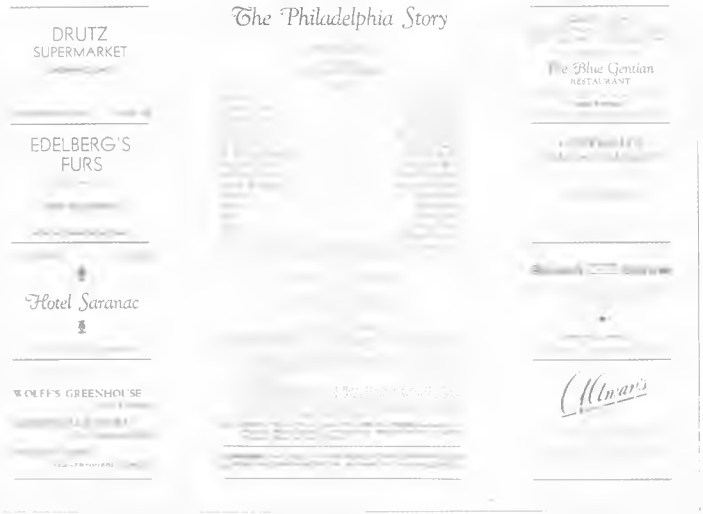
Sana yeteneğin, anlayışın ve tutkun için teşekkür ederim."

Evet, bıraktığımız yerden devam edebiliriz...

EC- Oyundan sonra, M.C.A.'den ünlü ve saygın bir ajan; Maynard Morris sahne arkasına gelip beni tebrik etti. Morris, Marlon Brando'nun da ajanıydı. "Ne yapmayı düşünüyorsunuz?" diye sordu. İyi bir fırsat aradığımı söyleyince, bunun yolunun New York'dan geçtiğini belirtti. Aslında ben de Yale'den sıkılmıştım. Çok akademik buluyordum okulu. New York'a gelmek için tek bir yolun, Actors' Studio'ya girmenin benim için çekici olduğunu söyledim. En görkemli dönemini yaşayan Studio'ya girmek benim için bir düştü.

Binlerce kişi başvurmakta, bunlar arasından sadece beş altı kişi alınmaktaydı. Morris, "Studio'nun yöneticisi benim arkadaşımdır, sana bir görüşme ayarlayayım" demesin mi! Düş birden gerçek oluyordu! Morris, bir hafta sonra telefon ederek, New York'a gelmemi, Studio'nun yöneticisi Lee Strasberg'den randevu aldığını söyledi. Elim ayağıma dolaşarak Strasberg'in evine gittim.15 dakika kadar karşılıklı konuştuk. O güne kadar ne yaptığımı, bundan sonra ne yapmak istediğimi sorguladı. Ve birden konuşmayı noktaladı, "Tamam Engin, seninle çalışabiliriz." Olanlara hâlâ inanamamıştım. Her şey nasıl böylesine kolay olabilirdi? Yale'e dönüp Actors' Studio'ya geçeceğimi açıkladım. İstediğim zaman dönüp, kalan iki sömestri bitirebileceğimi söylediler. Toplandım ve New York'a gittim.

"The Philedelphia Story" oyununun broşürü ve "The Inspector" oyununda Engin Cezzar.

KAFKA'S MYSTERY IN NEW YORK

(Since our New York Correspondent presented the following plays, and was the translator of the Kafka play, we have asked Clarence Derwent to review them.)

AN intriguing and diversified evening was provided by Piscator's Dramatic Workshop of New York, with the production of a *Fragment* by Franz Kafka, followed by a short farce written by the French dramatist, Georges Courteline.

The Kafka work, entitled *The Warden of the Tomb*, can be described as a mystery, though it is far removed from the category of Mystery Plays as we understand them today. The mystery, in this case, lies in the author's intent, which would, perhaps, be clarified if we knew whether this was merely the beginning of a play which was never finished, or whether we are to judge it as a completed work in tabloid form. The latter seems the more likely, since Kafka labels his play a "fragment".

Way to the Tomb

Despite a good all-round performance, and an excellent translation by Saul Colin, it is not easy to tell the story here. There is, however, a situation which appears to be thus: a certain young Prince in an unspecified domain is conducting the affairs of his country in a liberal manner, with an eye on the welfare of his subjects. From sundry remarks of his Chamberlain, his methods are not regarded with favour by the court circles. As the play opens, a tomb in the Friedrichspark is under discussion, the Prince maintaining that the guardianship of one Warden, who has been there for 30 years, is insufficient, and he proposes to supplement the guard. This is objected to by The Chamberlain, on the grounds that it would have a police connotation, and he suggests an army guard at the entrance to the park in which the Tomb stands.

At this point, the old Warden is brought in

THE WARDEN OF THE TOMB: *Members of the Piscator Dramatic Workshop seen in the presentation of the Kafka play by our New York Correspondent, Saul Colin, are (left to right) Tom Kiernan (The General), John Madden (The Chamberlain), Engin Cezzar (The Warden) and Stanley Hura (Servant). The production is reviewed on this page by Clarence Derwent.*

sympathies are with the reactionary regimes of a bygone era. On this indeterminate note, the fragment ends, and we are left wondering who will be the political victor. If this *is not* a fragment, but the actual end that Kafka

The second play of the evening was *These Cornfields*, in which we were hilariously shown what occurs, mentally and physically, to an innocent visitor, Mr. Herring, who calls on Mr. and Mrs. Cornfield, a husband and wife

(üstte) Plays and Players dergisinde (Şubat 1959) Piscator Dramatic Workshop'un sahnelediği Kafka'nın "Mezar Bekçisi" oyunuyla ilgili kupür.

Actors' Studio'nun yöneticisi Lee Strasberg.

GA- *New York'da tanıdığınız kimseler var mıydı?*

EC- New York'da tanıdığım tek insan Birleşmiş Milletler'de çalışan Talât Halman'dı. Halman'ın şehirde bir de plâk dükkanı vardı: Record Hunter. Halman sayesinde Birleşmiş Milletler'de spiker olarak çalışmaya başladım. Buradaki işim bitince çıkıp plak mağazasında tezgâhtarlık yapıyordum. Birleşmiş Milletler'den haftada 15 dolar, Talât Halman'ın dükkânından da saat başı 1 dolar 25 cent kazanıyordum. New York'da Actors' Studio'ya girmeden önce bir dönem de Piscator Stüdyosu'nda çalıştım. Erwin Piscator'un eşinin, tam Broadway'in üstünde 47th Street'de küçük bir tiyatrosu vardı: Piscator Dramatic Workshop. Burada Kafka'nm *Mezar Bekçisi* (Warden of the Tomb) oyununu sahneledik. Dünya prömiyeri yapılan bu oyunda, "Warden" rolünde oynadım.

GA- *Actors' Studio'daki eğitiminiz nasıl başladı?*

EC- Önce provalara katılıyor, seanslara giriyordum. Bunlar da beni pek doyurmuyordu. Sonra, James Baldwin'le tanıştım. Baldwin'i Actors' Studio'ya Elia Kazan getirmişti. "Giovanni'nin Odası" adlı romanı da o sıralarda yayınlanmıştı (1957). Büyük yankılar yaratan bu kitap fazlasıyla cesur bulunmuştu. Baldwin ise bu romanı tiyatro yapmak istemekteydi. İyi arkadaş olduk ve ardından da birlikte çalışmaya başladık. Romanı kısa sürede oyun haline getirdik. *Giovanni'nin Odası* Actors' Studio'da Eli Rill rejisinde sahnelendi. Ben Giovanni rolünü üstlendim. Karşımda da Marc Richmond oynuyordu. Oyun büyük bir başarı sağladı.

GA- *Yanılmıyorsam bu arada ünlü bir dayak yeme olayınız var.*

EV- Evet, bunun öyküsü de şöyle. James Baldwin'le arkadaşlığım sürüyordu. Mankenlik yapan kız arkadaşımla birlikte Village'de oturuyorduk. Jimmy'nin evi de aynı mahalledeydi. Bir akşam kız arkadaşım Pud Gadiot, Baldwin ve İrlandalı film yapımcısı arkadaşımız Dick Bagley ile yakınlarda bir bara gitik. Elia Kazan'ın *J.B.* adlı oyunda Jimmy'e asistanlık verişini kutlayacaktık. İçki içiyor ve eğleniyorduk. Bir ara Pud ile Jimmy birbirlerine sarıldılar. Bizi gözleyen bir grup ırkçı meşin ceketli genç üstümüze saldırdı ve kıyasıya dövdü bizi.

Gözümü hastanede açtığımda görüp duyduklarım şunlardı: Biri kafamdaki çatlağı dikerken, doktor da "Ulan pezevenk ölme, şimdi elimizde kalıp başımıza iş açacaksın" diyordu. Tekrar bayıldım. Gözümü ikinci kez

açtığımda tüm kafamın bandajlar içinde olduğunu anladım. Kafatasım parçalanmış, çenem kırılmıştı. St. Vincent's Hospital adlı bir katolik hastahanesindeydim ve başucumda iki papaz oturuyordu. Birleşmiş Milletler kimliğim ve basın kartım olduğu için bana iyi davrandıklarını düşündüm. Papazlar gözlerimi açtığımı görünce, konuşup konuşamayacağımı sordular. Çenemde teller olmasına karşın sorularına cevap verdim. Dinimi merak etmişlerdi, Müslüman olduğumu söyledim. Papazın biri öbürüne dönerek sordu: "Bu civarda nerde Müslüman mezarlığı var, biliyor musun?" Bu olayın etkilerini uzun süre taşıdım. Yüzüm korkunç bir görünümdeydi. Hastaneden çıkıp eve geçmiştim, ama sokağa çıkamıyordum. Paranoya içindeydim. Cebimde beş kuruş yoktu; öte yandan bu halde iş aramam da mümkün değildi. Açlıktan ölecek hale gelmiştim. Robert Kolej yıllarından tanıdığım Elia Kazan'la konuşmayı düşündüm. Türkiye'ye gelen Kazan'la, okul gazetesi için röportaj yapmıştım. Studio'da da sık sık karşılaşıyorduk. Giovanni rolünde beni izlemişti. Elia Kazan o günlerde *Merdivendeki Karanlık* adlı bir oyun sahnelemişti. Oyunda Yale'den bir kız arkadaşım (Evans Evans) başrolde oynamaktaydı. Bu oyundan söz ettiğinde, karşısındaki genç erkek rolünü kendime yakıştırmış ve oynayamadığım için üzülmüştüm. Sonunda Kazan'dan randevu aldım ve konuşmaya gittim. Korkunç halimi gören Elia Kazan çok şaşırdı. 1-1,5 aydır evde yattığımı, cebimde bir kuruş para olmadığını, ne yapacağımı bilemediğimi söyledim ve ekledim "Sana geldim, bana bir babalık yap, bir iş bul, para kazanayım." Kazan bir an düşündü, ardından "Timmy (Everett) turneye gelmiyor" dedi. Timmy, *Merdivendeki Karanlık* adlı oyunda göz koyduğum başrolü oynayan aktördü. Kazan, "O rolü sana turne için verebilirim, ama önce yazarla görüşmen lazım," diye ekledi. "Bu halde yollarsan beni kapıdan kovar," dedim. Kazan hemen yazara telefon etti; "Timmy'nin rolü için birini yolluyorum, gerçi biraz hırpalanmış, sana sonra ayrıntılı anlatırım. Sen bir alıcı gözle bak," dedi. Ardından bir miktar para vererek, yazara (William Inge) gitmemi söyledi. İnanılmaz ama, konuşma olumlu geçti ve rolü aldım. Her şeyden umudumu kestiğim anda, bir Broadway oyununun başrolünü almıştım. Bir yıl sürecek bir Amerika turnesi söz konusuy-

(solda) Engin Cezzar, New York 1959. (Fotoğraf: Pud Gadiot)

du. 1959 Nisan'ında, Ekim ayında çıkılacak turne için protokol imzaladım. Evet, iş bulmuştum, ama daha önümde beş ay vardı. Türkiye'ye gidip tatil yapmak en akıllı düşünceydi. Ama beş parasız bu yolculuğu nasıl yapacaktım? New York-İstanbul arasında çalışan Türk şilepleri olduğu bir yerlerden kulağıma çalınmıştı. Brooklyn'e gidip "Yozgat" şilebini buldum ve kaptana durumu aktardım. "Benim Türkiye'ye dönmem lazım. Ama param yok; isterseniz çalışayım, isterseniz Türkiye'ye gidince ödeyeyim," dedim. Kaptan babacan bir adam çıktı. Parası sonra ödenmek üzere küçük bir kamara verdi. Üç gün sonra Yozgat vapuru hareket etti. 18 gün süren sıkıntılı bir yolculuktan sonra, gemi İskenderun limanına yanaştı. Buradan da üçüncü mevki bir tren bileti alarak İstanbul'a geçtim. İlk işim "Yozgat" vapurunun borcunu ödemek oldu."

GA- *Tekrarlar yapmak pahasına, Amerika'da görev aldığınız oyunları toplu olarak sıralamanızı rica edebilir miyim?*

EC- Yale'de ilk yıl Shakespeare'in 5. *Henry*'sinde küçük bir rol aldım. Ertesi yıl okulda iki önemli oyunda, Sartre'ın *Kirli Eller*'i ile Steinbeck'in *Burning Bright*'ında (*Alev*) oynadım. Yazın da bir turne tiyatrosu olan Saranac Lake Theatre da ilk rejimi yaptım: Barry'nin *Philadelphia Story* adlı oyununda. Ayrıca Knott'un *Dial M for Murder*'ında ve Goetz'in *The Heiress*'inde (*Miras*) önemli roller üstlendim. 1957'de Yale'de Çapek'in *Adam the Creator* adlı oyununda Superman Miles'i oynadım. Aynı yıl Strindberg'in 12. *Charles*'ının Amerika prömiyerinde başrolde sahneye çıktım. Ertesi yıl yine bir dünya prömiyeri.. Bu kez Piscator Dramatic Workshop'da Kafka'nın *Mezar Bekçisi* oyununda Warden'i oynadım. Ve bildiğiniz gibi Actors' Studio'da bir dünya prömiyeri, Baldwin'in *Giovanni's Room*'da Giovanni rolü. Amerika'daki son yılımda da, Birleşmiş Milletler kurumunda birlikte çalıştığım Türk arkadaşlarla ortak bir tiyatro çalışması yaptık. Hem yönettiğim, hem de oynadığım bu oyun *Teyze Hanım* adlı bir uyarlamaydı. Oyuncular arasında ilginç isimlere yer alıyordu: Talât Halman, Sinan Korle, Sara Korle, Necati Dolunay, Orhan Barım ve İnci Pirinççioğlu.

EK : Baldwin biyografisinde Cezzar'ın Amerika yılları

"Baldwin, New York'da, kısa bir süre önce Yale Tiyatro Okulu'ndan Lee Strasberg'in Actors' Studio'suna geçmiş olan ve Elia Kazan tarafından desteklenen genç bir Türk aktörüyle, Engin Cezzar'la tanışır. İkisinin de birbirlerine hemen kanları kaynar ve Baldwin, Strasberg tarafından planlanan Giovanni'nin Odası adlı oyunun "workshop" versiyonunda Giovanni rolü için Cezzar'ı düşünür. Kafalarındaki bu düşünceyle Studio'da yazılan metni tekrar okurlar ve tamamının tekrar yazılması gerektiği fikrinde birleşirler; bu kez oyunu Baldwin yazacaktır. Cezzar, Baldwin'e yardım etmeyi kabul eder ve birkaç gün içinde oyunu tekrar kurgularlar. Baldwin, önündeki ayları oyunu tekrar yazmakla geçirecektir.

Cezzar'la bu işbirliği, ilerki yıllarda başka projelerle de devam ederek Baldwin'in hayatının sonuna dek sürecek dostluklarının pekişmesine ve Baldwin'in Türkiye'de yıllarını geçirmesine neden olur. Aralarındaki ilişki, platonik fakat derindir. Baldwin'in Cezzar'a ilgisinin asıl sebebi ne olursa olsun, Cezzar'ın zekâsına ve yeteneklerine saygı duymasıdır ve cinsel öğeler içermeyen bu dostluğu korumaya fazlasıyla niyetlidir. Birbirlerine "Ağabey" diye hitap ederler, bu söz gerçeği dile getirmektedir.

Üzerinde az çok uzlaşılmış bir Studio prodüksiyonu için, Baldwin bir kez daha en favori yazma mekânı olan MacDowell Kolonisi'ne gider. Eylül başlarında Giovanni'nin ilk perdesi tamamlanmıştır ve Baldwin bunu arkadaşına göstermek için New York 'a gider.

(...)

Baldwin, Nisan ayında New York' a döner; Giovanni metninin yazılması aşağı yukarı bitmiştir ve Studio Workshop prodüksiyonu Mayıs ayında sahnelenir. Eli Rill'in yönettiği oyunda Giovanni'yi Engin Cezzar, David'i ise Mark Richman canlandırmışlardır. Baldwin, özellikle Cezzar'ın bu rolü yorumlayışından çok memnun kalır; Cezzar'ın sunduğu Giovanni tipi tam da Baldwin'in idealindeki gibidir.

Oyunda Giovanni'nin çarmıha tükürmesini konu alan bir sahne vardır. Hıristiyanlıktan uzaklaşmış da olsa bu sahne eski bir inanan için izlenmesi zor bir sahnedir. Baldwin, Engin'in bu sahneyi bu kadar iyi oyna-

masından çok etkilenir, "Ancak bir Müslüman bunu bu kadar iyi becerebilirdi" diyerek bu performansın altını çizer.

Oyun, Studio üyeleri tarafından göreceli olarak iyi bulunur ve izleyen arkadaşlarının da ilgisini çeker. *Raisin in the Sun* adlı oyunu gelecek sezon Broadway'de sahnelenecek olan Lorraine Hansberry, iltifatkârdır. Lee ve Paula Strasberg, coşkulu bir beğeni duymaktan uzaktırlar, ama oyunda Baldwin'i *Studio*'ya yeni bir oyun yazmaya yüreklendirmeye yetecek kadar da umut görmüşlerdir. Baldwin'in asıl istediğiyse Giovanni'nin gerçek bir sahne veya film prodüksiyonunun yapılmasıdır; eski dostu Marlon Brando'yu da David rolünde tasarlamaktadır, oysa Broadway ve Hollywood yapımcıları *Giovanni'nin Odası* gibi bir projeye yatırım yapmaya henüz hazır değillerdir. (...)

"Baldwin, etrafında insanlar olmasından çok zevk alsa da, zaman zaman bu gerginliğe maddi ve manevi olarak dayanamadığı anlar oluyordu.

Engin Cezzar. Yale Drama School'da.

Bu, özellikle etrafmdakilerin genellikle giydiği liberalizm maskesinin ardındaki ırkçılık ortaya çıktığında geçerliydi. 1959 baharında gerçekleşen bir olay onu özellikle korkuttu ve eğer işlerine devam etmek istiyorsa New York'dan kaçması gerektiğine bir kez daha inandırdı.

Bu olay, rahatlıkla, hem onun hem de arkadaşı Engin Cezzar'ın ölümüyle sonuçlanabilirdi. O, Engin, bir beyaz arkadaşları Dick Bagley ve Engin'in kız arkadaşı Pud Gadiot, beraberce bir gece içkisi için dışarıya çıkmışlardı. Horatio Caddesi apartmanlarından pek de uzak olmayan küçük bir bara, Village Paddock'a gittiler. Bir masaya oturdular; barda oturan kalabalık bir grup erkekle ilgilenmiyorlardı. Gece, oldukça iyi geçmişti. Jimmy'nin en sevdiği restoran olan El Faro'da akşam yemeği yemişler, ardından White Horse Tavern'de içki içmişlerdi; her zamankinden daha neşeli bir havada seyreden bir geceydi. Paddock'da biraz gürültülü bir biçimde eğleniyorlardı, çok gülüyor ve eski blues şarkıları söylüyorlardı. Birara Engin'in beyaz olan kız arkadaşı, Jimmy'nin söylediği bir şeye gülerken elini onun omzuna koydu, o anda bardan bir işaret verildi ve aynı anda masalarına saldırıldı. Sandalyeler kafalarda kırıldı, Engin kötü dövülmüştü, Jimmy burnuna bir bıçak yarası ve başının üzerine bir darbe aldı. Polis geldi, saldırganlara pek birşey yapmadı, ama Cezzar'ı günler boyu kalacağı hastaneye yolladılar."

(David Leeming, *James Baldwin, A. Biography*, Alfred A. Knopf, s.148, 150-151, 160-161)

Üçüncü Bölüm

türkiye'de ilk oyun: "hamlet"

Engin Cezzar yaz tatili için geldiği İstanbul'dan Amerika'ya geri dönemez. Olayın öyküsü kısaca şöyle: Engin Cezzar'ın anne tarafından akrabası olan Leyla Gencer, Muhsin Ertuğrul tarafından, 1959'da İstanbul Operası'nın açılışını "Tosca" operasıyla yapması için Türkiye'ye çağrılmıştır. Muhsin hocasını kıramayan Gencer, Scala'dan izin alarak İstanbul'a gelir. Leyla Gencer, Engin Cezzar'ı Muhsin Ertuğrul'la tanıştırmak için Şehir Tiyatrosu'na götürür. Bu konuşma sırasında Muhsin beyin arzusu üzerine Engin Amerika'da neler yaptığını anlatır bir nefeste. Tam ayrılırken Muhsin Ertuğrul sorar: "Engin, Türkiye'de bir şey yapmak istemiyor musun?" Engin, "İstemez olur muyum, hocam," diye karşılık verir, Muhsin bey, "Bak, ben şimdi *Hamlet*'i sahneye koyuyorum. *Hamlet*'te oynamak istemez misin?" der. Engin istediğini söyleyince, yine sorar: "Peki, hangi rolü oynamak istersin?" Engin tereddüt etmeden cevaplar: "Hamlet'i oynamak isterim, hocam." Bir an sessizlik olur. Muhsin bey: "Yarın sabah sekiz buçukta provaya gel," diyerek konuyu kapatır. Şaşkınlıktan ne yapacağını

(solda) Engin Cezzar Hamlet rolünde.

(üstte) Engin Cezzar, "Hamlet" oyununun afişi önünde. (Fotoğraf: Ara Güler)

"Hamlet" oyununun 150. temsili dolayısıyla yayınlanan "Türk Tiyatrosu" dergisinin ön ve arka kapağı.

bilemeyen Engin o gece Anadoluhisarı'na dönmez. Gümüşsuyu'ndaki evde tek başına oturup düşünür, gece çıkıp barlarda dolaşır. Kararsızdır, bir tarafta Amerika'da Elia Kazan'la yapılmış bir kontrat vardır. Dört yıl böyle bir işi tezgâhlamak için uğraşmıştır. Öte yanda ise Muhsin Ertuğrul ve "Hamlet"! O gece konuşup tartışabileceği bir tek insan da yoktur yanında. Sokaklarda yürür bütün gece. Sabah olunca bir bakar ki, Tepebaşı'nda Dram Tiyatrosu'nun önüne gelmiş. Tiyatroya giderek prova odasına girer. Daha bomboştur oda. Biraz sonra kapı açılır ve Engin Türk tiyatrosuyla ilk merhabalaşmasını İsmet Ay'la yapar. Saat sekiz buçukta diğer oyuncular gelmeye başlar. Herkes masaya oturur. Muhsin hoca gelince ayağa kalkılır. "Oturun çocuklar," der Muhsin Ertuğrul; "Hamlet'in provasına başlıyoruz; ilk okuma provasıdır, Hamlet rolünü Engin kardeşimiz okuyacak."

Engin Cezzar ertesi gün Amerika'ya dönemeyeceğini anlatan telgrafı çeker. Güç bir karardır bu, Elia Kazan'a karşı zor bir durumda kalmıştır. Ama konu "Hamlet" olunca yapabileceği başka bir şey de yoktur. Provaların son günü Muhsin Ertuğrul Engin Cezzar'ın saçlarını sarıya boyatır. Biçimsel olarak da çarpıcı bir Hamlet'dir artık!.. Engin Cezzar, Muhsin Ertuğrul'un Hamlet yorumunda kendisini tamamen serbest bıraktığını, o dönem için postmodern sayılabilecek bir yaklaşım getirdiğini hatırlamakta. Oyunun sahne üstündeki başarısı da çok güçlü olur. İlk geceden sonra *Hamlet*'e yer bulabilmek önemli bir olay haline gelir. Kuyruklar Tepebaşı'ndan Galatasaray Lisesi'nin önüne kadar uzanır. Şehir Tiyatrosu tarihinde 50 temsilin üstüne çıkan oyun sayısı çok az olmasına karşın, *Hamlet* tam 180 kez oynanır. İstanbul'un nüfusunun 2,5 milyon dolaylarında olduğu bir dönemde yaklaşık 90.000 seyirci demektir bu. Bu yalnız Türkiye açısından değil, dünya ölçeğinde bile rekor sayılabilirdi. *Theatre World* dergisi yazarı da bu görüşü paylaşır: "Ben oradayken, 150'yi aşkın temsille oyun, dünyada ilk kez sahnelendiğinden beri en uzun sahnelenen üçüncü Hamlet prodüksiyonuydu, belki de şimdi ikinci olmuştur bile." (*Theatre World*, August 1960)

Engin Cezzar, yıllar sonra Burhan Arpad'ın bir röportajında Hamlet rolünün üzerindeki etkisini şöyle vurgulayacaktı: "Hamlet'i daha kolay benimsedim ve çıkardım. Amma, oynarken her akşam ezildim, yoruldum. Çok soluk isteyen bir rol. Sözleri de, düşün yanı da çok ağır basan bir

(üstte) "Tosca" operasının kulisinde Leyla Gencer ve Engin Cezzar.
(Fotoğraf: Güngör Denizaşan).

"Hamlet" oyununda kraliçe rolündeki Gülistan Güzey'le.

oyun. Hamlet'in rolünü hazırlamak kolay, oynaması zor gelmişti." (Burhan Arpad, *Oyun 6 Tablo*, İstanbul, t.y., s. 36-37) Engin Cezzar, Hamlet rolünü üstlendiğinde sadece 24 yaşındaydı. Dünyada profesyonel uygulamalar arasında bu denli genç bir Hamlet'e oldukça az rastlanmıştır.

Cezzar'dan Türkiye'deki bu ilk önemli rolünün öyküsünü anlatmasını istiyorum. Şöyle cevaplıyor: "Hamlet rolü beni nasıl mı etkiledi? Bir kere tüm profesyonellerin yıllarca düşlediği bir role, birdenbire pat diye tepeden indim. Tabii kaçınılmaz olarak çok antipatik olursun bu durumda. Önce müthiş bir tepki gösterdiler, alay ettiler. Biraz dilim bozuktu, dört yıldır Türkçe konuşmuyordum, ters vurgularım vardı. Muhsin Bey, hep telaffuz hatalarımın üstünde durmuştur. Tabii, dört yıldır İngilizce konuşup İngilizce oynadığım için de bazı tonlar yerleşmişti. Fakat başarı karşısında akan sular durdu. Oyuncuların tepkileri inanılmaz bir sürede azaldı. Şehir Tiyatrosu maceram çok soğuk başladı ve sıcak bitti. O yıl sonunda "Hamlet" zorla kaldırıldı. Kalkmasına da Necati Cumalı neden olmuş. "Mine" oyunu "Hamlet" yüzünden bir türlü provaya alınamıyordu. Sezon sonu geldi, Mart oldu, hâlâ "Hamlet" oynanıyor. Sonunda "kaldıracağız" dediler. Gittim Muhsin beye, "Hocam, n'olur kaldırmayın, sezon sonuna kadar oynasın," dedim, ama işe yaramadı. Yani zorla kaldırıldı."

EK 1: "Hamlet" üzerine yazılanlardan

"İstanbul'da tiyatro, Ankara'daki eğilimleri paylaşıyor. Bu senenin New York Actors' Studio'nun bir üyesi olan Engin Cezzar'lı Hamlet'i, Ertuğrul tarafından elli sene içinde yedi kez sahneye konan trajedinin yedincisi. Ben oradayken, 150'yi aşkın temsille oyun, dünyada ilk kez sahnelendiğinden beri en uzun sahnelenen üçüncü Hamlet prodüksiyonuydu, belki de şimdi ikinci olmuştur bile. Aralarında oturduğum Türk seyirciler, hayranlık ve şaşkınlık içinde bir Western filmi seyreden çocuklar gibi heyecanlı ve coşkuluydu. Hararetle alkışlamakta da hevesliydiler, özellikle Hamlet, amcasının "miniature"ünü yere çaldığında, annesinin boynundan koparark aldığında, bu küçücük hareket etrafımdakilerden gürleyen bir tasdik nidasının yükselmesine neden oldu." (*Theatre World*, Temmuz 1959)

"[Cezzar] bir kelimede, 'dinamik' bir genç Hamlet'ti. Amcası tarafından öldürülen babasının hayalini görürken müstesna –o ne dehşetle bir hayalete ve mâveraya dalan gözler!– fakat anasına hücumunda ve Polonius'u öldürdüğü 'bir fare var' meclisinde olduğu gibi, umumiyetle nasıl taşkın, derece derece çılgın bir intikam sembolü halinde idi."

(Halit Fahri Ozansoy, *Havadis*, 3 Ekim 1959)

EK 2: "Hamlet" üstüne Muhsin Ertuğrul'un yazdığı yazı:

(-1-)

"Türk Sahnesinde Yedinci Hamlet!

1959 yılıyla beraber ben de sahne hayatındaki elli senemi bitirmiş oluyorum. Bu elli yılın kırk sekiz senesine Shakespeare'in eserleri ve en önde (Hamlet) piyesi hakim olmuştur dersem hiç yukardan almış sayılmam. Çünkü Shakespeare'le ilk temasım, Hamlet piyesinde (Laertes) rolünü oynamam 1911'deydi. O gün bugün benim için tazeliğinden, yeniliğinden hiçbir şey kaybetmeyen tek eser (Hamlet)tir. İçinde rol oynadıktan sonra gözüm Hamlet'in şahsına dikildi, daha o zaman içimi bir kurt gibi bu rol kemirmeye başladı. Yaprak uçları dar cep ağzına sokulup çıkmaktan tarazlanmış (Hamlet) kitabı gece gündüz elimden düşmüyor, bir sar'aya, bir cezbeye tutulmuş gibi bu eserin sihrinden, genç Hamlet'in kaderinden bir türlü kurtulamıyordum. Ben mutlaka bu rolü oynamalıydım. Sahneye yeni girmiş bir aktör için bu, kendini ummana atmak kadar tehlikeliydi. Ama tehlikeli diye bir kara sevda uğruna atılanlar olmuyor muydu? Şayet kurtulursam, tekrar çalışır, bir daha atlarım diye ben o toy yaşımda (Hamlet) oynadım. Bereket versin, eserin mütercimi doktor Abdullah Cevdet, benim körpe kafamın henüz kavrayamayacağı incelikleri bana açıkladı. Çok defa anlayamadığım bu noktalar, tercümede ona da açık görünmeyip de karşılıklarını bulmakta zorluk çektiği yerlerdi. O bütün varlığıyla, Türkiye'de (Hamlet) sevgisinin başlangıcına işaret eden bu teşebbüsümü destekliyordu. Nihayet bir gece, şimdiki Lüks Sineması'nın bulunduğu (Odeon) Tiyatrosu'nda Hamlet oynandı. İyi mi oynandı, kötü mü oynandı, bunun için ben bugün hükmü verecek durumda değilim. Fa-

(sağda) Muhsin Ertuğrul, 1912.

kat o zaman çıkmakta olan (Hak) gazetesi, edebiyat sütununda bunu ileri atılmış, cür'etli bir adım saydılar.

Ondan sonra benim 'Hamlet' sevgim bitmedi, aksine büsbütün alevlendi. Artık o piyesten ayrılamaz oldum. Kutsal bir kitap gibi yıllar yılı koynumda ve başucumda taşıdım. Kısacası ikinci defa, kendim tercüme edip oynadığım 1927'ye kadar on beş sene birbirimizden ayrılmadık. Bu arada Fransa'da (Mounet-Sully Suzanne Despres)'yi, Almanya'da (Moissi, Mühlhofer)'i, Viyana'da (Raoul Aslan)'ı, Rusya'da (Mihail Çehof)'u, Azerbaycan'da (Mirza Şerif)'i bu rolde görmüştüm. İkinci defa oynadığımda oldukça hazırlıklıydım. Nitekim 1927'de Tepebaşı'ndaki temsiller oldukça iz bıraktı. Benim oynadığım birinci ve ikinci (Hamlet)'in hikâyesi bu.

-2-

Bu Hamlet sevgisinden böylece kurtuldum veya kurtuluyorum sanıyordum, ne mümkün! Yine sardıkça sardı. Ben Hamlet oynarken figüranlar arasında meş'ale tutan bir genç; dikkatiyle, bağlılığıyle, sahneye sevgisiyle, inceliğiyle, hele nezaketiyle öteki arkadaşlarından ayrılıyordu. Onda kutsal ateşten yüzüne vuran bir sıcaklık vardı. Bu çocuğun adı (Talât)'tı. İçimden bu çocuk istikbalin (Hamlet)'i diyordum. Ona bu gözle bakarak önce (Peer Gynt)'te denedim, sonra 1935'de piyesi yeniden tercüme ederek, üçüncü (Hamlet)'i oynattım. Hiç fena oynamadı. Sonraki görüşmelerimizde, tıpkı vaktiyle benim duyduğum hislerin esiriyle, bir ikinci sefer daha kendisine bu rolde fırsat verirsem daha iyi olacağını söylüyordu. Ben bu fırsatı, 1942'de Profesör Halide Edip'le Vahit Turhan'ın yeni tercümeleriyle ona tekrar verdim. Şüphesiz ki arkasında on beş yıllık bir sahne tecrübesi olan bir sanatçı olgunluğuyla daha iyi oynadı. O seferki Hamlet'in başka bir özelliği de, ustası Talât'ın yanında Suavi'ye bu rolü oynamak fırsatı hazırlamaktı. Bu iki çok değerli sanatçımız (Hamlet) yönünden gözleri açık gitmediler. İkisine de Allah rahmet eylesin. İşte üçüncü ve dördüncü Hamlet'in hikâyesi de bu.

-3-

Ankara Devlet Konservatuarı'nın tiyatro bölümünde öğretmenlik ettiğim günlerde, bir ders yılı başlangıcında yeni gelen öğrencilerle sınıfta

(sağda) Darülbedayi'de "Hamlet", 1927.

tanışırken sıra sarışın, tüy gibi ince bir çocuğa geldi. Kendisine, tahsiline, ailesine dair sualler sorarken, içimden kendi kendime diyordum ki, bu çocuk gelişirse ben buna, tıpkı Talât gibi, önce bir (Peer Gynt), sonra da bir Hamlet oynatırım. Bu içten verilmiş kararın üzerinden on yıl geçti geçmedi, Devlet Tiyatrosu'ndaki ilk Hamlet'i, işte bu tüy gibi delikanlıya oynatmıştım. Bu beşinci (Hamlet)'imin adı da Cüneyt Gökçer. Bu beşinci Hamlet için rahmetli Profesör Orhan Burian'a yeni bir tercüme yaptırmıştım, çünkü dilimiz gün geçtikçe saflığa doğru gidiyor.

-4-

Arada neler oldu, neler bitti, anlatması uzun. Ben Ankara'dan ayrılmış Küçük Sahne'de çalışıyordum. Üçüncü tiyatro mevsimini Shakespeare'in (Ne isterseniz-On İkinci Gece) komedisiyle açmıştık. Dördüncü mevsimi de yine aynı dahinin (Hırçın Kız)'ıyla açmayı düşünüyordum. Bu aralık Kolej mezunu bir kız geldi, tiyatroya sevgisinden bahsetti. Sarı saçlarıyla, çökük yanaklarıyla, uçuk benziyle, kendisini görür görmez Hamlet'in masum hayali kafamda canlandı. Hırçın Kız için bir (Katherin) ararken talih karşıma, hiç hesapta olmayan bir Hamlet tipi çıkarmıştı. Her iki rol de önem bakımından birbirinin eşi denecek kadar ağırdı. Fakat bu karşılaştırmada Hamlet ağır bastı. Üstelik, yüzyıllar boyunca yalnız büyük tiyatrolarda, şatafatlı sahnelerde oynanan bu büyük piyes, üç metrelik küçük bir sahnede acaba nasıl olurdu, bu denemeye değer bir tecrübeydi. Her seferki gibi kesin bir kararla işe sarıldık ve benim altıncı Hamlet'im Nur Sabuncu bu rolü oynadı. O günden bugüne kadar Nur geliştikçe gelişti, olgunlaştı, şimdi Devlet Tiyatrosu'nun kıymetli bir üyesi oldu.

-5-

Ankara'da bulunduğum son dört sene içinde 'Hamlet' üzerine söz açıldıkça Cüneyt daima bir kere daha 'Hamlet' oynamak arzusundan, birincisinde gölgeli kalan noktaları, şimdiki olgunluğuyla ışığa kavuşturacağından bahsederdi. Onun bu arzusunu yerine getirmek, hem de bu arada çoktandır kafamdaki bir tasarıya imkân vermek için Hamlet hazırlıklarına başlamıştık. Bu tasarım, Yıldız Kenter'e de Hamlet oynatmaktı. Yıldız'ın gençliği, görünüşü, üstelik sanat olgunluğu, hasılı, bu rol için aranan bütün meziyetleri nefsinde toplamış olması, iki yıl önceki çalışmalara yol açmıştı.

Ne yazık ki tasarlanan bu düşünce, benim Ankara'dan ayrılmamla yarıda kaldı.

Bu mevsim yine Shakespeare'le başlamayı kararlaştırınca, misafir sanatkâr olarak Yıldız Kenter'i buraya davet etmeyi düşündüm. Fakat araya giren bir takım engeller buna imkân vermedi. Günün birinde bizim biricik, milletlerarası opera sanatçımız (Leyla Gencer) bana bir genç getirdi. Bu genç [Engin Cezzar] Robert College'in Edebiyat Şubesi'nden mezun olmuş, Amerika'nın Yale Üniversitesi'nde tiyatro tahsili yapmış, birçok büyük sanatçılar yetiştiren (Actors' Studio)'da staj görerek tahsilini derinleştirmiş, şimdi de yurda dönmüş.

Kendisini ilk gördüğüm gün; Talât, Suavi, Cüneyt, Nur gibi ilk andan itibaren Hamlet oynatmayı zihnimden geçirmedim. Ama birkaç görüşümden sonra yurtta nasıl bir rolle sahneye çıkmak istediğini sordum, bana Hamlet oynamak istediğini söyledi. Yüzüne dikkatle bakarken eski bir fotoğrafı hatırladım. Bundan yirmi beş sene önce Stratford'da tiyatronun karşısındaki Shakespeare abidesinin dört köşesindeki heykellerden, oturan Hamlet'e dikkatle bakan Muhsin'in Profesör Bedrettin Tuncel tarafından çekilmiş bir resmiydi bu.

Şimdi karşımdaki gençle o heykeldeki çocuk arasında bir benzerlik vardı. Oynayıp oynayamayacağında tereddüde yer yoktu, çünkü daha önceki Hamlet'lerin hiçbiri bu çocuk kadar hazırlıklı değildi. Sahnemizin yazar ve oynar bakımından gelişmeye ihtiyacı var. Böyle kendi içinde duyduğu kutsal sanat ateşiyle Okyanus aşırı yerlerde ateş arayanlara, memlekete dönünce fırsat vermeyi bir meslek borcu saydım.

Ben şimdiye kadar kafamın içinde böyle kararlar verirken, bu saydığım gençlerin hiçbirinde sanat tohumları yeşermemişti. Tek sermayeleri körpelikleriydi. Çünkü Hamlet; her şeyden önce görünüşte gençlik istiyen, ondan sonra da, değişik binbir ruh haletini arka arkaya yaşıyabilmek için bin yaşındaki bir sanatçının tecrübe ve sanat kudretine ihtiyaç gösteren güç bir rol. Bu iki değeri bir kökte bulmaya imkân olmadığına göre, yetmiş yaşında kütükleşmiş büyük bir sanatkârın Hamlet'i oynamasındansa, yirmibeş yaşındaki fidan bir gencin oynaması elbette tercih edilir. İşte benim yedinci Hamlet'imin hikâyesi de bu. " (Kasım 1959, *Türk Tiyatrosu İst. Şehir Tiyatrosu Dergisi*, sayı: 321, yıl: 29, *Cumhuriyet* gazetesinden)

NAZMAHOR
İLKOKULU

Dördüncü Bölüm

gülriz sururi ile tanışma ve askerlik dönemi

Engin Cezzar, Gülriz Sururi ile *Hamlet*'i oynadığı günlerde tanışır. İlk tanışma Küçük Sahne'de olur. Ardından Türk Sahne Sanatkârları Cemiyeti'nin gelir sağlamak için düzenlediği balonun komitesinde birlikte çalışırlar. İlk yakınlıkları işte bu komitede başlar.

1959-60 sezonu *Hamlet*'le geçer. Yeni sezon hazırlıkları sırasında Engin Cezzar, Amerika'dan yeni gelen Nüvit Özdoğru'nun sahnelediği *J. B.* adlı oyunda "Şeytan" rolünü üstlenir. Oyun, o yıl başlayan "altı oyunları"nın ilk uygulaması olarak Ekim 1960'da sahneye çıkarılır. Bir yandan da *Bu Melek Satılık Değil* adlı bir Amerikan oyununun rejisini almıştır. Bu oyunun başrolünde Avni Dilligil oynayacaktır. Engin Cezzar, Türkiye'de ilk rejisini yapmaya başladığı için çok heyecanlıdır. Fakat birden askerlik emri gelir. Kura çeker. Yedek subay öğretmen olarak, Gaziantep'in Maz-

mahor köyünde görev yapacaktır. Oyunu ve rejiyi bırakarak askere gider. Rejiyi Şirin Devrim'e devreder.

Kışları köyde öğretmenlik yapacak, yazları ise Denizli'de askerlik eğitimi alacaklardır. Güneydoğu Anadolu'da ilk kez karşı karşıya kaldığı köy gerçeği, birçok aydın gibi, Engin Cezzar'ı da çok etkiler. Burada köylü çocuklara okuma yazma öğretirken, aslında kendileri de yeni bir yaşam okulunda eğitilmektedirler. Yeni bir uygulama olan yedeksubay öğretmenlik kurumu basının da ilgisini çeker. Bülent Ecevit ve köye gelip röportaj yapar. İki gün üstüste yayınlanan Bülent Ecevit'in röportajının, Engin Cezzar'la ilgili olan birinci bölümünü olduğu gibi aşağıda aktarıyoruz. Yaşar Kemal ise, köy öğretmenliği kurumunu daha geniş ele aldığı röportajında, Engin Cezzar'la ilgili bölümü şöyle noktalıyordu:

"Engin, diyor ki: 'Çiğ idik, piştik kardaş,' diyor Antep ağzıyla. 'Daha da pişeceğiz.' Bana da öyle göründü. Bu doğanın ve halkın potası belalı bir pota... Bu yedek öğretmen işi hiçbir işe yaramadıysa bile, şu delikanlıların gidip; halk arasında 'hayat kursu' görmelerine yaradı."(Yaşar Kemal, *Bir Bulut Kaynıyor*, s. 133)

EK 1: Bülent Ecevit'in Ulus gazetesinde yayınlanan röportajından

"Yedeksubay öğretmenler: 1
Yale Üniversitesi'nden Mazmahor köyüne

Amerika'daki Yale Üniversitesi'nin adını olsun bilebilirsiniz. Fakat Gaziantep'in Mazmahor köyünün adını bile nereden bilesiniz?.. Türkiye'nin 40 bin köyünden biri Mazmahor!.. Anayoldan ayrı, bir tepenin ardında taşlara gömülü... Ya Engin Cezzar, nereden bileydi bu köyü?

Engin Cezzar ki 1955'de Robert Koleji bitirmiş, o zamana kadar ömrünü Bebek'le Şişli arasında geçirmiş... Sonra Amerika'nın en ünlü, en pahalı üniversitelerinden Yale'de dört yıl tiyatro rejisörlüğü okumuş; iki yıl New York'un Aktörler Stüdyosu'nda aktörlük yapmış. Çalışmalarını iler-

(solda) "J.B. Eyüp Üzerine Bir Oyun", İstanbul Şehir Tiyatrosu. (Soldan sağa: Engin Cezzar, Sami Ayanoğlu)

letmek için daha bir süre Amerika'da kalacakken İstanbul'u özleyip, tatilini geçirmek üzere evine gelmiş. Hazır gelmişken yurdumda da sahneye çıkayım deyip Şehir Tiyatrosu'nda yepyeni bir anlayışla Shakespeare'in 'Hamlet'ini oynayacak olmuş. Oyun öyle tutunmuş ki altı ay sürmüş. Hazır bu kadar kalmışken askerliğimi de yapayım demiş. Askerlik derken de kendini Gaziantep'in Mazmahor köyünde bir köy öğretmeni olarak bulmuş.

Yale Üniversitesi mezunu, genç fakat ünlü Hamlet aktörü, Şişli'li Engin Cezzar, şimdi, Gaziantep'in Mazmahor köyünde dünyanın en mutlu insanlarından biri...

Kendi gibi yedeksubay öğretmen arkadaşı Necati Akar'la birlikte, yemeğini kendi pişiriyor, bulaşığını, çamaşırını kendi yıkıyor.

— Kur'ada Gaziantep'i çektiğim zaman, doğrusu içim bir garip oldu, diyor... Oracıkta bir yere oturdum, başımı ellerimin arasına alıp yarım saat kadar düşündüm... Gaziantep benim için sanki tropiklerde bir yerdi, diyor.

— Sizce iyi bir şey mi yedeksubaylara öğretmenlik yaptırmak?

— Nasıl iyi olmaz? diyor... Yoksa ben buralara kendiliğimden gelmezdim. Gelsem bile köylü ile iki yıl yanyana, başbaşa yaşamazdım; köylüyü tanıyamazdım.

Yale'den, Newyork'tan, Şişli'den kalkıp "buralar"a, yani Gaziantep'in Mazmahor köyüne gelmiş olmayı, Türkiye'nin bir gözden ırak köyünde iki yılını öğretmen olarak geçirmeyi, Engin Cezzar, şimdi, öylesine bir mutluluk sayıyor.

Bizi, taş yığınları içine gömülü Mazmahor köyünün, yüksekçe bir yerde bir sırta yaslanmış taş okulunun bahçesindeki taş setlerden atlayıp gelerek karşıladı. Ayağında blucin'leri, üstünde bir yün spor gömlek, ufak tefek, gür bıyıklı, gözleri ışıl ışıl bir yağız delikanlı idi... Pek az insan onun kadar canlı, onun kadar sevinçli, yaptığı ile onun kadar mağrur olabilirdi.

Gördüğüm yalnız Engin Cezzar olsa, belki de bu mutlu görünüşe inanmaz, aktörlük yapıyor diyebilirdim. Fakat arkasından, okul kapısında bir başka genç göründü: Bir başka yedeksubay öğretmen, Necati Akar... Balıkesir'de doğmuş büyümüş, Ankara'da Kimya-Sanat Enstitüsü'nü bitirmiş. Gaziantep'in Mazmahor köyüne gelinceye kadar belki ömründe

köy görmemiş... Aydınlık, güler yüzlü bir genç... Onun da gözleri o kadar ışıl ışıldı. O da Engin Cezzar kadar sevinçli, mutlu, mağrurdu.

Biz gelince öğrencilerine okuma ödevi verdiler, duvarlarını kendi elleriyle ördükleri okul bahçesine iskemleler atıp, güzden arta kalmış güneşin ılığında bizimle oturdular. Necati Akar birara yanımızdan uzaklaştı, elinde bir tepsiye dizili bardaklar içinde çaylarla geldi. Kendi demlemişti.

— Bizim işimiz yalnız çocukları okutmak değil, dediler... Köylü öylesine bilmek, öğrenmek istiyor ki, geceleri de köy odasında büyüklere anlatıyoruz.

(...)

— Öğrettiğiniz mi çok burada, öğrendiğiniz mi? diyorum.

— Elbette öğrendiğimiz! diyorlar.

Çünkü Gaziantep'in Mazmahor köyünde iki aydın şehirli genç, Türkiye'yi öğreniyorlar."

(*Ulus* gazetesi, 17 Aralık 1960)

EK 2: Haldun Dormen'in askerlik yapan Engin Cezzar'a yazdığı mektup

18.12.1960

"Sevgili Enginciğim,

Nihayet sıra sana da geldi. Alınma şekerim ne yapayım, hepinizi mektup ve sandık sırasına koydum, Erol [Günaydın] ve Duygu'ya [Sağıroğlu] ikişer sandık dolusu yiyecek ve malzeme yolladım. Sana ise yalnız ders malzemesine ait şeyler yollayacağım, zira Gülriz'den öğrendiğime göre şehirden bütün ihtiyaçlarını temin ediyormuşsun, para sıkıntın da olmadığına göre bu bakımdan telaş etmeyelim demektir. Ben sana yine kitap filan yollayacağım. İlk parti eline geçmiştir inşallah. Ümid ederim ki işine yarar ve talebelerine de faydalı olur. Derslerini sevdiğini ve köylülerle bir kontak temin etmeğe muvaffak olduğuna son derece memnun oldum. İlk başlarda epeği telaş etmiştim fakat Allaha çok şükür kendini sıyırıp faydalı olmağa çalıştın... Allah sana sıhhat, kuvvet ve çalışma gücü

versin... Erol ve Aydemir [Akbaş] de iyi işler yapıyorlar galiba. Hem talebelerini hem köylerini çok seviyorlar. Sıkıntılarla mücadele etmeği kabul etmiş durumdalar ki bu da beni çok memnun ediyor. Duygu maalesef daha kendini adapte edemedi. Bugünlerde kendini sıyıramazsa sonu ne olur bilemem. Şimdi de onun hesabına telaş edip duruyoruz. Hayırlı olur inşallah.

Burada her şey bildiğin gibi. Hepimiz tiyatrodan eve, evden tiyatroya rutinini devam ettiriyoruz. Aynı piyesi de ["Bu Melek Satılık Değil"] oynadığımıza göre en ufak bir değişiklik yok. Şirin [Devrim] "Angel"ın telaşı içinde kuliste avaz avaz konuşup herkesin nazarlarını üstüne çekiyor. Bu sefer iş ona biraz daha çetin geldi galiba. Avni [Dilligil] beyle biribirlerine giriyorlarmış. Premierleri 28'indeymiş galiba. Belki de 24'ünde, iyice hatırlamıyorum. Gülriz'in söylediğine göre sen belki de o tarihlerde burada olacaksın. Senin Beklan [Algan] nihayet "The Lark"ı ["Tarla Kuşu"] sahneye koyuyor. Başrolü de Ayla [Algan] oynayacakmış. Merakla bekliyorum. Havadisleri sana yazarım. Biz "Gazebo"ya yılbaşından sonra başlayacağız. Artık provaları sıklaştırmanın zamanı geldi. Üç aydır miskinliğe alıştım. Ben sana raptiye, çivi, iğne gibi malzemeyle, takvim ve harita da göndereceğim. İstediğin başka bir şey varsa bana mutlaka yaz... Köylülere ağaç dikmeyi de öğretsene. Belki o bakımdan da faydan olur. Nasıl dikileceğini onlar biliyordur, ama dikmek akıllarına gelmez herhalde. Giden öğretmenler yalnız bu ağaçlandırma işiyle uğraşsalar bile Anadoluya ne kadar faydası olur. Oturduğum yerden ukalalık ediyorsam beni affet.

Seni sevgiyle kucaklar, her iki yanağından da hasretle öperim.
Sevgilerle

P.S. Bayrak, Atatürk resmi ister misin?"

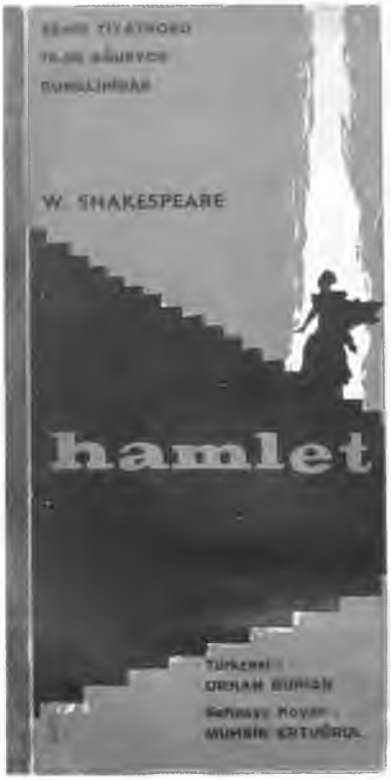
Beşinci Bölüm

rumelihisarı temsilleri ve "hamlet"

Engin Cezzar, askerliğinin birinci yılının sonlarında Denizli'de eğitim yaparken ilginç bir olay yaşar. Tugay komutanı Engin Cezzar'ı yanına çağırarak: "Amcanız sizi İstanbul'a çağırıyor" der. Engin cevap vermeden düşünmeye başlar, acaba söz konusu "amca" kimdir? Birisi bir numaralar mı çevirmektedir... Komutan ekler: "Hazırlanın, giyinin, derhal sizi otobüse bindireceğiz. İstanbul'a gidince de Paşamıza lütfen saygılarımızı iletin, emirlerine amadeyiz." Engin, Paşa bir amcası olmadığına emindir. Olayın nasıl geliştiğini İstanbul'a gidince anlar. İstanbul Sıkıyönetim Valisi Refik Tulga (Paşa), Muhsin Ertuğrul'a "Niçin Yaz Festivali yapılmıyor?" diye sorunca, Muhsin Bey de, "Kolay efendim, isteyin yapalım," demiş. Söz konusu olan 1961 yazıdır. "Ama," diye eklemiş Muhsin Bey, "Festivalde 'Hamlet'i oynayacağız. Hamlet ise askerde. Bu yüzden herhalde yapamayacağız..." Paşa hemen sormuş, "Ne demek askerde?" Durumu anlatmış-

solda) Engin Cezzar Hamlet rolünde.

(üstte) Rumelihisarı'nda "Hamlet" temsilleri.

Temsilin broşürü. (Kapak: Mengü Ertel)

lar. Refik Tulga, "Ben hemen hallederim" demiş ve Engin'i Denizli'den istetmiş...

Şehir Tiyatroları tarafından 1961 yılında başlatılan "Rumelihisarı Gösterileri" için (bu gösteriler Belediye tarafından "İstanbul Festivali" diye adlandırılıyordu) Muhsin Ertuğrul tarafından Rumelihisarı'nda bir amfitiyatro yaptırılmıştı. *Hamlet* burada sahnelenen ilk oyun olur (19 Ağustos 1961). Oyun bir yıl önceki rol dağıtımı korunarak sahnelenir. Dekorlar kullanılmamış, Rumelihisarı'nın doğal atmosferi tercih edilmiştir. Oyun, yine büyük bir başarı kazanır.

Bu arada Engin Cezzar ve Gülriz Sururi arkadaşlığı iyice gelişmiş ve güçlü bir aşka dönüşmüştür. 28 Eylül 1961 tarihinde evlenirler. Şahitleri Haldun Dormen ve Utku Aldıkaçtı'dır. James Baldwin, bir iki gün geç de olsa Amerika'dan kalkıp gelerek yeni evlileri kutlar (Bu, Baldwin'in uzun yıllar sürecek Türkiye serüveninin de başlangıcıdır). Engin, nikâhtan bir süre sonra askerliğini tamamlamak üzere Gaziantep'e döner.

Gülriz Sururi ve Engin Cezzar, Sahne Sanatkârları Cemiyeti'nin balosunda.

Engin Cezzar, askerlikten döner dönmez Dormen Tiyatrosu'nda "Bir Yastıkta" adlı oyunu sahneler. Prömiyeri 29 Mart 1962'de yapılan oyun, Cezzar'ın Türkiye'deki ilk reji çalışmasıdır. Haldun Dormen anılarında bu konuya şöyle değinir:

"Mevsimin son iki oyunu 'Cinayetin Sesi' adlı bir polisiye ve 'Bir Yastıkta' adlı Jan de Hartog'un iki kişilik çok tatlı bir komedisiydi. Gülriz ve Keskin oynayacaklardı bu oyunda, tüm yaşantıları gözlerimizin önüne serilen karıkocayı Türkiye'nin gelmiş geçmiş en ünlü Hamlet'i Engin Cezzar koyacaktı sahneye. Engin askerliğini yeni bitirmiş ve Gülriz'le evlenmişti (tabiî şahit bendim gene). Bir mevsim sonra, o da karısıyla birlikte bir tiyatro kurmayı düşünüyordu. Bu yüzden bizde konuk yönetmen olarak çalışıyordu. 'Bir Yastıkta', Atlas'da 'Pasifik Şarkısı'nı oynarken Küçük Sahne'yi boş bırakmamak için seçilmiş bir oyundu." (Haldun Dormen, *Sürc-ü Lisan Ettikse*, İstanbul 1977, s.268) Bu oyun Gülriz Sururi'nin de Engin'le ilk çalıştığı oyundur. Sururi anılarında şunları söylüyor: "Engin'le çok rahat çalışıyorum. Erol'la [Keskin] da iyi bir çift oluyoruz sahnede. Musenidis'i hatırlatan bir çalışma biçimi var Engin'in. İstediğini her oyuncudan başka yolla elde edeceğini, oyun yönetenin biraz psikolog olması gerektiğini iyi biliyor. Bugün bile geriye bakınca en severek oynadığım oyunlardan biri olarak duruyor 'Bir Yastıkta'." (Gülriz Sururi, *Kıldan İnce Kılıçtan Keskince*, İstanbul 1983, 2.B., s. 296)

Dormen'in de değindiği gibi Engin Cezzar ve Gülriz Sururi birlikte bir tiyatro kurmayı düşünmektedirler. Ortada bir tiyatro kurmak için gereken ön koşulların tümü vardır. İkisi de süperstardır; Gülriz İrma, Engin de Hamlet olarak en popüler dönemlerini yaşamaktadırlar. Engin Cezzar Şehir Tiyatrosu'na dönmek istememekte, kendi projelerini gerçekleştirmeyi düşünmektedir. Bu arada Dormen Tiyatrosu da Küçük Sahne'yi boşaltarak Ses Tiyatrosu'na geçecektir. Gülriz Sururi Küçük Sahne'nin müdürü Galip San'la gelecek sezon için konuşur. Prensipte anlaşırlar. Küçük Sahne'ye yüzde kırk pay ve bir sezon için 125 bin lira garanti vereceklerdir. Garanti sorununu o sıralar Türk Ambalaj Sanayii'nden emekli olmuş muteber bir yöneticinin, baba Cezzar'ın kefil olmasıyla aşıp kontratı imzalarlar. Artık sıra, oyun seçimine gelmiştir.

EK: "Bir Yastıkta" üzerine yazılanlardan

"Öyle oyunlar vardır ki, seyrederken insan günün endişelerini unutur, entrikaları kavrayabilmek için zihnini yormak, haklıyı, haksızı ayırdetmek, taraf tutmak ihtiyacını duymaz, tatlı hülyalara dalar. Perde kapandıktan sonra da güzel bir şeye şahit olmanın huzuru içinde, dudaklarında tebessüm, evinize döner, yastığınıza başınızı koyarsınız.

Küçük Sahne'de temsile başlanan 'Bir Yastıkta' isimli komedi bunlardandır. Komediyi sahneye, misafir rejisör olarak Engin Cezzar koyarak bu mevzuda ilk denemeleri yapmaktadır." (Fikret Adil, *Son Havadis*, 14 Nisan 1962)

"Engin Cezzar'ın rejisi mükemmeldi, dekor müstesna dört başı mamur bir oyun çıkardı karşımıza..." (*Son Saat*, 19 Nisan 1962)

"Engin Cezzar'ın ölçülü sahne düzeni, Doğan Aksel'in de iç açıcı ve 'nükteli' dekorları içinde bu isabetli rol dağıtımı ve seviyeli oyun sayesindedir ki 'Bir Yastıkta' mevsim sonunun en başarılı oyunlarından biri olarak İstanbul'da hâlâ zevkle seyredilen komedilerden biri olarak afişte kalmıştır. " (*Akis*, 21 Mayıs 1962)

28 EYLÜLDEN İTİBAREN
gülriz sürüri | engin cezzar
KÜÇÜK SAHNEde
TÜTÜN YOLU
yazan :
erskine caldwell
çeviren . filiz ofluoğlu
dekor . duygu sağıroğlu
oyun 3 perde
nur sabuncu . ayten örkmez
pekcan koşar
sahneye koyan
engin cezzar
28 EYLÜLDEN İTİBAREN
gülriz sürüri | engin cezzar
KÜÇÜK SAHNEde
TÜTÜN YOLU
yazan :
erskine caldwell
çeviren . filiz ofluoğlu
dekor . duygu sağıroğlu
oyun 3 perde
nur sabuncu . ayten örkmez
pekcan koşar
sahneye koyan
engin cezzar
1 EKİM AKŞAMINDAN İTİBAREN
CİRCUS BRUMBACHU
DESİ LUNAPARK SAHASI
18.15 - SUARE: 21.15

Altıncı Bölüm

gülriz sururi-engin cezzar tiyatrosu'nun kuruluşu

Gülriz Sururi-Engin Cezzar Tiyatrosu ilk oyun olarak Erskine Caldwell'in Türkiye'de hiç oynanmamış ve Amerika'da gişe rekorları kırmış *Tütün Yolu*'nu seçer (Amerika'da ilk oynanışı 1933). Caldwell'e bu isteklerini belirten başvurularına şöyle bir cevap alırlar:

"1 Eylül 1962
Sayın Engin Cezzar,
'Tütün Yolu'nu Türkiye'de oynayacağınızı bildiren mektubunuz beni pek sevindirdi. Her ne kadar Virginia ve ben bu vesileyle İstanbul'a gelmeyi istiyorsak da, bu ara bu yolculuğu yapmamıza imkân yok.
Oyununuzun başarılı olmasını, böylece ben de telif hakkımdan faydalanarak sizleri görmek için İstanbul'a gelmeyi dilerim.
Bütün iyi dileklerimle,
Erskine Caldwell"

(solda) "Tütün Yolu" afişi. (Yurdaer Altıntaş)

(üstte) "Çikolata Sevgilim" oyununun kadrosu toplu halde.

"Çikolata Sevgilim" oyununun afişi
(Altan Erbulak).

Oyunun çevirisini Filiz Ofluoğlu üstlenir. Duygu Sağıroğlu dekoru yapmaya başlar. Ama en önemli rollerden birini, "Baba"yı oynayacak oyuncu bulmakta zorlanırlar. Sonunda bu rol Pekcan Koşar'a verilir. Oyun başarı kazanır. Özellikle, tiyatronun sahipleri olmalarına rağmen yan rollerle yetinmeleri basında övgü ile karşılanır. Kadroda yer alan diğer isimler arasında Nur Sabuncu, Ayten Ürkmez, Mine Cezzar, Gülbin Eray, Nural Kovaçoğlu, Orhan Aydınbaş, Orhan Alkan, Ali Yalaz bulunmaktadır. İlk program dergilerinin sunuş yazısı, "Biz de merak ediyoruz" başlığını taşımakta ve şöyle devam etmektedir:

"Büyük imkânlarla büyük işler yapmak herkesin idealidir. Bazan büyük imkânlarla küçük işler yapılır, rezalet olur. Nadiren, çok nadiren, küçük imkânlarla küçük işler yapan ise ayıplanmaz; iyi niyetliler "hiç iş yapmamaktan iyi ya," derler. Biz bakalım küçücük sahnemizde neler yapacağız?"

Program dergisinin kapağında tiyatronun amblemi olarak, Malik Aksel'in o yıllarda yayınlanmış olan *Anadolu'da Halk Resimleri* (İstanbul 1960) kitabından bir resim yer almaktadır: "Sahrennar Ademden evvel yaşayan Cin sureti". Davetname'den günümüze uzanan bu resim, tiyatronun kıpır kıpır kıpırdayan yüreğinin de sureti olacaktır.

Ama bir süre sonra, Küçük Sahne'ye ayakları daha önce alışmış olan bulvar seyircisini kaçırdıklarını fark ederler. Bu nedenle ikinci oyun olarak *Çikolata Sevgilim* seçilir. Repertuvarlarını böyle dengelemeyi düşünmektedirler.

Çikolata Sevgilim'den sonra yine düşünce yanı ağır basan bir oyun, Rus yazarı Leonid Andreyev'in yirminci yüzyıl başlarında yazdığı *Aklın Oyunu* seçilir. Çeviriyi Onat Kutlar ve Hüseyin Baş yaparlar. Coşkun Tunçtan'ın sahnelediği oyunda Engin Cezzar'ın gösterdiği yüksek performans büyük yankı uyandırır. Topluluğa yeni katılan isimler arasında Madelet Tibet, Mehmet Akan, Seden Kızıltunç ve Cüneyt Türel de bulunmaktadır. Ardından turne oyunu olarak bir Fransız bulvar oyunu, *Tatlı Kaçıklar* seçilir. Gelecek sezon için de *Alkol*'ü hazırlamaya başlarlar. Ama İzmir turnesinde oyunun başarısız olacağı kendini iyice belli edince, repertuvardan çıkarılır.

Program dergisinin ikinci ve üçüncü sayılarında "Türk tiyatrosunun

Türk yazarları karşısındaki tutumu"nu irdeleyen bir soruşturma yer alır. Çetin Altan, Cevat Fehmi Başkut, Necati Cumalı, Refik Erduran, Aziz Nesin, Haldun Taner, Fikret Adil, S. Günay Akarsu, Burhan Arpad, Hayati Asılyazıcı, Lütfi Ay, Hüsamettin Bozok, Zahir Güvemli, İbrahim Hoyi, Nedret Selçuker, Sezai Solelli, Ülkü Tamer, Ulunay, Melih Vassaf bu konudaki görüşlerini dile getirirler. Bu soruşturma aslında topluluğun giderek Türk yazarlarına daha çok yöneleceğinin de bir işareti olur.

EK 1: "Tütün Yolu" üzerine yazılanlardan

"İşte uzun yıllar sonra bu romanın piyesi de yurdumuza geldi. Bu piyesi bu yıl Küçük Sahne'yi alan Engin Cezzar getirdi. Yıllar sonra da olsa 'Tütün Yolu' piyesini halkımıza sunma çabasını gösteren Engin Cezzar'ı kutlarım." (Yaşar Kemal, *Yön*, 26 Eylül 1962)

"Perdelerini Erskine Caldwell'in 'Tütün Yolu' ile açmaları da gösteriyor ki, bu topluluk hem kendine hem de İstanbul seyircisine güveniyor.

Bu topluluğun daha birçok meziyeti var. Hele bir tanesi beni adeta hayretler içinde bıraktı. Gülriz ve Engin, idare ettikleri topluluğun bu ilk oyununda, kendilerini ikinci planda tutmak ve arkadaşlarını öne sürmek civanmertliğini de gösterdiler." (Sabri Esat Siyavuşgil, *Yeni Sabah*, 1 Ekim 1962)

"Engin Cezzar'ı 'Tütün Yolu'nun sahneye koyucusu olarak çok başarılı bulduk. Sanatçı, oyuna ağırlık vermekten kaçınmış, zaman zaman komiğe kaçmayı tercih etmiş. 'Tütün Yolu' zor bir oyun, oyuncu için olduğu kadar seyirci için de." (Osman N. Karaca, *Akşam*, 10 Ekim 1962)

"Oyunun sahneye konuşu da, oynanışı da ülkemizde az gördüğümüz bir ustalık içinde olmuştur. Böyle bir oyunda "alaturka" oluvermek tehlikesi çok büyüktü.

Engin Cezzar bu tehlikeyi geçiştirerek, 'Tütün Yolu'nu başarıyla sahneye koymuştur. " (Ülkü Tamer, *Yön*, 10 Ekim 1962)

" 'Tütün Yolu' bizim birbirine benzer oyunları göre göre kalıplanmış seyircimize aykırı gelebilirdi. Sahneye koyucu Engin Cezzar'ı ilk önce, ya-

dırganmayı göze alarak bu oyunu Türk seyircisine kazandırdığı için kutlamak gerekiyor." (S. Günay Akarsu, *Varlık*, 15 Kasım 1962)

" 'Tütün Yolu' Gülriz Sururi-Engin Cezzar topluluğunda dört başı mamur bir ekip anlaşması ve üslup bütünlüğü içinde oynanıyor." (Lütfi Ay, *Milliyet*, 18 Kasım 1962)

EK 2: "Çikolata Sevgilim" üzerine yazılanlardan

"Engin Cezzar, piyesin 'sulu bir komedi' yerine 'santimantal' bir eser olduğunu düşünerek canlı, diri ve yerinde gözlerimizi yaşartan hissi sahnelerle 'Çikolata Sevgilim'i mevsimin en başarılı oyunları arasına almış." (Melih Vassaf, *Son Saat*, 5 Kasım 1962)

" 'Çikolata Sevgilim'i zevkle seyrettim. Hele Gülriz Sururi ile Pekcan Koşar'ın başarılı oyunlarına adeta hayran oldum. Engin Cezzar, Küçük Sahne'nin küçücük imkânlarıyla bağlı olarak eseri, çok güzel, çok ustaca sahneye koymuş." (*Cumhuriyet*, 19 Kasım 1962)

EK 3: "Aklın Oyunu" üzerine yazılanlardan

"Engin Cezzar bu sefer köhne olmakla beraber öyle bir oyun seçmiş ki kendisinden başka kimsenin hemen hemen rolü yok. Bu suretle tekmil sahne bilgisini, bütün ustalığını, tiyatro hakkında öğrendiği her şeyi rahat rahat 'döktürebilir'. Nitekim öyle de yapıyor. Yani gerçekten çok güzel oynuyor. Canı yürekten, rolüne iştirak ederek oynuyor ve salonu zaman zaman sinek uçsa duyulur hale getiriyor. Engin Cezzar'ın ikinci akıllılığı, oyunu sahneye koymayı Coşkun Tunçtan gibi gerçekten kabiliyetli ve değerli bir gence bırakmış olması. Böylelikle rol aldığı oyunu iyi sahneye koyamamak tehlikesini önlemiş, üstelik canlı ve başarılı bir mizansen sağlamış, en kaba belirtisiyle, avuç içi kadar yerde altı tablo süresince, pırıl pırıl dört dekor değiştiğini görmek bile bir zevk." (Zahir Güvemli, *Yeni Sabah*, 10 Aralık 1962)

"Engin Cezzar, müthiş şüpheler içinde kıvranan bir ruh fenomenini

Engin Cezzar "Aklın Oyunu"nda.

"Tatlı Kaçıklar" oyununun afişi (Oğuz Aral).

"Aklın Oyunu" afişi (Sarf Maden).

hareketli oyunu, trajik ifade ve yorumlama gücü ile canlandırdı, suçlu bir yaratığın korku, kuşku ve azabını bütün beşeri gerçekliği ile dile getirdi. " (İbrahim Hoyi, *Hareket*, 10 Aralık 1962)

"Kendi kendime böyle oyun oynanır mı diyordum. Coşkun Tunçtan ile Engin Cezzar oynanır tezini tutmuşlardı ve kazandılar. Oyun, geçen yüzyıl sonunun 'verem' modasına karşıt çıkarılan 'deha-cinnet' modasını ele alıyor. Bu yüzden de "modası geçmiş" bulunuyor." (Fikret Adil, *Son Havadis*,12 Aralık 1962)

"Oyunda Engin Cezzar o kadar mükemmel bir kompozisyon yapmış ki onu seyrederken heyecanımızı zor zaptediyoruz, tüylerimiz ürperiyor. Gülriz Sururi nefis bir oyun çıkarıyor ve o komedide olduğu kadar dramda da eşsiz olduğunu gösteriyor. " (Melih Vassaf, *Son Saat*, 13 Aralık 1962)

"Engin Cezzar'ın çok başarılı oyununun da bu sonucu sağlayan etkenlerin başında geldiğini söylemek gerekiyor. Tunçtan yapıtı en çarpıcı, en etkileyici bir yanından ele almayı başarmış. İşte böyle bir düzen içinde, Cezzar, usuna aşırı güveni sonunda bir çıkmaza saplanan Kerjentzef'in dramını bize yaşatıyor. Usta, oynadığını anlayan ve en önemlisi, seyirciye de rahatça anlatabilen bir oyuncu olduğunu gösteriyor, bize de beğeniyle izlemek kalıyor." (S. Günay Akarsu, *Varlık*, 15 Aralık 1962)

"Kerjentzef'e Engin Cezzar, gepgergin bir bunalımı yaşattı. Bilinç altında nesi var, nesi yok boşalttı tümünü. Yazarın kahramanını önce iyi anladığını, sonra da yetenekli olduğunu ustaca verdiği yorumla belgeledi. Kafasını kemiren, yüreğini delen bunalımı zevkle izledik. Karamsar tutkular içinde kaybolan 'görev'li tragedya kahramanları gibiydi Cezzar." (Hayati Asılyazıcı, *Kim*, 20 Aralık 1962)

"Engin Cezzar, bu oyununda bir sanatkârın bu kadar kısa bir zamanda varması akıllara durgunluk veren bir olgunlukla kabiliyetlerini ortaya koyuyor.

Sahnede yaşamasını ve salonu peşinden sürükleyip yaşadığı hayatın içine atmasını bilen, tam ölçüsünde cevherli bir komedyen seyretmek istiyorsanız Engin Cezzar'ı görün. Hayatınızda iz bırakacak bir hadiseye şahit olacaksınız." (Sabri Esat Siyavuşgil, *Yeni Sabah*, 2 Ocak 1963)

"Ama asıl büyük başarı, Engin Cezzar'ın gerçekleştirdiği güzel yara-

tıştır. Hamlet'ini de geride bırakan bir rahatlık ve gerçeklik duygusu, sürükleyici bir iç yaşama, daha önemlisi doğru bir yorum ve tam bir emniyet içinde Andreyev'in ünlü kahramanına çok tesirli, inandırıcı bir yüz kazandırıyor." (Lütfi Ay, *Milliyet*, 31 Ocak 1963)

"Coşkun Tunçtan, elindeki oyunu Küçük Sahne topluluğu için en verimli bir biçime sokmuş. Engin Cezzar' a gelince, bu sanatçı bakışlarıyla, davranışlarıyla seyretmesinin tadına doyum olmıyan şaşılacak bir denge içinde oynuyor.

Göründüğü anda seyirciyi kıskıvrak kendisine bağlayan bir oyuncu." (Müfit Özdeş, *Artist*, 26 Şubat 1963)

EK 4: "Aklın Oyunu"nun yönetmeni Coşkun Tunçtan'ın Engin Cezzar'a yazdığı mektup

"Gülriz Sururi'yle birlikte yeni kurduğu topluluk Küçük Sahne'de ilk oyununu sunduğu günlerde, beni tiyatrosuna konuk yönetmen olarak çağırmasına dek, Engin Cezzar'ı tanımıyordum. Dört yıldan beri sürekli Türkiye'den uzakta olmam, onun oyunculuk alanındaki, örneğin Hamlet'teki, ilk başarısını görmemi engellemişti. Birlikteki bu ilk (ve ne yazık ki son!) çalışmamız için beraberce seçtiğimiz Andreyev'in "Aklm Oyunu" çoktan beri tanıdığım ve çok sevdiğim bir yapıttı. Onu, hem de iyi koşullar içinde sahneye koymak olanağını bana sağladığı için Engin'e minnetim çok büyük. Daha ilk okuma provaları sırasında onun ne denli yetenekli bir oyuncu olduğunu sezdim. Ayrıca çevresindekilerde ancak sevgi, dostluk, güven uyandıran kişiliği de hemen gözüme çarptı. Temsili zevkli ve yoğun bir çalışma süresi içinde gerçekleştirdik. Seyircilerin salonu ilk doldurdukları akşam gösterdikleri candan olumlu tepkiler, çabalarımızın boşa gitmediğini kanıtladı. Engin'in o zor roldeki yadsınamaz başarısını, oyunun her bölümünde Kerjentzev'i içten ve inandırıcı bir biçimde canlandırışı, basındaki birçok eleştirinin tümünde övgüyle, hayranlıkla dile getirildi. Bu sanat olayı, Engin'in oyunculuk yolundaki ilk büyük aşamalarından birini yansıtması açısından pek çok önemli. Onu izleyen yıllarda da başarıları birbirlerini izledi. Şimdi sanat yaşamı 40 yaşına erişmiş. Ama

başlangıçtaki tutkulu heyecanından, tiyatroya etiyle kemiğiyle bağlılığından zerre kadar yitirmemiş Engin. Bundan böyle, daha uzun yıllar boyunca, başarılar zincirine sürekli yeni halkalar eklemesini dilerim, kuşkusuz Türk tiyatrosu için en yararlı temennilerden olur.

Coşkun Tunçtan"

Yedinci Bölüm

başarılı bir mevsim ve keşanlı ali destanı

1963-1964 sezonu Shakespeare'in *Othello*'su ile açılır. Engin Cezzar'ın Shakespeare oynama tutkusu bu seçimin başlıca nedenidir. O yılın Shakespeare'in 400. doğum yılı oluşu da seçimde etkili olur. Çeviriyi Ülkü Tamer yapar. Iago olarak Genç Oyuncular döneminden beri tanıdıkları Genco Erkal seçilir. Bu oyunla topluluğa katılanlar arasında Ani Şahnazar (sonra İpekkaya), Erol Günaydın, Çetin İpekkaya, Levent Dönmez de yer almaktadır. Büyük başarı kazanan *Othello*'nun ardından Güngör Dilmen'in iki kısa oyunu *Canlı Maymun Lokantası* ve *Midas'ın Kulakları* gündeme gelir. Böylece, Gülriz Sururi-Engin Cezzar Tiyatrosu'nun ana amaçları arasında

(solda) Engin Cezzar "Keşanlı Ali Destanı"nda.

'Othello"da Engin Cezzar ve Genco Erkal.

olan yeni Türk yazarlarını seyirciye tanıtmak yolunda olumlu bir adım atılmış olur. Ama oldukça yenilikçi olan bu oyunlar seyirci tarafından tutulmayınca yine iki bulvar komedisi sahnelenir: *Bütün Kadınlar Güzeldir* ve *Bülbülün Sesi*. Sezonun en önemli olayı ise *Keşanlı Ali Destanı*'nın oynanmasıdır. Keşanlı Ali'nin Türk tiyatrosuna giriş öyküsü daha önceki yıllara kadar uzanır. Aydın Gün, oyunla daha yazılışı sırasında ilgilenmiştir. Yazar oyunu tamamlayınca İstanbul Operası'na verir. Oyun çok beğenilir, ama Yalçın Tura'nın yaptığı müziklerin Cemal Reşit Rey tarafından armonize edilmesi istenir. Taner de, müziklerin oyuna ve epik üsluba uygun olduğunu söyleyip rötüş yapılmasını kabul etmez. Keşanlı kalabalık bir oyuncu kadrosu, orkestra, dekorlar, figüranlar gerektirmektedir. Bu nedenle Taner bu olayın ardından oyunu Devlet Tiyatrosu'na sunar. Cüneyt Gökçer ve arkadaşları oyunu beğenir, ancak onlar da müziğin Devlet Tiyatrosu'nun resmi bestecilerinden biri tarafından yapılmasını önerirler. Haldun Taner bu tavsiyelere, oyunu yeniden geri çekmek suretiyle karşılık verir. Taner, oyunu sonunda Gülriz Sururi-Engin Cezzar Tiyatrosu'na getirir. *Keşanlı Ali*'yi baştan sona kendi okuyup oynayarak tanıtır. Özel bir tiyatronun böylesine büyük bir prodüksiyonun altından nasıl kalkabileceği en büyük sorundur. Ama sonunda karar verilir, Karaca Tiyatro ile anlaşılır, 31 Mart 1964'de provalara başlanır. Parasal sorunlar borçlanarak aşılır. Haldun Taner bu süreci şöyle özetliyor:

"Bu başlangıcı ve başarıyı Gülriz Sururi-Engin Cezzar Grubu sağladı. Keşanlı Ali, grubun eline çok sıkıntıda olduğu bir dönemde geçti. Kadroları dardı, oysa oyun 33 kişi gerektiriyordu. İşe, bir kumara girer gibi 'ya hep ya hiç' diye girdiler. Gayrı menkullerini ipotek edip bankalardan borç para aldılar. İkibuçuk ay yoğun ve özenli bir çalışma ile hazırlandılar, bütün varlıklarını ortaya koyarak oynadılar ve başardılar." (*Gösteri*, Ocak 1985)

Müzikal büyük başarı kazanır. Oyun bittikten sonra seyirciler tam yirmi dakika sanatçıları alkışlarlar. Kadrodaki yeni isimler arasında Semiha Berksoy, Aydemir Akbaş, Ferdi Artuner, Umur Bugay yer almaktadır. Oyun, Nisan ve Mayıs aylarında Ses Tiyatrosu'nda oynanır. 1965 yazında *Keşanlı Ali* ile Almanya turnesine çıkılır. Çalışma Bakanı olan Bülent Ecevit topluluk için bir otobüs temin eder. Turne, topluluğun program dergisinin "10. Yıl" özel sayısında şöyle anlatılıyor:

"Alman hükümetinin davetlisi olarak topluluk, Keşanlı Ali Destanı'nı altı şehirde oynamak üzere Almanya'ya davet edildi. İlk gala Bonn'da ünlü Beethoven Halle'de Türkiye Büyük Elçisi Ziya Müezzinoğlu, Elçilik erkânı, Alman devlet ricali, kordiplomatik, Alman ve ecnebi eleştiriciler ve sanatçılar huzurunda yapıldı. Genco Erkal'm orta oyunu üslubu içinde seyircilerin ortasında düşündüğü mizansen büyük takdir topladı. (...) Bonn'dan sonra topluluk Köln'de, Stuttgart'ta, Frankfurt'ta, Münich ve Nürnberg'de Türk işçilerine ve Alman seyircilerine temsiller verdi. Bu temsiller de büyük alkış ve tezahüratla karşılandı. Türk Basın Yayın Umum Müdürlüğü bu turneyi desteklemiş ve bu sanat olayını bir filmle de tesbit etmişti. Türkiye'ye gönderilen bu film de tıpkı Devlet Tiyatrosu'ndan yok edilen ses bandı gibi gaiplere karıştı. Almanya'dan çıkış fişi, Türkiye'ye, Umum Müdürlüğe giriş fişi mevcut olmasına rağmen, filmi bulmak mümkün olamadı." (*Gülriz Sururi-Engin Cezzar Tiyatrosu Program Dergisi*, Mart 1973, s.74)

Ertesi sezon Elhamra'ya geçilir; oyun bir yıl da burada oynanır. *Keşanlı Ali Destanı* böylece 452 temsille Türk tiyatro tarihi açısından bir rekor kırmış olur.

Ek 1: Engin Cezzar konuşuyor: "Tiyatromuz nereye gidiyor?"

"Bugün haline baktıkça, Türk tiyatrosunun bundan aynı zamanda hem daha iyi, hem daha kötü bir vaziyete girmiş olamayacağına hükmetmek lazım geliyor.

Tiyatromuz, oyuncuları, toplulukları ve sahneye koyucuları bakımından çalışmalarının en yüksek noktasında bulunuyor. Hiç zannetmem ki tiyatro tarihimizde bu tarihin herhangi bir döneminde şimdiki kadar çok değerde sanatçı, aynı zamanda çalışmış bulunsun. Bugün, dünya çapında oyunculara sahip bulunuyor Türk tiyatrosu. Bilhassa dış memleketlerde oyun seyretmek fırsatını bulanlar, söylediğim gerçeği derhal kabul edeceklerdir. Çünkü ellerinde karşılaştırma ve ölçme imkânı vardır. Oyuncularımız, bugünkü durumlarına ya uzun bir eğitimden geçerek, ya da daha uzun bir çıraklık devresinden sonra ulaştılar. Çıraklık yıllarının

verdiği tecrübeyle çekirdekten yetişenler, şimdilik yine çoğunluktadır. Ama bundan sonrası bana çok karanlık görünüyor.

Oyuncularımızın bulundukları en yüksek noktayı yukarıda işaret etmiştim. Şimdi de neden aynı zamanda en kötü durumda olduklarını söyleyeyim. Tiyatrolarımız bollaştıkça eleman sıkıntısı artıyor. Tiyatroya yeni giren gençlerin yetişme süre ve imkânları da o nisbette azalıyor. Her topluluk, bünyesinde hiç tecrübe görmemiş gençleri toplamak zorunda kalıyor. Yeni gençlere yetişme fırsatı hazırlamak bakımından, bu, ilk bakışta güzel bir şey. Ama bu gençler nasıl yetişecekler? Önce, eğitim görecekleri yer yok. Yani uzun bir eğitimle yetişmek imkânları sınırlı. Devlet konservatuvarı ancak kendisine yetiyor. Çıraklık yoluyla eğitim görmeleri ve yetişmeleri çok uzun bir çalışmaya ihtiyaç hissettiriyor. Halbuki sık sık dağılıp bozulan topluluklar böyle sürekli bir çalışmayı, kuvveti bir disiplin altında yetişmeyi imkânsız kılmaktadır. Hepsinden mühimi, şu veya bu şekilde bir iki oyun oynayıp başaran gençlerde hasıl olan yetkinlik hissidir. 'Oh, ben oldum artık!' hükmü kadar sanatçıyı mahveden, ilerlemesine engel olan bir şey tasavvur edilemez. Oldum diyen, Türkiye'de genç ve enerjik bir oyuncu kuşağının yetişebileceğini sanmıyorum.

Türk tiyatrosunun bugün eser bakımından içinde bulunduğu şartlara bakınca, özellikle geleceğinin yalnız ve yalnız telif esere bağlı olduğunu düşünmeden edemeyiz. Son yıllar içinde, olumlu eserler veren genç yazarlar gördük. Fakat yazarlarımızın bütün iyi niyetlerine ve çabalarına rağmen, yerli eserlerimiz henüz oyunculuğumuzun seviyesine erişememiştir. Eğer oyun yazarlarımız tiyatro yöneticileriyle daha sıkı bir iş birliği yapsalar, bu çalışma çok daha verimli olur kanısındayım." (*Cumhuriyet*, 20 Ocak 1964)

(solda) Engin Cezzar Othello rolünde.

EK 2: "Othello" üzerine yazılanlardan

"Temsil, bu cüssede küçük fakat hüviyette büyük sahnenin muazzam bir muvaffakiyetidir. Othello rolünü yapan Engin Cezzar, öyle zannediyorum ki bu rol ile sanat mevkibini en ileri safa geçirmiş bulunuyor." (Ulunay, *Milliyet*, 2 Ekim 1963)

"Cezzar'da, Shakespeare oyunculuğu var. İtici güçleri ile dramatik gerilimin gerektirdiği sürelerde kişisel bir değişmeye girebiliyor." (Hayati Asılyazıcı, *Kim*, 10 Ekim 1963)

"Engin Cezzar Othello rolünü bilinçli bir yorumla karşımıza çıkardı. Makyajı fevkalade, mimikleri içinin bütün çalkanışlarını belirten tamamlayıcı bir anlam ve netlikte idi." (İbrahim Hoyi, *Zafer*, 14 Ekim 1963)

"Engin Cezzar'ın sahne düzeni, temposu ve kendi oyununun baştan sona kadar yumuşaklıkla ani sertleşmeler arasında çizdiği inandırıcı zikzaklar sayesinde, kahramanın anlaşılır ve sevilir sayılır bir tablosunu yaratabilmiş olması önemli bir başarı." (Refik Erduran, *Milliyet*, 17 Ekim 1963)

"Othello, iki önemli kişisi, Engin Cezzar ile Genco Erkal'ın oyunlarıyla daha bir çarpıcı oluyor, soluksuz seyrediyor seyirci onları. Engin Cezzar, Othello'yu her zamanki aşırı, geniş edimli, yukarı çıkan oyunuyla çiziyor. Sevinçleri, öfkeleri, duygulanmalarıyla gerçek bir Shakespeare kişisi. Cezzar'ın Shakespeare'e bir yatkınlığı, bir uyarlığı var sanki; öylesine güvenli, rahat. Othello'yu kendine uygun açıdan yorumlamış. Kaba saba, korkunç olmaktan çok sevimli, uygar, oldukça sessiz görünen, ama birden ve çok şiddetle parlayan, patlayıveren bir Othello." (S. Günay Akarsu, *Oyun*, Kasım 1963)

EK 3: "Midasın Kulakları" ve "Canlı Maymun Lokantası" üzerine yazılanlardan

"Küçük Sahne'de bir gecede oynanan iki güzel oyunu, 'Midas'm Kulakları-Canlı Maymun Lokantası', kaçırmış olsaydım, iki şeyden mahrum

(solda) Engin Cezzar, "Midas'ın Kulakları" oyununda Midas rolünde.

(üstte) "Canlı Maymun Lokantası"nda (soldan sağa) Çetin İpekkaya, Engin Cezzar, Gülriz Sururi, Erol Günaydın ve Ani İpekkaya.

Oyun Dergisi'nin kapağında (Aralık 1963) "Canlı Maymun Lokantası" (Fotoğraf: Selçuk Taylaner)

kalacaktım: Güngör Dilmen adında kaabiliyetle dolup taşan bir genç tiyatro muharririni tanımak saadetiyle Engin Cezzar ile Genco Erkal gibi iki halis sanatkârı sahnede hem rejisör, hem de aktör olarak seyretmek zevkinden...Biliyorum bana:

— Hadi Midas ne ise ne, fakat o Canlı Maymun Lokantası'nı nasıl beğendin, sen de mi Brütüs, diyecekler. Beğendim, evet, beğendim. Ne yapayım? Bana o piyes uydurma gelmedi, sahte gelmedi, ben onda esrarlı Asya ile bir başka mistiğin cazibesine kendini kaptırmış vecitli Amerika'nın karşılıklı söyleşmesini buldum. Bu söyleşme şiir halinde idi.

Amerikalı petrolcü, toprağa yalın ayak basınca derinliklerdeki petrol damarlarının nabzını duyabilen, insanların alın teriyle milyonlara ve milyonların yüzü suyu hürmetine insanlara hükmetmenin vecdini tatmış bir kudret mistiği; Çinli şair ise ummanda kaybolmuş ve gözü ummanı yaratan nehrin kaynağında olan bir mahviyet meczubu sıfatıyle birbirinin karşısında kendi destanlarını okuyan iki ayrı âlemdi. Bu destanlar, kâh bir Bektaşi nefesi gibi tarizli ve hicivli, kâh bir cenk türküsü gibi sert ve haşin, fakat, hiç şüphe yok, halis şiirin üsaresiyle dolmuş ve gerilmiş, beşeri şiirin ta kendisiydi. İnsan o şiiri dinlerken, her şeyi hissediyordu, bir riyaziye dâvasını anlamayı aşan bir seziş kuvvetiyle her şeyi kavrıyordu. Şiir tiyatrosu da zaten budur. Bu tiyatro, nah bu kadar açmış kabak çiçekleriyle değil, kuytuda belli belirsiz gönül çiçekleriyle bezenir.

Evet, ben o lokantada destanlar dinledim, maymun avcısının destanı, ömür boyunca hayal peşinde koşmanın destanı idi. Amerikalı kadının destanı, bir şehvet neşidesi idi. Garip Lülü'nün destanı, bir ümit türküsü idi. Biz bütün bunlara kulağımızı nasıl tıkayabiliriz? Hayatın gerçeklerine şiirin libasını giydirip sahneye getiren bir şaire ne hakla dudak bükebiliriz?

Midasın Kulakları, o küçük bir şaheser. Bir tahlil şaheseri. Ama kuru kuruya lâfta tahlil değil, sahneler boyunca uzayıp giden bir oyun içinde tahlil, oyun içinde oyun, hayal içinde hakikat. Herkesin gişe önünde diz çökerek karalamalar yapmaya düşkün olduğu bir devirde, halk rağbetini kaybetme bahasına, gönlündekileri şiirle söylemekten çekinmemiş bir genç kaabiliyeti ne yüzle alnından öpmekten kaçarız. Olmaz böyle şey, Güngör Dilmen gibi, Turgut Özakman gibi, Cahit Atay gibi halis kudretle-

Keşanlı Ali Destanı"ndan bir sahne.

rin edebiyatımıza ve sahnemize hâkim olacağı gün, Dünya çapında kültür sahibi bir millet olmakla öğünebiliriz. Onların eserlerini sevgiyle sahneye koyan Küçük Sahne anlayışında tiyatrolarımızın çoğaldığı gün ise, bu memleket, tiyatro adamları ve tiyatro seyircileriyle de alabildiğine iftihar edebilir. Her iki oyun da, gerek mizansen, gerek temsil bakımından birer şiirdi. Engin Cezzar-Gülriz Sururi-Genco Erkal triyosu, tiyatro tarihimizin görünmez sayfalarına oynadıkları rollerin şahane portreleriyle nakşedildiler. Bundan on yıl sonra hatırlayıp söyleyeceğiz:

— Engin Cezzar ne idi o Midas rolünde... Genco Erkal ne yaman Çinli şairdi o Canlı Maymun Lokantasında... Gülriz Sururi ne kadar dişi idi o Amerikalı turistte...

Bu roller tiyatro tarihinin hafıza kitabında hiç silinmeden, aşınmadan kalacak roller. Ne mutlu onlara ki çığırtkanlara zilli maşa çaldırmaya tenezzül etmeden, sırf yaratma kaabiliyetleriyle halis sanatkâr tacını kendi elleri ile kendi başlarına koyarlar.

Küçük Sahne'yi sadece şehrimizin tek avant-garde tiyatrosu olarak değil, olgunlukta örnek bir sanat topluluğu olarak da saygı ile selâmlarım. Var olsunlar." (Sabri Esat Siyavuşgil, *Yeni Sabah*, 1963)

EK 4: "Keşanlı Ali Destanı" üzerine yazılanlardan

"Bravo Haldun Taner. O insanı güldüren ve düşündüren oyunu ne güzel yazmışsın. Bravo aziz çocuklar, o güldüren ve düşündüren oyunu ne halis bir ciddiyetle, ne samimi bir kudretle oynuyorsunuz. Ben Devlet olsaydım, 'Öp Beni Kate' yerine sizi gönderirdim Paris'e, Milletler Tiyatrosu'na. Ben Belediye olsaydım, en aşağısı sizden on para vergi almazdım. Fakat ben sadece seyirciyim, daha birkaç akşam sizi seve seve alkışlamağa geleceğim, o kadar." (Sabri Esat Siyavuşgil, *Yeni Sabah*, 6 Nisan1964)

"Taner-Tura işbirliği, hiç mübalağasız, dünya tiyatrosuna bir eser kazandırmıştır. Keşanlı Ali, gerek fikir gerek teknik bakımından Taner'in olgunluk çağının en olgun meyvasıdır. Oyunun değeri, milliliğinin içinde insaniliğini kaybetmemiş olmasında yatar. Sineklidağ'm insanları Türk oldukları kadar herhangi bir toplumun geri kalmış zümresinin insanları da

olabilirler." (Özcan Ergüder, *Kim*, 9 Nisan 1964)

"İçten inancım odur ki Türk tiyatro tarihi Gülriz'in bu Zilha rolünden mutlaka, hem de önemle bahsedecektir. Engin Cezzar, kaliteli oyununda çevresinin kahramanlaştırdığı hırslı, hesabi, bir bakıma içten pazarlıklı kurt gecekondu efendisini türlü ruh, hal ve davranışlarının gerektirdiği sertlik ve dozda verdi." (İbrahim Hoyi, *Zafer*, 20 Nisan 1964)

"Mükemmel bir damar yakalamış Haldun Taner, Halk tiyatrosunun zengin damarını bulmuş. Şehzadebaşı ile Beyoğlu'nu... Deli bir coşkunluk var bu oyunda. 'Gargantua'yı andırıyor." (Ahmed Kabaklı, *Tercüman*, 21 Mayıs 1964)

"Eseri sahneye koyan Genco Erkal genel olarak çok başarılı bir oyun düzenine gitmiş. Kalıplaşmış sahnelerde bile ucuza kaçmamayı bilmiş. Oyunu sıkmayan bir tempo içine oturtmuş ve Sineklidağ tipleri üzerinde ayrıntılı bir şekilde durmuş. (...) Engin Cezzar'ın Keşanlı Ali'si tam dozunda. Ali'nin yumuşaklık ve sertlik arasındaki bocalayışını iyi vurgularla ortaya çıkartmış." (Özdemir Nutku, *Vatan*, 12 Temmuz 1964)

"Oyunda kırktan fazla kişi var, gerçi bunların bir ikisini aynı oyuncu oynuyorsa da gene de kalabalık bir toplululuk Gülriz Sururi-Engin Cezzar toplululuğu. Ben şimdiye kadar hiçbir tiyatromuzda böyle bir kalabalığın böylesine uyuştuğunu, böylesine kaynaştığını, böylesine takım beraberliği gösterdiğini hatırlamıyorum. Bunda eseri sahneye koyan Genco Erkal'm, her ayrıntının bütün içinde yerini veren, değerlendiren, tam üslubunu, tartımını bulan yaratıcı çalışmasının büyük payı var. Şarkısı, oynadığı çifte kadın kişiliği, dansı, taklidiyle Gülriz Sururi, oyunun canına can katıyor. Türkiye'de dansı, şarkısı, oyunculuğuyla müzikli güldürülerin nasıl oynanması gerektiğini öğrenmek isteyen, Gülriz Sururi'den daha iyi bir örnek bulamaz. Onun Zilha'daki kendi yaratışı şive taklidinin tadına doyulmuyor. Oyunun ikinci önemli kişisi Keşanlı Ali'de Engin Cezzar, kabadayı ile kadife yumuşaklığını güzel bağdaştıran bir oynayışta. Şerife Abla rolü görev bakımından ötekilerden ayrıldığı için hikâyeyi hikâye eden meddahın abartısı, dilini şaklatan anlatıcının deyişini Semiha Berksoy büyük bir güçle veriyor." (Metin And, *Ulus*, 16 Temmuz 1964)

EK 5: Burhan Arpad'ın "Keşanlı Ali" kulisinde yaptığı röportaj

"Var olmak.. ya da...!"

Senato seçimleri pazarı, akşama doğru Beyoğlu'nda pek az insan var, hava da serin sayılır. Amma, Ses Tiyatrosu'nun salonu kalabalık, perde arkası da iyice sıcak. Seçimler bittikten sonra başlayan gündüz oyunu sona eriyor. Tabancalar patladı. Polisler Keşanlı Ali'yi götürdü. Sinekli'nin insanları yaslı:

Of, off...

Sinekli'de durulmuyor yastan,

Sağından vuruldun, soluna yaslan

Hey, Ali, Koç Ali, Babamız Ali

Analar doğurmaz böyle bir Aslan

Gülriz Sururi ve Engin Cezzar, makyaj odasına yorgun, bitkin, amma sevinçten uçar, girdiler. Yüzü geçen *Keşanlı Ali*'nin son perde kapanış alkışları her yorgunluğu unutturuveriyor. Bu sıcakta bütün İstanbul tiyatroları perdelerini çoktan kapadı, "Keşanlı" sıcak demiyor, seçim pazarı demiyor, almış başını gidiyor. 1959 Ekim tarihli Türk Tiyatrosu dergisinin 12. sayfasında çok üzgün yüzlü, açık renk saçlı bir genç aktör fotoğrafı vardır. Elinde bir kuru kafa, yanda bir istavroz görülür. Fotoğrafın yanında "Engin Cezzar mezarlık sahnesinde" yazılıdır. Engin Cezzar'ı uzun süre düşündürdü bu fotoğraf. Sinekli gecekondularının kabadayısı, piyasa türkülerinin koçyiğiti Keşanlı Ali olarak elinde tuttuğu dergiye, 1959-60 sezonu Hamlet-Cezzar'a uzun uzun baktı.

— Ne düşündünüz?

— Düşündürücü fotoğraf...

Bakışları aynaya takılmıştı, kılığını, yüzünü, durumunu görünce gülümsedi:

— İkisi de çok sevdiğim roller.

— İki rolü karşılaştırınca!

— Keşanlı Ali başlangıç provalarında çok zor geldi. Rolün anahtarını buluncaya kadar çok yoruldum, amma sonunda rahatladım. Hiç yorgunluk duymadan oynuyorum.

'Keşanlı Ali Destanı'ndan bir sahne, oyunun afişi (Mengü Ertel) ve oyun Kim Dergisi'nin (8 Nisan 1964) kapağında.

— Ya Hamlet'te!..

— Hamlet'i daha kolay benimsedim ve çıkardım. Amma, oynarken her akşam ezildim, yoruldum. Çok soluk isteyen bir rol. Sözleri de, düşün yanı da çok ağır basan bir oyun. Hamlet'in rolünü hazırlamak kolay, oynaması zor gelmişti. Keşanlı'nın rolünü çıkarmak güç, oynaması kolay geldi.

— Neden?

— Bilemiyeceğim!..

Madensuyu bardağını aynanın önüne bırakan Gülriz Sururi: "Ben söyleyim" dedi. "İlk olarak yerli bir tip canlandırdı. Oysa okulda, yurt dışında, döndükten sonra hep yabancı kişiler oynadı ve başarı kazandı. İlk oynadığı kendi insanlarından birinde de başarmak istiyordu."

Gülriz Sururi'nin bakışları ve davranışı Zeliha oluverdi:

— Üstesinden geldi de...

Engin Cezzar katıldı:

— Külhanbeyi rolü bizim sahnelerde pek çok oynandı, çoğu Türk aktörü bu rolde başarı kazandı. Onlara benzememeliydim. Klişe kişi olmamalıydım. Ölçüyü elden kaçırmamalıydım.

Hamlet fotoğrafını bıraktı.

Aynanın üst yanında bir tutam gelin teli sallanıyordu, gözüm takıldı:

— Zeliha'nın mı, Ofelya'nın mı?

Gülriz Sururi, yanaklarını çukurlaştırarak güldü:

— Zeliha'nm... gelin sahnesinde kullanacaktım, olmadı... düşürüyorum diye vazgeçtik.

İlk sinyal verilmişti. Gece oyunu az sonra başlayacaktı. Sinekli'nin İzmarit Nuri'si Genco Erkal girdi. "Hamlet"li dergiye uzandı:

— Şehir Tiyatorsunda az oyun gördüm, aktör olmadan önce. En çok tesirinde kaldığım, "Beyaz Güvercin"dir. Talât ve Nedret oynuyordu. Meinecke sahneye koymuştu. Çok küçüklüğümde Kısıklı'da yazlık tiyatroda Şevki Şakrak kumpanyasına, sonraları da Ses'te Muammer Karaca'ya bayılırdım, amma evde oyunculuğa kalkınca, tiyatroyu uzun süre yasakladılar.

İkinci sinyal verildi. Kuliste telaşlı gidiş gelişler başladı. İzmarit Nuri, Sinekli'nin ayakkabı boyacısıymış gibi: "Eh, bana müsaade!.." deyip, çıktı.

Engin Cezzar, *Hamlet*'i Şehir Tiyatrosu'nda Ekim 1959-Mart 1960 arası 150 kere [180 olacak] oynamıştı. Tepebaşı Tiyatrosu'nun yer sayısına göre ortalama 25000 [90000 olacak] insan önünde. *Keşanlı Ali*'yi sadece bir üç ayda 50000'den fazla kişi görmüştü. İstanbullusundan Keşanlısına kadar. Yüzlerce oyun görmüş az beğenir kişilerden, ömründe hiç tiyatro görmemişlere kadar elli bin insan. Daha bir bu kadar seyircisi bekliyordu Keşanlı'yı:

— Nedir bu büyük ilgi, sizce?

— Canla başla sarıldık bu oyuna. Küçük Sahne'deki başarılı sezonu elli bin lira açıkla kapıyorduk. "Keşanlı" için hatta daha fazlasını göze aldık. Başaramazsak topluluk dağılacak, ömür boyunca borç ödeyecektik... Sahne hayatımda gerçekleştirmek istediğim çok şeyden vazgeçmek zorunda kalacaktım. Sözün kısası "Var olmak... veya olmamak" durumuyla karşı karşıyaydık.

— "Keşanlı"ya büyük ilginin bütün nedeni bu mu dersiniz?

— Bilmem...belki daha başka nedenler de var... elbette olacak... ilk aklıma kendi durumumuz geldi de...

— Türkiye'de kimlerin Hamlet'ini görmüştünüz?

— Sadece Nur Sabuncu'dan...

— Şehir Tiyatrosu'nda hiç mi görmediniz Hamlet'i?

— Öyle...orada "Beyaz Güvercin"i ve "Liliom"u gördüm. "Liliom"u günün birinde oynamak isterim.

Son sinyal verildi. Sahneye bir sessizlik çöktü. Carlo Capoçelli orkestrası başladı. Perde açıldı. Küçük şarkıcının sesi salonun sonlarında duyuldu:

Morgol gömlek giyerdi
Gümüş köstek takardı
Hafif şehla bakardı
Yaktı mı kalpten yakardı.
Kaşta bıçak yarası
Yüzde Halep çıbanı
Kurşun yemiş ayağı
Belli belirsiz aksardı

Kulise yürüdük.

Sinekli insanları, mapustan o gün çıkacak Keşanlı Ali'yi karşılamaya hazırlanıyorlardı. İzmarit Nuri, hatta şişman polis heyecanlıydı. Keşanlı Ali'nin yürekliliğini, yiğitliğini, kurşun yemezliğini anlata anlata bitiremiyorlardı. Engin Cezzar, 150 kere [180 olacak] arka arkaya oynadığı Hamlet rolündeki fotoğrafa bir göz attı:

— Tiyatromuzda bir Şehir Tiyatrosu gerçeği var. Her yanıyla. Bir topluluğun ellinci yıla ulaşması yürekten kutlanmaya değer. Amma bugünkü durumdan sıyrılamayacak bir Şehir Tiyatrosu bilmem bir ikinci elli yıl daha kutlayabilir mi? Tiyatronun ellinci yılı ve Shakespeare'in 400. doğum yıldönümü bir araya geldi, güzel bir rastlantı. Bundan ötürü altı Shakespeare oyunu sunuldu. Eldeki kadroyla tek bir Shakespeare oynanmalıydı, bence. Her iki kutlama töreni için daha bir onur verici olurdu.

— Sayı çokluğuyla ellinci yılda bir sanat gösterisi denenmek istendi, belki de!

— Yani bir çeşit: "Var olmak...veya!..." mı dersiniz?

— Öyle gibi!

Sahnede bir kıyamet, bir gürültü, bir alkış, Ali ağabey geliyor, bağrışmaları.

.....

Beyoğlu, gecenin saat yirmi ikisinde daha da boşalmış. Otobüsler bile yarı boş. Önümüzdeki yerde bir karıkoca oturuyor. Eflatunlu beyazlı yün hırkasını bir sıkı düğmelemiş, başörtüsünü çenesinin altından bağlamış taşralı genç kadın, saçları ondüle, bıyıkları özenerek makaslanmış kocasına sokuldu. Kıvır kıvır saçlı oğlan çocuğu, babasının kucağından sokağa bakıp el çırpıyor ve gülüyor. Adam bir ara biletçiye döndü:

— Gültepe'ye gidecektik...nirde insek ki!

Ben, Esentepe'de indim. Gece serin ve sessizdi. Benzin istasyonunun, diş macunu ve bisküvit fabrikasının bol ışıkları asfaltın çatlaklarına vurmuştu. Kafamın içindeki Engin Cezzar'lar çekişiyordu. Sonunda, Keşanlı Ali, Danimarka prensi Hamlet'i yere seriverdi:

"İnsanlar ölür, destanlar kalır."

Az önce indiğim otobüs Gültepe'ye doğru uzaklaştı. Keşanlı Ali'nin Sinekli dağına gider gibi:

— Sinekli dağ burası, şehre tepeden bakar. Amma, şehir ırakta. Masallardaki kadar...

Prens Hamlet, Gültepe'ye çok uzaklarda, Danimarka'nın kuzeyindeki Kronborg şatosunda. Tepebaşı Tiyatrosu da Gültepe'den çok uzaklarda. (Burhan Arpad, *Oyun 6 Tablo*, t.y., s.35-41)

EK 6: 1965 yazı Almanya turnesinde Haldun Taner'in yaptığı konuşmanın metni

Haldun Taner, Bonn'da eleştirmenlere, kordiplomatiğe, gazetecilere ve Türkiye Büyükelçiliği davetlilerine Beethoven Halle salonunda verilen

"Keşanlı Ali Destanı"nın Stuttgart'taki temsilinde Haldun Taner selama çıktığında. Ve oyunun bileti.

büyük gala temsilinden önce Almanca olarak aşağıda yer alan konuşmayı yapar:

"Sayın davetliler,

Almanya'da temsil veren ilk (profesyonel) tiyatro olmak mazhariyetine kavuştuklarından ötürü aktör arkadaşlarım haklı bir övünç duymaktadırlar.

Başta Türkiye Turizm ve Tanıtma Bakanlığımız olmak üzere, bu turneyi gerçekleştiren Türk ve Alman makamlarına teşekkürlerimizi sunmak isteriz.

Oyunumuz, tema olarak kitlenin kendine ille bir kahraman yaratma ve ona tapma ihtiyacını, trajikomik bir açıdan işlemektedir.

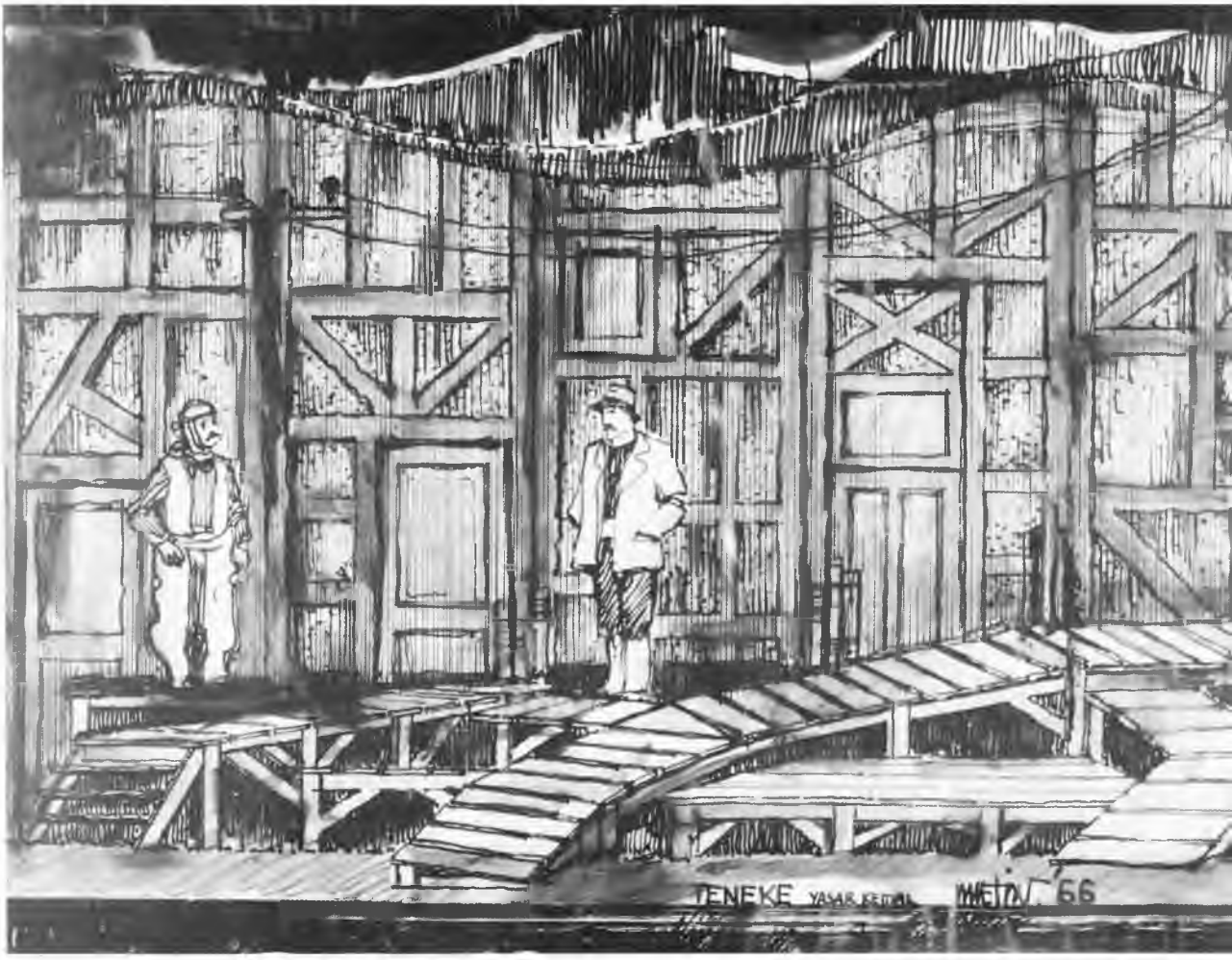
Büyük kent planında pek farkına varmadığımız bu olay, bir gecekondu çevresine aktarılınca bütün sivriliği ile belirmekte ve gülünçleşmektedir.

Bu yadırgatma üslubu içinde biz gecekondu halkına gülerken, aslında kendimize gülmüş oluyoruz.

Oyunumuzu size geleneksel gösteri kollarımızdan biri olan Ortaoyunu tekniği içinde, sahneden değil de, sizin ortanızdaki boşlukta sunacağız.

Müziğimizin fonksiyonel bir karakteri vardır. Danslar ve şarkılar, yöresel müzik öğelerimizden yararlanarak bestelenmiştir. Basın Ateşeliğimizin özenle düzenlediği broşürlerde oyun hakkında geniş, tamamlayıcı bilgi yanında, her tablonun ayrıntılı bir Almanca özetini bulacaksınız. Arada, tablo başı projeksiyonlar ayrıca Almanca olarak hoparlörden verilecektir. Oyunu rahatça izlemeniz böylece sağlanmış bulunmaktadır. Dil ayrılığının engeli bu şekilde hayli ortadan kaldırılmış bulunuyor. Esasen sanatın bir özelliği de dil aracını bazen ikinci planda bırakan, kalpten kalbe doğrudan doğruya bir köprü kurması değil midir? Söyleyeceklerim bu kadar.

Dikkatinize teşekkür ederim."

"Teneke" oyununun Metin Deniz tarafından yapılan dekorunun eskizi.

Sekizinci Bölüm

yıllar sonra nâzım hikmet yeniden sahnede ve yaşar kemal'in ilk oyunu "teneke"

Gülriz Sururi-Engin Cezzar Tiyatrosu, 1964-1965 sezonunda *Keşanlı Ali Destanı*'nın başarısından güç kazanarak ikinci bir müzikal oynamayı düşünür. Bir dönemin eğlence yaşamını simgeleyen *Direkler Arasında* üzerine Refik Erduran çalışmalara başlar. Birinci perdeyi yazıp getirir. Bu bölüm topluluk tarafından çok beğenilir ve provalara başlanır. Ama daha sonra gelen ikinci perde ilk bölümün gücünü taşımaz. Geri dönülemez bir noktada olduklarından provalara devam edilir. Müzikler Arif Erkin, dekor da Tuncay Çavdar tarafından yapılır. Elhamra'da oynanmaya başlayan oyun pek başarılı olmaz. (Engin Cezzar'ın bu oyunda nefret ettiği kemanı yeniden eline alıp çalmasının bu başarısızlıkta hiçbir payı yoktur!) *Keşanlı Ali*

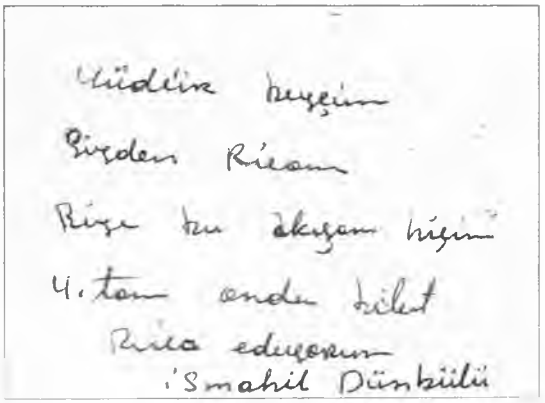
"Direkler Arasında" oyununda Engin Cezzar ve
Extra dergisinin kapağında oyunun yansıması.

Meşahiri erbabı kalemden Refik Erduran Beyin sureti mahsusada tahrir ve beatekârı namdâr Arif Erkin Beyin bestelediği, dirayet ve mahareti cümlece malûm Genco Erkal Beyin nezaret ve idaresinde kumpanyamızın vaz-ı sahnı eylediği şarkılı, rakıslı ve sözlü «Direkler Arasında» isimli iki fasıllık gülünçlü oyunun temsilinde hazır bulunmak üzere **11 Ocak 1965** Pazartesi akşamı saat 21.30'da Beyoğlu'nda Elhamra namile maruf çarşıda kâin İstanbul Tiyatrosunu teşrif etmenizi reca ve bu suretle bizleri teşvik ve taltif etmenizi niyaz ve ihtiramat-ı amikam zı a'z ederiz efendim.

NOT : Oyuna gelebilmek iç[illegible] ha[illegible] 44 22 36.

"Direkler Arasında" oyununun davetiyesi ve İsmail Dümbüllü'nün
Engin Cezzar'a bilet
almak için ilettiği rica notu.

Muhterem Büyüğüm
Size'den Rica
Rize bu akşam için
4. ten onden bilet
Rica ediyorum
İsmahil Dümbüllü

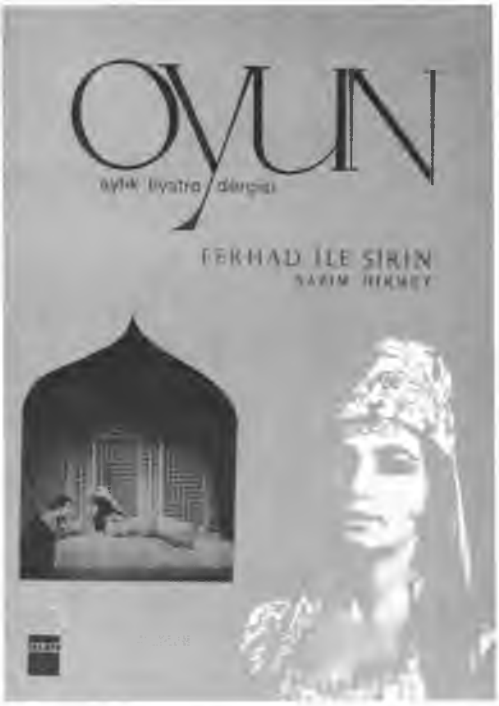
Destanı'nın sağladığı büyük mali başarı, *Direkler Arasında* tarafından tüketilmiştir.

1965-1966 sezonunda ise, Türkiye'de 35 yıllık bir aradan sonra yeniden bir Nâzım Hikmet oyununu sahneye çıkarmak şerefi Gülriz Sururi-Engin Cezzar topluluğuna ait olur. Gişe açısından pek başarılı olamayan oyun basında önemli tartışmalar yaratır. Toplulukta yer alan yeni isimler arasında Tuncel Kurtiz, Merih Dinçoy, Ülkü Tamer ve Şevket Altuğ da bulunmaktadır. Bu oyunun ardından yine bir yerli oyun arayışına girilir. Engin Cezzar, çok sevdiği bir öykü olan *Teneke*'yi, yazarından oyunlaştırmasını ister. Yaşar Kemal oyunu birkaç kez yeniden yazar. Engin Cezzar'ın da katkıları sonucu metin sahneye çıkarılır. Dekoru toplulukla ilk çalışmasını gerçekleştiren Metin Deniz yapar. Büyük bir başarı kazanılır. Yazarı bu oyunlaştırma hakkında bir röportajda şunları söyler:

" 'Teneke' üstünde çalışırken, şunu öğrendim ki eğer bir romandan, hikâyeden piyes çıkacaksa, bunu yazarın kendisi yapmalı. Yazardan başkası, romanın ya da hikâyenin asıl sınırı içinde kalmağa mahkumdur. Romandan piyes çıkaran kişi, ister istemez bir takım bağlarla bağıntılıdır. Bu da onun çalışmasını köstekler. Çok zaman romandan ya da hikâyeden iyi piyes, iyi hikâye çıkmamasının sebebi budur. Ben ne yaptım, 'Teneke'nin konusunu aldım; bu konudan nasıl piyes olur, dedim. Hikâyeyi bir yana attım, bu konudan bir piyes nasıl çıkarılır, dedim ve öyle yazdım. 'Teneke'yi piyes yapabilmek için, 'Teneke' hikâyesini yazmaktan iki üç misli zaman ve güç harcadım." (*Gülriz Sururi-Engin Cezzar Program Dergisi*, Kasım 1965)

" 'Teneke' o yıl verilen İlhan İskender ödülünü alır. Aynı oyundaki rolüyle İlhan İskender ödülünü alan Gülriz Sururi, ödülün oyuna değil, yönetmeni Engin Cezzar'a verilmesi gerektiği konusundaki görüşünü şöyle dile getirir: 'Teneke' konusunda ise şunları düşünüyorum; oyumu 'Teneke' oyununa değil de yöneticisine verirdim. Ancak İlhan İskender jürisinin çoğunluğu henüz bir oyunda oyun, yönetici, oyuncu nasıl değerlendirilir, bilmiyor. Jüri, bugüne kadar 'iyi oynadı', 'kötü oynadı' demekle yılın en iyi erkek ve kadın oyuncularını seçti. Bizler de oylamayı doğru bulursak 'ah ne iyi' dedik; aynı fikirde olmayınca da üzülmekle yetindik. Ama şimdi işler biraz daha zor ve karışık. Artık sadece 'iyi-kötü' demeden

"Ferhad ile Şirin" oyununda (üstte) Gülriz Sururi ve Engin Cezzar, (üst sağda) Oyun Dergisi'nin kapağı (Ekim 1965), (altta) oyundan bir sahne (soldan sağa: Şevket Altuğ. Aydemir Akbaş. Engin Cezzar ve Tuncel Kurtiz.)

durup düşünmeleri, belki de çalışmaları gerek; çünkü bir oyunu oylamak, bir yorumu kınamak kolay değil.

Oyuncu-oyun-yönetici bütününü gereğince değerlendirmek bilgi ister. Tiyatroyu iyi bilmek lazım bunun için. Yazar-yönetici sorumluluğunun nerede başlayıp nerede bittiğini, yöneticinin iyi ya da kötü oynayanlara neler katıp neleri ıskaladığını bilmeleri, görmeleri gerek artık. Eminim ki birkaç kişinin dışında jüri üyeleri bu işi ciddiye almıyor. Eğer ciddiye alsalar 'Teneke' hikâyesi sahneye aktarılırken başarısının ne dereceye kadar yöneticiye ait olduğunu görmezlik edemezlerdi. Onun için ben bilirkişi olarak oyumu 'Teneke'nin yazarına değil, yöneticisine verirdim." (*Gülriz Sururi-Engin Cezzar Tiyatrosu Program Dergisi*, Kasım 1966)

Teneke'nin ardından yine bir müzikal gündeme gelir. Haldun Taner'in *Zilli Zarife*'si, *Keşanlı Ali*'nin gücünde olmasa da seyirci tarafından beğenilir. Topluluğa katılan yeni isimler arasında Turgut Boralı, Aykut Oray, Gülsen Tuncer bulunmaktadır. Yazar program broşüründe oyunun amacını ve yazılış öyküsünü şöyle anlatıyor: "Amacımız din sömürücülüğünü, ahlak ikiyüzlülüğünü gülünçleştirip daha duru, daha dürüst bir ortamın kurulması için karınca kararınca yararlı olmak. Bunu da ukalaca değil, güldürerek yapmak. Hikâyemiz basit bir miras hikâyesi kanavası içinde ortaoyununun ve tuluatın külfetsiz, bile bile düzeyde, kestirme ve yer yer doğalmantık dışı fantezist gelişmesi içinde sunuluyor. Oyun ilkin İstanbul Tiyatrosu için yazılmıştı. Gülriz Sururi-Engin Cezzar topluluğu isteyince birincilerin izniyle ikincilere verildi. Ama yeni bir uygulama gerekti. 'Keşanlı Ali'de, 'Eşeğin Gölgesi'nde olduğu gibi bu oyunu da kollektif çalışma sistemi ile kotardık. Yazar, yönetmen, oyuncular, dekoratör ve teknisyenler yaratıcı bir tartışma ve fikir alışverişi içinde kaynaştık. Altı ay önceki metin bu iki aylık prova süresince hayli değişti. Çıkarmalar, eklemeler yaptık. Hatta yeni roller bile yazıldı. Aydın bir toplulukla işbirliği yapmak, Gülriz Sururi gibi skalası alabildiğine zengin yedi oktavlı bir sanatçı ile, Engin Cezzar gibi Hamlet kadar ortaoyununun da üstesinden gelen soy bir oyuncu ile, Turgut Boralı gibi sanki bu çeşit oyunlar için biçilmiş bir komedyenle çalışmak doğrusu büyük şanstı." (*Gülriz Sururi-Engin Cezzar Topluluğu Program Dergisi*, Mart 1966)

GÜLRİZ SURURİ
TOPLULUĞU
ENGİN CEZZAR

teneke

EK 1: "Direkler Arasında" hakkında yazılanlardan

"Genco Erkal, o devrin havasını vermek için çok çalışmış ve muvaffak olmuş. Hareketli, değişik bir mizansen sağlamış. Engin Cezzar'ın keman çaldığını, Gülriz Sururi'nin mükemmel bir kantocu olduğunu bu oyunla öğreniyoruz." (*Yeni Gazete*, 11 Ocak 1965)

" 'Direkler Arasında' İstanbul Tiyatrosu'nun o küçücük sahnesinde gerçek çerçevesinde değilse de (Tuncay Çavdar'ın çok kullanışlı, çok zevkli ve sanatlı, bir estampe'ı andıran dekorları içinde) havasını buluyor. Genco Erkal'm tüm gerçeklikten bile bile uzak kalan sahne düzeni, başta bir müzikalin gerektirdiği oyun (tiyatro) niteliğini korumayı gütmüş. Bu davranışla başarılı sonuçlar da almış. " (Lütfi Ay, *Milliyet*, 22 Ocak 1965)

"Yazar, 'Direkler Arasında' çok renkli bir denemeye gitmiş. Oyun kuruluş bakımından sağlam. Metin genel olarak zayıf ve yetersiz. Başarılı tarafı oynanışı. Bütünleyici bir sahneleyiş içindeki oyun; dekor, kostümü, müzik ve danslarıyla bir özellik kazanmış." (Hayati Asılyazıcı, *Dünya*, 22 Ocak 1965)

"Gülriz Sururi yine ölçülülüğü ve nüansları vermekteki ustalığı ile başarılı. Hele böyle bir rolde elde ettiği sonucu, kolayca başka bir kadın oyuncunun elde etmesi de zor. Engin Cezzar, lehçede çektiği güçlüğe rağmen, seviyeli bir oyun çıkartıyor." (Özdemir Nutku, *Meydan*, 26 Ocak 1965)

EK 2: "Ferhat ile Şirin" üzerine yazılanlardan

"Gülriz Sururi-Engin Cezzar Tiyatrosu perdesini sansasyonel ve olağanüstü bir olayla açacaktır. Otuz yıldan sonra Türkiye'de ilk defa bir eseri oynanacak olan Nâzım Hikmet'in son zamanlarda birçok ülkelerde oynanmış olan 'Ferhat ile Şirin' adlı eseri müzikli olarak sunulacaktır." (*Cumhuriyet*, 2 Ekim 1965)

(solda) "Teneke" oyununun program dergisinin kapağı'nda Gülriz Sururi ve Engin Cezzar.

"Pek çok kimsenin yer bulamadığı ilk gecede oyun seyirciler tarafından dakikalarca alkışlanmıştır." (*Cumhuriyet*, 5 Ekim 1965)

"Son yıllarda sahnelerimizde temsil edilen oyunlardan şiiriyeti en yüksek olanı. Dramatik yapısındaki kusurları, dilinin ve karakter tahlillerinin güzelliği fazlasıyla örtüyor." (Refik Erduran, *Milliyet*, 16 Ekim 1965)

EK 3: "Teneke" üzerine yazılanlardan

"Engin Cezzar, eski şaki Mehmet Ali rolünde fevkalade idi. 'Dilsiz rol' denilecek kadar az konuşan bu rolde Engin, yarattığı hava ile birden ön safa geçmiş bulunuyor ve piyesin sonlarında mevzuu en belagatli şekilde konuşturan onun tüfeğinden çıkan mermilerdir." (Ulunay, *Milliyet*, 2 Aralık 1965)

"Engin Cezzar'ın rejisi muhakkak ki 'Teneke'yi bu seviyeye çıkartan faktörlerin başında geliyor. Yalnız, projeksiyon kullanılmadan da seyirci üzerinde istenilen etki uyandırılabilirdi. Esasen Yaşar Kemal o kadar açık bir dil kullanmış ki Anadolu'daki ağalar saltanatını anlatırken... Bunu yazardan ve oyunculardan sonra bir üçüncü vasıtayla perçinlemek gereksiz gibi. " (Dikmen Gürün, *Kim*, 18 Aralık 1965)

EK 4: Yaşar Kemal'in Engin Cezzar hakkında yazdığı yazı

"Arkadaşlarım üstüne konuşmayı hiç sevmem. Hele sevdiklerim, çok sevdiklerim üstüne hiç konuşmak istemem. Sıcak, tatlı, bir düş gibi bazı anıları saklarım. Engin de öylesi arkadaşlarımdan birisidir... Engin'i anlatmak benim için zor olmayacak. Ama sanmıyorum ki Engin üstüne taşıdığım düşsel anılarımı bir yanından sökeyim. Bu, elimden gelmez. Dehşet heyecanlar yaşadık birlikte. Benim ilk piyesimi sahneye Engin koydu. 'Teneke'nin ilk düzeltmesini birlikte yazdık. Bir romancının piyes yazması bir acaip iş...

'Teneke'yi piyes yazarken ne üç duvar tanımışım, ne sahne... Ver etmişim, doludizgin yazmışım babam yazmışım. Aklımda kaldığına göre

'Teneke'nin birinci perdesi yalnız iki buçuk saat sürüyordu. Ve bütün piyeste elliden fazla kişi vardı. Engin'le bu kadar uzun piyes üstüne çok gülüştük. Sonra biz Engin'le çok hayaller kurduk. Gençliğimde çok hayal kurardım. Adana'da bir sürü arkadaşlarla yeni dünyalar yaratır, yeni dünyalar yıkardık.

Adana'dan sonra coşkunlukla birlikte hayal kurduğum arkadaşım, hem de bu yaşta Engin Cezzar oldu. Biz Engin'le ne filmler çevirmedik, ne konular işlemedik.

Bir yaratmanın doludizgin tadını yıllarca yaşadık. Türküleri, dağları, ovaları, renkleri yaşadık. Daha uzun yıllar coşkunluğumuzu yaşayacağız.

Engin, hayatta alçak gönüllü, uz bir kişidir. Hiçbir şeyi öyle parlak dışa vurmaz. İçinden aydınlanır her şey onda. Sıcaklığı, öfkesi, yaratıcılığı hep derindedir.

Belki, abartıcılığı, varsa derindedir.

Birlikte uzun bir süre çalıştığım için bilirim, durmadan yaratır Engin. Oturur, konuşurken, alçak gönüllü nasıl gülümser bilmem. Ama Engin, alçak gönüllü gülümser. Böyle gülümsemek Engin'e vergidir. Ben Engin'in yaratıcılığını, usta kişiliğini 'Keşanlı Ali Destanı'nda gördüm. Ondan önce bu alçak gönüllü ustanın yaratıcılığına varmamıştım. 'Keşanlı Ali', türlü duygular içinde bocalayan bir kişiyi bütün canlılığıyla yaratmıştı. 'Keşanlı Ali'yi gördükten sonra Engin'e sormuştum: 'Ne kadar hapiste kaldın?' diye. 'Kalmadım' deyince şaşırmıştım. Nerden tanımış da Keşanlı Ali'yi bu kadar iyi canlandırmıştı. Nasıl yaşıyordu Engin Keşanlı'yı inanılmaz. Ben sanatın yaşanmışından yanayım. Yaşanmamışa o kadar pabuç bırakmam. Ama bir Engin karşıma çıkıyor, bir Keşanlı Ali yaratıyordu ki bu işin içinde bir iş var dedirtiyordu bana. Bu alçak gönüllü adamın kendine göre bir sanat gizi, bir sanat gücü vardı ama, ben çıkaramıyordum. Belki aktörlük sanatını bilmediğimdendi. Ama Engin Cezzar'ı yakından biliyordum. Engin Cezzar, o alçak gönüllü haliyle bence hayatı, bütün yöreleriyle, gizli gizli yaşıyordur. Bu gece bir sanatçının ne yapacağı hiç belli olmaz. Toprağa, taşa, insanlara çabuk işleyen bir bakışı vardır sanatçı soyunun. Engin'inki daha çabuk olmasın... Bir köy anlatmıştı bana Engin, Kilis'in bir köyüydü herhalde. Kepir taşlı bir köy... Kurak... Acaip bir köy kaldı aklımda... Silahlar, dostluklar var şimdi aklımda o köyden.

Bir de bana öyle gelmişti ki o zaman Engin sanki bu köylüydü. Halbuki ancak iki yıl yaşamıştı o köyde...

Demek ki alçak gönüllü gülen Engin, yoğun yaşıyordu hayatı... Keşanlı'yı nerede yaşamıştı? 'Teneke'deki Kürt Memet Ali rolünü ben teklif ettim Engin'e. Engin nere, Kürt Memet Ali nere? Çok ısrar ettim. Engin kabul etti. Korkuyordum da... Engin'in başına bir bela sarmıştım ki, Kürt şivesi, kılığı kıyafeti, davranışı... Nasıl kalkılırdı altından? Engin bütün bunlara çok uzaktı. Sonunda benim için bir büyü gerçekleşti. Engin, Memet Ali'yi Memet Aliler gibi yaratmıştı.

Engin geniş kültürü, sıcak dostluğu, gıllığışsız insanlığı, saf, temiz yaratıcılığı, çocuksuluğuyla bize bir tiyatro dünyasını kuracaktır. Biz ikimiz birlikte dünyalar kurmakta devam edeceğiz. Bana öyle geliyor ki, başımız sıkıştıkça şu belalı dünyada biz Engin'le bir araya gelip, geleceğimizin sanat dünyasını kurup yıkacağız, kurup yıkacağız... Bugünlerde başım sıkıştı, onun da başı az buz belada değil... Yakında her şeyi bırakıp dünya-

Yaşar Kemal ve Engin Cezzar. Bodrum Torba'da. (Fotoğraf: Gülriz Sururi)

lar yaratmağa başlarız. Bir gün bir şeyler yaparız belki. Hiç belli olmaz... Bu kadar yaratıp yıkmanın bir sonu gelir elbette.

Arkadaşlarım üstüne konuşmayı hiç sevmem. Hele sevdiklerim, çok sevdiklerim üstüne hiç konuşmak istemem. Sıcak, bir düş gibi bazı anıları saklamayı yeğ tutarım. Engin Cezzar üstüne mi? Yağma mı var, konuştum sanki..." (*Gülriz Sururi-Engin Cezzar Topluluğu Program Dergisi*, Mart 1969)

EK 5: Engin Cezzar'ın Yaşar Kemal hakkında yazdığı yazı

"Çiçek'te bir sohbet. Sohbetçi Yaşar Kemal. Arif Hemite'deki Yaşar Kemal anıtına taş çekerken belini incitmiş, topallıyor. Anıtın yaratıcısı Metin Deniz barı boş bulmuş, ünlü 'martini'sini hazırlıyor.

Yaşar kallavi bir dosyayı masanın üzerine gümletti? 'İşte' dedi, 'son oyunum.'

Şöyle bir göz attım: yüz yetmiş üç sayfa.

"Sen uslanmazsın Yaşarım. 'Teneke' bize ilk geldiğinde yüzdoksan sayfaydı. Sonra ne oldu?"

'Çok iyi oldu,' dedi Yaşar. 'Hemi de hiçbiri, hiçbiri 'Teneke' gibi olmadı.'

'Teneke' 1965 yılında Gülriz Sururi-Engin Cezzar Topluluğu tarafından İstanbul Elhamra Tiyatrosu'nda sahnelendi.

'Teneke' İstanbul, Ankara ve İzmir'de 200 temsil kapalı gişe oynadı.

Metin Deniz'in çevre düzeni, Ara Güler'in diyapozitifleri, Engin Cezzar'ın yönetimi, Tuncel Kurtiz, Aydemir Akbaş, Şevket Altuğ, Umur Bugay, Ülkü Tamer, Gülriz Sururi'li kadrosuyla 'Teneke' yılın oyunu seçilirken, Gülriz Sururi 'Zeyno Karı' rolüyle yılın oyuncusu ödülünü alıyordu.

Yaşar Kemal sıkı bir 'merhaba' çekmişti Türk Tiyatrosu'na.

Ülkü Tamer, program dergisi için bir konuşma yapmıştı Yaşar Kemal'le.

— İlerde başka oyunlar düşünüyor musunuz?

— Ben, 'Teneke'yi yazdıktan sonra tiyatro o kadar hoşuma gitti ki... Düşünüyorum fakat cesaret edemem.

— Niçin?

— Tiyatro yazmak için yazarın gerçek bir tiyatro adamı olması gerektiğini sanıyorum. Bundan sonra yazarsam, kendimi bir tiyatro adamı gibi hazırlayacağım.

— Tiyatro adamı derken neyi kastediyorsunuz?

— Tiyatroyu iş edinmiş adamı kastediyorum. Ben şimdiye kadar oyunları amatör bir seyirci gibi seyrettim. Tiyatro adamı, tiyatro kulisinden yetişen adamdır. Tiyatro yazarı ancak tiyatro adamından olur. Ben, romanı kendime iş edindim; bir romanı okurken hiçbir zaman bir okuyucu gibi okuyamam; bir romancı gibi okurum.

— Ama 'Teneke'yi yazdınız.

— Engin Cezzar bana yardım etti. Oyunu ben yazdım, ama bir tiyatro adamından faydalandım.

— Romanı yazalı kaç yıl oldu?

— Roman değil, hikâye bir kere. İnce Memed'den sonra, 1954'te. "Teneke" üstünde çalışırken şunu öğrendim ki eğer bir romandan, hikâyeden piyes çıkacaksa, bunu yazarın kendisi yapmalı. Yazardan başkası, romanın ya da hikâyenin asıl sınırı içinde kalmaya mahkûmdur. Bu da onun çalışmasını köstekler. Çok zaman romandan ya da hikâyeden iyi piyes çıkmamasının sebebi budur.

— İlerde bir tiyatro adamı olmaya niyetiniz var mı?

— Onu bilmiyorum. O, vakit ve fırsat meselesi. Ortada bir şey varsa, ben tiyatroyu çok sevdim 'Teneke'yi yazarken.'

Oysa 'Teneke'den hemen sonra oyunlaştırdığı 'Yer Demir Gök Bakır'dan sonra Yaşar Kemal tiyatroyu bıraktı.

Ama tiyatro Yaşar Kemal'i bırakmadı. Yurt içinde ve yurt dışında seçkin tiyatro adamları ve toplulukları onun eserlerini o gün bugündür sergiliyorlar.

'Yazdım ya işte, yeni oyunum.' Masadaki kalın dosyayı itekledi bana doğru.

'Binboğalar Efsanesi'

Ne söyleyeceğimi bilmiş gibi ekledi, 'Uzun olmasına uzun, ama bu kez beş saat sürecekse beş saat sürsün diye düşünüyorum. Öyle yazdım.'

'Teneke'den bu güne yirmi sekiz yıl geçmiş. Yirmi sekiz gün gibi. Kolay gelsin Yaşar Usta." (*Cumhuriyet*, 6 Mayıs 1993)

EK 6: "Zilli Zarife" üzerine yazılanlardan

"Eserin, Gülriz Sururi-Engin Cezzar topluluğu tarafından oynanması Taner'in lehine bir puan. Zarife rolünü Gülriz Sururi'den daha iyi canlandırabilecek bir aktris tasavvur etmek zor. Bu derecede pürüzsüz oyun çıkartan bir sanatçının hakkında 'bravo'dan başka söyliyecek söz bulamıyoruz. Seyirciye kendisini en az Gülriz kadar sevdiren ikinci oyuncu, Beşir rolünde Şevket Altuğ idi. Bu oyunda 'Teneke'nin idealist kaymakamı tipik bir din bezirgânı olmuştu. Zarife'nin oğlunda Engin Cezzar çok iyiydi." (Dikmen Gürün, *Kim*, 5 Nisan 1966)

Gülriz Sururi-Engin Cezzar Topluluğu, 'kollektif' çalışma isteyen böyle oyunları gayet rahat bir düzende oynamakla tecrübe ve sanat yönünden yeni bir örnek vermiş oluyor.

Zilli Zarife rolüyle (Gülriz Sururi) oyunun temel direğini kurdu, arkadaşlarını kendi gücüyle eş tutmasını bildi.

(Engin Cezzar) oyununun güldürüsünü sağlayan Cihangir tipini, usta sanatçı olmanın verdiği üstünlükle güzel bir şekilde canlandırdı. " (Şakir Palancıoğlu, *Her Gün*, 13 Nisan 1966)

Dokuzuncu Bölüm

gogol'un "palto"su ve dilmen'in "kurban"ı

Yeni dönemin ilk oyunu olarak Nikolay Gogol'un 'Palto'su seçilir. Gogol'un ünlü öyküsünden yola çıkarak oyunu Jean Cosmos yazmıştır. Çeviriyi Cemal Süreya yapar. Engin Cezzar oyunu hem sahneler, hem de başrolünü üstlenir. Bu çalışma sırasında Metin Deniz'le güçlü bir işbirliği gerçekleştirirler. Deniz'in çevre düzeni ve kostümleri büyük başarı kazanır. Oyunun yazarı Cosmos, tiyatroya gönderdiği mektupta: "Oyunumun güzel ülkenizde oynanacağı haberi beni çok duygulandırdı. Gurur duygusunu bir yana atarak söylüyorum, çok başarılı olacağından hiç kuşkum yok; çünkü bana öyle geliyor ki, bu eser insanların yüreklerine ve sadık bir hizmetkârı olduğum Gogol'ün ulusu kadar sizin ulusunuzun açıklığına da sesleniyor. Bana gösterdiğiniz güven için size ve bu zor işi başarmak için

(solda) Engin Cezzar, "Palto" oyununda.

Gogol'un "Palto"sundan iki sahne. Altta Engin Cezzar, Gülsen Tuncer ve Beyhan Benek.

çevrenizde toplanmış bütün kişilere içten dileklerimi, dostluğumu ve teşekkürlerimi iletirim."

Engin Cezzar da program dergisinde yer alan röportajda, oyunla ilgili düşüncelerini şöyle dile getirir:

"— Niçin 'Palto'?

— İçinde insan olduğu için, bir. Bize çok yakın olduğu için, iki.

— Başka oyunlarda insan yok mu?

— İnsansız oyun olmaz. İnsansız oyun olursa, o zaten oyun değildir. Ama insan dozu, her oyunda değişiktir. Bence bu doz ne kadar yüksek olursa, o oyun o kadar iyidir.

— Yani 'Palto'da bu doz yüksek...

— Evet.

— Bize çok yakın olduğu için dediniz... Bu oyunla Türk insanları ve sorunları arasında bir paralellik mi kuruyorsunuz?

— Bence insanlar değişmez. İnsan her yerde birdir. Değişen, onların içinde bulundukları ortamdır, çevredir. Akaki'nin içinde bulunduğu ortam, çevre ise bizim içinde bulunduğumuz ortama, çevreye çok yakın.

— 'Palto' çeşitli yazarlarca sahneye uygulanmıştı. Onları okudunuz mu?

— Hayır, okumadım. Benim bildiğim bir başka uygulaması daha var, üniversitede bir arkadaşım tez olarak hazırlamıştı. Bir de tek perdelik oyun olarak bir başka uygulamanın Ankara'da ve radyoda oynandığını duydum.

— Jean Cosmos'un uygulamasını başarılı buluyor musunuz?

— Buluyorum. Tekniği çok kuvvetli. Ayrıca, hikâyede karanlık kalan ve gerektiği kadar değerlendirilmemiş bazı yanları ortaya çıkarabilmiş. İnsan özünü de büyük bir sıcaklıkla, içtenlikle verebilmiş.

— Bu oyunun Avrupa'da ne gibi yankılar uyandırdığını biliyor musunuz?

— 'Palto', TEP'in (Theatre de l'Est Parisien) açılış oyunuydu. Paris'in merkezinden oldukça uzakta bir yerde açılmıştı TEP. 'Palto', geniş bir seyirci kitlesinin ayağını bu yeni tiyatroya alıştırmayı başardı. Gerek seyirci, gerek eleştirmenler tarafından çok beğenildi, uzun süre afişte kaldı. Şimdi TEP'de yeniden sahneye konacak. Ayrıca, bu sezon Doğu Almanya'da da

Güngör Dilmen in "Kurban" oyunundan iki sahne ve program dergisinin kapağı.

oynanacak.

— Başka bir soru: Aynı oyunda hem yönetici, hem oyuncu olmanın getirdiği özellikler?

— Getirdiği güçlükler demek daha doğru. Genellikle, birinden biri mutlaka aksar. Bu, rolün ve rejinin kendi estetik ağırlıklarına bağlı. Hangisi daha ağır basarsa, öteki gölgede kalır. Bu, birçok kere geçti başımızdan.

— Öyleyse?

— Bu oyunda durum biraz değişik. İlk olarak, ikisinde de aynı estetik ağırlığa sahip olduğumu hissediyorum. Birbirini tamamlayan bir çalışma olacak gibime geliyor. Tabii bunun kesin cevabı, ancak oyun başladıktan sonra verilebilecek." (*Gülriz Sururi-Engin Cezzar Tiyatrosu Program Dergisi*, Ekim 1966)

Oyunu izleyen James Baldwin, görüşlerini Engin Cezzar'a yazdığı mektupta şöyle açıklar: "Bana öyle geliyor ki makyajı gözlerin üstüne ve alna indirirsen daha iyi bir görüntü yakalayacaksın. Demek istediğim, kâtibin saflığı, sersemliği, sadece bedende değil, yüzde de mevcut.

Kâtibin gözleri hakikaten korkutucu, muhtemelen gözlerine alnın açıkkalpliliğiyle dengeleyebileceğin kadar çok iş yüklüyorsun; ya da kâtip bir çocuk, ve sen bunu bize söyleyebilmek için onun alnını kullanabilirsin, ve bunu yapabilmek için tek yapman gereken alna biraz daha az makyaj yapman. Fazla söze gerek yok, olağanüstü etkileyici bir performans, ama performansının inanılmaz tansiyonu orda merkezlenmiş gibi, ve bu, kâtibin hakikaten dayanılmaz masumiyeti ve tutkusuyla birleşiyor. Bu kadar masum, dolayısıyla da bu kadar kolay bozulabilir, kırılabilir olmasaydık Palto'nun ortaya koyduğu problemle yenilgiye uğrayabilir miydik?" (James Campbell, *Talking at the Gates*, A life of James Baldwin, 1991, Faber and Faber, s. 234)

" 'Palto'dan sonra yine bir turne oyunu seçilir. Hoş bir bulvar komedisi olan 'Ben Bir Kadınım'ı Gülriz Sururi sahneler. Engin Cezzar'ın görev alamadığı bu oyundan sonra, sezonun en büyük süksesi olan Güngör Dilmen'in yeni oyunu 'Kurban' repertuvara alınır. Yazarı oyunu hakkında şu açıklamayı yapar: 'Kurban'ı Euripides'in 'Medea' tragedyasından esinlenerek yazdım. Ancak, çıkış noktasından sonra konu bambaşka bir biçimde gelişti, bütünüyle Anadolu kadınını yansıtan bir oyun oldu. (...) Evli, ço-

cuklu bir kadının üstüne 'kuma', yani ortak geliyor. Bu Anadolu kadınının tartışmadan kabullenmek zorunda kaldığı bir durumdur. Yaşama koşulları ya da erkek bencilliği diyelim, doğal bir yasa biçimine bürünen bu âdete Zehra umulmadık bir davranışla karşı çıkıyor. Alışılmış olana katlanamadığı için en büyük yıkımı göze alıyor." (*Gülriz Sururi-Engin Cezzar Topluluğu Program Dergisi*, Ocak 1967)

Engin Cezzar'ın sahnelediği oyunun dekorlarını Metin Deniz yapar. Topluluğa bu oyunla birlikte Ayla Eryüksel, Perran Kanat [Kutman] ve Emel Mesçi de katılır. Aliye Rona Dilligil de konuk sanatçı olarak rol alır. O yılın İlhan İskender Armağanları'nda *Kurban* oyunuyla Güngör Dilmen'e "en başarılı Türk oyun yazarı", Engin Cezzar'a da "en başarılı sahneye koyucu" ödülleri verilir.

EK 1: "Palto" üzerine yazılanlardan

"Engin Cezzar bu piyesin hem sahneye koyucusu hem de baş oyuncusu olarak büyük başarı sağlıyor. Metin Deniz'in kusursuz dekorlarını ustalıkla kullanmış, özellikle sahne geçişlerinde ve sembollerde üstün bir teknik uygulamış. Cezzar, her yönü ile mükemmel bir reji örneği veriyor." (Mine Gökmen, *Perde*, 1966)

"Engin Cezzar'ın gerçek sanatıyla devleşen oyun. " (Hilmi Kurtuluş, *Son Saat*, 1966)

"Cezzar'ın sahne koyuculuğu, Akaki Akakiyeviç'i ve bütün oyuncular öylesine başarılı ki..." (Çetin A. Özkırım, *Siz*, 1966)

"Bu önemli sanat olayının gerçekleşmesinde Engin Cezzar'ın rejisinin, başta yine Cezzar olmak üzere bütün oyuncularla yardımcılarının kusursuz çabalarının büyük rolü var elbette. Ama anlaşılması ve anlatılması pek kolay olmayan birşeyler daha var. Bugünkü Türk toplumunun havasıyla ilgili birşeyler... 'Palto' tutar mı? Bilemeyiz. Ama tutmazsa İstanbul seyircisi hesabına ayıp olur. " (Refik Erduran, *Milliyet*, 1966)

EK 2: "Kurban" üzerine yazılanlardan

"Örnek bir Türk oyunu... Anadolu kadınının iç direnişi ve korkunç sessizliği dile geliyor..." (Selmi Andak, *Cumhuriyet*, 1967)

"Yazar ve rejisör, elele vererek, bir melodramı böylece trajedi payesine eriştirmiş oldular. Kendilerini tebrik ederim." (Siyavuşgil, *Haber* 1967)

"Son yıllarda seyrettiğimiz telif oyunların en güzellerinden biri... Engin Cezzar, 'Kurban'ı başarıyla sahneye koymuş." (*Ses*, 1967)

"Yeryüzünün hangi ülkesinde olursa olsun, oyunlar içinde birinci sırayı tutacak has Türk oyunudur... Engin Cezzar, 'Hamlet' ve 'Aklın Oyunu'ndaki başarı çizgisinde, 'Kurban'da yeni bir başarı daha kazandı." (Aziz Nesin, *Yön*, 1967)

Engin Cezzar "Sokak Kızı İrma"da.

Onuncu Bölüm

"fatih tiyatrosu" dönemi

Gülriz Sururi-Engin Cezzar Tiyatrosu 1967-1968 sezonunu yeni bir tiyatroda açar. Elhamra Tiyatrosu'nda restorasyon başladığından, topluluk yeni bir sahne arayışına girmiş ve Fatih'te yapılan bir sinemanın yanındaki küçük salona geçmeye karar vermiştir. O günlerde hemen hemen bütünüyle Beyoğlu çevresinde toplanmış tiyatrolar düzeninin oldukça dışında bir seçimdir bu. Program dergisinde bu "durum" hakkında şu açıklama yer alır:

"Evet, yeni bir mevsime yeni bir tiyatroda giriyoruz. Tiyatro binası olarak düşünülmüş, tiyatro olarak yapılmış, sahne gerisi imkânları bol olan, bizi rahat koltuklarda seyredebileceğiniz, daha küçük ama 'gerçek' bir tiyatroda. Bizi sadece saat altıda oyun oynamaktan kurtaran, sizlere dilediğimiz oyunları verebilmemizi sağlayan bir tiyatro bu.

'Niye Fatih?' diye soranlar var. Niye olmasın? Beyoğlu, Fatih, Kadıköy diye bir ayrım yapmayı gereksiz buluyoruz. Fatih'in uzak olduğunu

"Aykırı" oyununda Engin Cezzar ve Tuncel Kurtiz.

"Kelepçe" oyunundan bir sahne.

"Kelepçe" oyunundan bir sahne. Soldan sağa Zeki Dinçay, Gülriz Sururi, Engin Cezzar, Ali Poyrazoğlu, Müjdat Gezen.

söylüyorlar. Kime göre uzak? Beyazıt'da oturana uzak değil. Aksaray'da oturana uzak değil. Bakırköy'de, Yeşilköy'de oturanlara ise Beyoğlu'ndan daha yakın. Zaten önemli bir mesele değil bu, İstanbul'da bütün eğlence yerleri üç-beş kilometre karelik bir alanın içinde. Önemli olan, sizlere şu andaki rahatlığı sağlamak..." (*Gülriz Sururi-Engin Cezzar Topluluğu Program Dergisi*, Ekim 1967)

Sezon iki kısa oyunla açılır Refik Erduran'ın *Kelepçe*'si ve Aydın Engin'in *Aykırı*'sı. *Kelepçe*, 1960 devriminden sonraki dönemde Türk aydınlarının eleştirisini yapan, görevlerini hatırlatan bir oyundur. *Aykırı* ise doğudaki Kürt sorunuyla ilgili bir oyun. Dikmen Gürün *Kelepçe* hakkında şunları yazar: "Gerçekçi bir eser olarak 'Kelepçe'yi ve yazarını takdirle kaydetmek isteriz. Engin Cezzar, gerek sahne düzeni ve gerekse Kuzgun'daki oyunu ile çok başarılı." (*Durum*, 12 Kasım 1967) Bu oyunlarla birlikte topluluğa katılan yeni oyuncular arasında Ali Poyrazoğlu, Müjdat Gezen ve Semra Karaca bulunmaktadır.

Fazla bir ses getirmeyen bu oyunlardan sonra gündeme Turgut Özakman'ın *Sarıpınar 1914*'ü gelir. Oyunu Haldun Dormen'in yönetmesi düşünülür. Ama bu proje gerçekleşemez. Haldun Dormen, topluluğa *Sokak Kızı İrma*'yı yeniden sahnelemeyi önerir. İlk kez 1960 yılında Dormen Tiyatrosu'nda sahnelenen oyun yine çok büyük bir başarı kazanır.

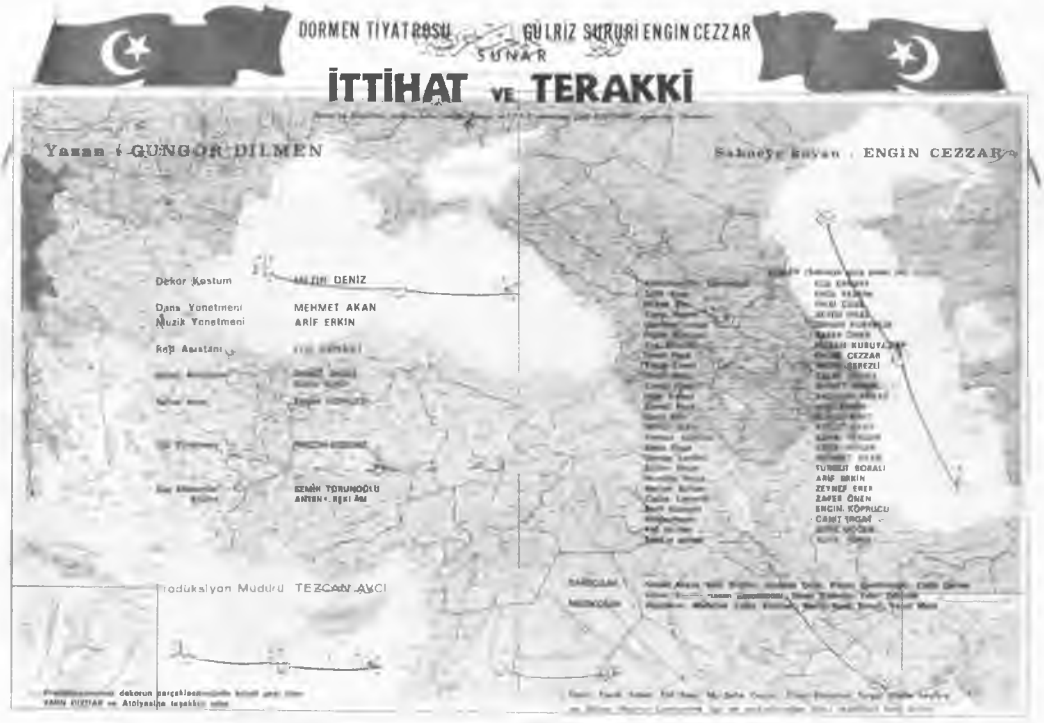
On Birinci Bölüm

başarısız bir proje: "ittihat ve terakki"

Fatih'ten ayrıldıktan sonra topluluk yeniden salon sorunuyla karşı karşıya kalır. Bu arada Güngör Dilmen yeni bir oyunla gelir: *İttihat ve Terakki*. Yazar, program dergisinde oyunun konusunu şöyle anlatmaktadır: " 'İttihat ve Terakki' bir iki üç kişinin oyunu değil, bir devrin gençliğinin dramı. Özgürlük ülküsü çevresinde toplanan bu gençler cesurdurlar, yurtseverdirler, istibdatı devirmeye and içmişlerdir. Ne var ki bütün bu güzel erdemler de bir devletin kaderine sahip çıkmak için yeterli değildir. Iktidara geldiklerinde, bir yönleri yöntemleri olmadığı için soyut kavramlar ardında bocalayıp dururlar, yıktıkları Abdülhamit rejimini yavaş yavaş yeniden kurarlar."

İttihat ve Terakki çok büyük bir prodüksiyon gerektirmektedir. Hal-

(solda) Engin Cezzar, "İttihat ve Terakki" oyununda Enver Paşa rolünde.

"İttihat ve Terakki" oyununun program dergisinin kapağı ve rol dağıtımı ile ilgili sayfaları.

dun Dormen'e ortak prodüksiyon teklif edilir. Salon olarak Dünya Sineması tutulur. Tiyatro yapmak için çok elverişsiz bir sahne olan bu salonda, Metin Deniz büyük konstrüksiyon yapmaya girişir. Engin Cezzar, yönetmenliğini yaptığı bu oyunda metin açısından Güngör Dilmen'le, dekor açısından da Metin Deniz'le krizli bir çalışma yapar. Gülriz Sururi sadece prodüktör olarak görev aldığı oyun için kapsamlı bir program dergisi hazırlar. Ama tüm bu çabalara rağmen sonuç olumsuz olur. Büyük yatırımlar yapılan oyun 50 temsille perdeyi kapatmak ve ortak olan iki tiyatro topluluğu da büyük bir zararı sırtlanmak zorunda kalırlar.

EK: "İttihat ve Terakki" üzerine yazılanlardan

"Oyun için, tarihle ilişkisi bir yana, bir tiyatro prodüksiyonu bakımından kusursuzdu denebilir. Haldun Dormen için fazla birşey söylemeyeceğim, ama aylardır öteye beriye koşan, 'İttihat ve Terakki' ile ilgili şahısları dolaşan, seyirciye bir magazin kadar güzel bir program hazırlayan ve asıl önemlisi bütün çalışma boyunca, perdenin açılışına kadar, Engin Cezzar'ın yanında, ona maddi ve manevi büyük bir destek olan Gülriz Sururi, bu oyunun ortaya çıkmasında büyük amillerden biridir.

Reji olarak 'İttihat ve Terakki', Engin Cezzar'ın bence en başarılı tarafı ve bugüne kadar yaptığı sahneye koyuşların en iyisi..." (Sezai Solelli, *Ses*, 12 Nisan 1969)

"Güngör Dilmen, tarihi olaylar silsilesini sermiş gözlerimizin önüne. Kişilerin karakterleri oyunun dokusunu teşkil etmiyor. Zaten eserin süratli temposu içinde, kahramanların karakterleri üzerine eğilmeğe ne imkân bulabilmiş ne de zaman. Olaylar akıp gidiyor. Tıpkı sinemada olduğu gibi. Engin Cezzar, oyunu bütün bu anlattığımız hususları asgariye indirmeğe çalışarak sahneye koymuş. Her sahnesi, şimşeğin çakışı gibi süratli fakat her şeye rağmen aydınlık olan 'İttihat ve Terakki', bu sürati bakımından, gerçekleştirilmesi güç bir eser. Engin Cezzar, bu çetin işi, ustalıkla başarıyor her şeye rağmen. Tıpkı Enver Paşa'yı canlandırmasında olduğu gibi." (Hikmet Saim, *Geçit*, 9 Mayıs 1969)

On İkinci Bölüm

bir film çalışması: "paralı askerler"

Engin Cezzar, 1969 yılında Betül Mardin aracılığıyla, Colombia Pictures yapımı olan *Paralı Askerler* filminde yönetmen yardımcısı olarak çalışması için teklif alır. Tony Curtis, Charles Bronson gibi önemli oyuncuların rol aldığı bir filmde görev almak Cezzar'a ilginç gelir. Çalışmalara başlanır. Yönetmenliğini Peter Collinson'un yaptığı filmin özellikle senaryosu çok yetersizdir. Ulusal Kurtuluş Savaşı'na bir kovboy filmi mantığıyla bakılmaktadır. Mustafa Kemal, filmde General olarak anılan bir rolde canlandırılmakta ve tarihsel gerçekler gözardı edilmektedir. Bu anlayışla bağdaşamayacağını gören Engin Cezzar istifa ederek filmle bağlarını koparır. İstifanın ardından Atilla Dorsay, "Her kafadan bir ses çıkıyor. Oysa bu konudaki tek ciddi davranış Engin Cezzar'ın istifasıdır," diye yazar. (*Cumhuriyet*, 23 Eylül 1969).

EK 1: Engin Cezzar'ın prodüktör Gene Corman'a yazdığı istifa mektubu

"13 Ağustos 1969,

General hakkında yollamış olduğunuz talimatta Mustafa Kemal ismi yerine Muzaffer Kayhan isminin kullanılmasını bildiriyorsunuz. Açıkça belli ki Muzaffer Kayhan, dublajda Mustafa Kemal lehine kullanılmaya en uygun bir isimdir.

Mr. Collinson, Mr. Buck ve Bay Ali Çakus'la yapmış olduğum müteaddit toplantılarda Mustafa Kemal isminin ve kişiliğinin bu filmde kullanılmayacağına kesinlikle karar verilmişti. Çünkü 'Paralı Askerler' tarihi bir dokümanter değil, sadece gürültülü patırtılı bir macera filmidir. Ayrıca sizin de Mustafa Kemal'i 'Paralı Askerler'de kullanmamaya razı olduğunuza inandırılmıştım.

Göndermiş olduğunuz talimattan anlaşıldığına göre ben yanılmışım ve siz filminizde Mustafa Kemal adını ve efsanesini kullanmakta kararlısınız. 'Paralı Askerler'in Kurtuluş Savaşımız yönünden hiçbir tarihi değeri yoktur. Mustafa Kemal kullanılmadan bu savaş geri planda bir Western tipi filmin fonunda belli belirsiz kalabilirdi. Fakat Kurtuluş Savaşı'nı benliğinde toplayan Mustafa Kemal'i ön plana çıkarırsanız, o zaman tarih, ahlak ve sanat yönünden de bir sürü noktayı ön plana çıkarmak zorunda kalırsınız ki, sanırım ne siz ne de Columbia bu prodüksiyon için bir adım daha atabilecek halde değilsiniz.

'Paralı Askerler'in gerçeklere uygun olmaması, bir Türk vatandaşı ve sanatçısı olarak benim görüşlerimle prodüktörlerin fikirleri arasında devamlı ve gelişen bir uyuşmazlık belirmesinden ötürü, ve eninde sonunda tarihin çarpıtılması ile sonuçlanacak bu işte kullanılmamın doğru olmadığına inandığım için, bugün, 13 Ağustos 1969 günü 'Paralı Askerler' filminin rejisör yardımcılığından istifa ettiğimi bildiririm.

Engin Cezzar"

EK 2: "Paralı Askerler" çekimlerinin basındaki yankılarından

"Balat'ın Kiremit caddesinde, 'Paralı Askerler'in son sahnelerinden biri çevriliyor. Bir kenarda koca bir kamyon duruyordu. Tepesinde kamera ve projektörler... Yönetmen Peter Collinson, Türk yardımcısı Engin Cezzar, oradan direktif veriyorlardı... İki yüz yerli figüran rol alıyordu bu sahnede. Herkes birbirine sesleniyor, bir takım kişiler, figüranların cepkenlerine, feslerine filit makinasıyla toz püskürtüyorlardı...Yerli yardımcılar da vardı ortalıkta dolaşan ve görülecek şeydi halleri... Haftalığı 75 ile 40 lira arasında değişen figüranlara, (kadınlar 75, erkekler 50, çocuklar 40) kafasını kaşıyacak vakti olmayan kişilerin telaşı içinde bağırıp duruyorlardı: 'Buraya gel, oraya git, arabayı çeksene be, zart zurt...' diye." (Turhan Ilgaz, *Cumhuriyet*, 1 Ağustos 1969)

"Şehrimizde çevrilmekte olan 'Paralı Askerler' filminin Türk rejisör yardımcısı Engin Cezzar, bir macera filmine "Atatürk'ün adının" karıştırıldığı gerekçesiyle görevinden ayrıldığını açıklamıştır.

Cezzar'ın bu iddiasına karşı filmin prodüktörü Gene Corman da şöyle konuşmaktadır:

"İstifada ileri sürülen hususların hiçbiri varit değildir. Evvela filmde Mustafa Kemal adı ve şahsı kullanılmamıştır ve kullanılmayacaktır.

Filmin senaryosu hükümet ilgililerinin kontrolünden geçmiş, onların istedikleri düzeltmeler yapıldıktan sonra tasdik edilmiş ve çekime öyle girişilmiştir. Filmin çekiminin başladığı günden bu yana, hükümetin sorumlu memurları çekim sırasında hazır bulunmakta ve gerektiği zaman bizi ikaz etmektedir. Şirketimiz Merkez Bankası'na 10 milyon Türk lirası garanti akçesi yatırmıştır. Film bitip dublajı, montajı yapılıp gösterilecek hale geldikten sonra Türk ilgililerin kontrolünden geçirilecek, onların tasvibi alındıktan sonra dünya piyasasına çıkarılacaktır. Filmde tasdikli senaryoya aykırı en ufak bir sahnenin bulunması, bu paranın yanmasına sebep olacaktır." (*Milliyet*, 25 Ağustos 1969)

On Üçüncü Bölüm

olay oyun: "düşenin dostu"

1969-1970 sezonu hazırlıkları yine salon arayışları ile başlar. Ümit Utku'nun önerisiyle, Şişli'de yeni inşa edilen Ümit Tiyatrosu kiralanır. Çalışanların da katılmasıyla topluluğun adı Gülriz Sururi-Engin Cezzar ve Ortakları Tiyatrosu'na dönüştürülür. İlk oyun olarak Eprahim Kishon'un *Nikâh Kağıdı* adlı komedisi seçilir. Seyirci oyunu tutar, tiyatro durumdan memnundur. Ardından önemli bir proje devreye girer: John Herbert'in *Düşenin Dostu*. İlk kez *Fortune and Men's Eyes* adıyla Şubat 1967'de New York'da Actors Playhouse'da David Rothenberg ve Mitchell Nestor tarafından sahneye konan oyun, daha sonra İngiltere Sanat Konseyi'nin organizasyonu altında Londra'da oynanmıştır. James Baldwin'in sahneleyeceği oyunun gündeme gelişinin öyküsünü Engin Cezzar şöyle anlatır:

(solda) Engin Cezzar, "Düşenin Dostu" oyununda.

"Nikâh Kağıdı" oyunundan iki sahne ve oyunun el ilanı. (Soldan sağa) Gülriz Sururi Güzin Özipek, Engin Cezzar, Suna Keskin, Hadi Çaman, Aydemir Akbaş.

"Daha önce bu eseri herhangi bir yerde seyretmemiştim. Elime geçip de okuyunca iki ayrı yönden çarpıldım: Birincisi çok iyi bir tiyatro eseri, sahne oyunu olduğunu hissettim; ikincisi de bu kadar ilginç bir konunun bu kadar açıklıkla sahneye sunulması beni çok etkiledi.

Sonuç olarak bunu denemek, seyirciye bu oyunu sunmak gerektiğine ve tiyatroda bir aşama yapma zamanımın geldiğine inandım ve oyunu seçtim. Ancak eseri ne zaman sahneye koyacağımızı bilmiyordum. Yine o sırada James Baldwin'in burada bulunması, bu işi ona teklif etmem ve onun da kabul etmesi sonucunda eser ortaya çıktı." (*Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Mart 1970)

Bir hapishanede erkek mahkûmların sorunları ve aralarındaki homoseksüel ilişkileri ele alan oyun, ağır baskılarla karşılaşır. İstanbul Valiliği'nin tiyatroyu yasa dışı kapama kararma, Savcılığın daha önce bu konuda takipsizlik kararı alması gerekçe gösterilerek itiraz edilir. Oyun basında ve sanat çevrelerinde büyük bir ilgi ve beğeniyle karşılanır. Müzikleri ünlü caz sanatçısı Don Cherry ve Okay Temiz yaparlar. Ünlü yazar James Baldwin'in de yaşamında önemli bir yer tutan bu oyun, Gülriz Sururi-Engin Cezzar Tiyatrosu'nun tiyatro yaşamımıza önemli bir katkısı olarak kabul edilir.

Üçüncü oyun olarak Muriel Resnik'in *Haftada Bir Gün* adlı komedisi seçilir. Ali Poyrazoğlu'nun sahnelediği oyunda, Engin Cezzar "Cass" rolünde başarı kazanır. Mevsim sonunda Ali Poyrazoğlu ve Oktay Balamir'in Ronald Millar'dan adapte ettikleri bir bulvar komedisi sahnelenir: *Hint Kumaşı*. Engin Cezzar'ın yönettiği oyunda Gülriz Sururi, dokuz rolü birden oynayarak adeta bir oyunculuk gösterisi yapar. Gülriz Sururi *Hint Kumaşı*'ndaki, Engin Cezzar da *Düşenin Dostu*'ndaki oyunculukları nedeniyle "1970'in en başarılı tiyatro sanatçıları" seçilirler. Diğer ödülleri şu sanatçılar almıştır: Yıldız Kenter (*Salıncakta İki Kişi*), Kerim Avşar (*Cadı Kazanı*), Cüneyt Gökçer (*IV. Murat*). 1970 yazı, topluluk bir Kıbrıs turnesi yapar. *Haftada Bir Gün* ve *Nikâh Kağıdı* isimli komedileri Lefkoşa'da ve diğer kentlerde oynanır.

Gülriz Sururi, "Düşenin Dostu" oyununda seyircilere anket kağıdı dağıtıyor.

"Düşenin Dostu" oyununun ilk okuma provası. (Soldan sağa) Ali Poyrazoğlu, Bülent Erbaşar, Erden Alkan, Aydemir Akbaş, James Baldwin, Zeynep Oral ve Engin Cezzar.

EK 1: "Düşenin Dostu"nun yasal macerasından bir belge

"T. C.
İstanbul C. Savcılığı

Basın Bürosu.
Sayı: Hz. 969/897.
Ka. 970

Takipsizlik Kararı

John Herbert tarafından yazılıp James Baldwin'in sahneye koyduğu, İstanbul'da Şişli Samanyolu Sokak'ta Ümit Tiyatrosu (Gülriz Sururi-Engin Cezzar ve Ortakları Tiyatrosu)'nda, 'Düşenin Dostu' isimli iki perdelik temsilin, mahiyeti ve muhtevası ile oynanış tarzı itibariyle 'halkın ar ve haya duygularını rencide edebilecek derecede müstehcen mahiyet taşıyıp taşımadığı, T. C. K.'nun 426, 576 ve 547 inci maddeye giren bir fiil olup olmadığının, tesbiti yönünden calibi dikkat görülerek ilgililer hakkında bu yönden memuriyetimizce resen yürütülen tetkikat ve tahkikat neticesinde tanzim olunan evrak incelendi: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza ve Usul Hukuku Prof. Dr. Sahir Erman, Prof. Ayhan Önder ve asistan Erol Cihan usulün 66/2 inci maddesi gereğince memuriyetimizce resen bilirkişi seçilerek mezkûr bilirkişi heyetiyle birlikte (Düşenin Dostu) temsilinin 26.12.1969 cuma günü saat 21.30'daki oyunu mahallen izlenmiş bulunmaktadır. Mezkûr izlenimi müteakip, adı geçen bilirkişi heyeti tarafından 8 Ocak 1970 tarihinde tanzim olunan bilirkişi raporunda, Piyeste, T. C. K.'na giren herhangi bir suç tespit edilmemiştir denilmektedir.

'Düşenin Dostu' isimli iki perdelik temsilin mahiyet ve muhtevası ile oynanış tarzı itibariyle, işbu bilirkişi raporu, memuriyetimizce de ilmi, objektif ve gerçekçi mahiyette görülmüş olup isabetkâr ve tatminkâr bulunmuştur.

Gerçekten 344 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın bilim ve sanat hürriyetini tespit eden 21 nci maddesi aynen 'Herkes, bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü

"Düşen" Dostlu" oyunundan iki sahne. Üstte Engin Cezzar ve Erden Alkan. Altta Ali Poyrazoğlu, Aydemir Akbaş ve Bülent Erbaşar.

araştırma hakkına sahiptir,' esası vaz etmiştir.

Sanatkâr, sanatı sanat için yaparken ve gerçekleri olduğu gibi yansıtmaya çalışırken, suç sınırları ile hudutlu olarak Anayasa'nın tespit ettiği sanat serbestisi içerisinde görevini ifa edecektir. Bu onun en tabii hakkı, aynı zamanda da topluma karşı bir vazifesidir.

Yargıtay kararı ile de tespit edildiği veçhile, 'Sanat adamlarının yanlış ve ahlâksız telâkkileri teşhir suretiyle tenkit, görevlerinin zaruri icabatındandır.'

Kaldı ki temsilde, bu kabil davranışların çok kötü olduğu ve bunlarla mücadele gerektiği fikri benimsenmek ve belirtilmek suretiyle, oyun ana fikri ve yöneldiği sonucu itibariyle, müsbet bir hedefe teveccüh etmiş bulunmaktadır.

Sonuç: Bu itibarla tetkik ve tahkik konusu 'Düşenin Dostu' isimli iki perdelik temsilde, mahiyet ve muhteviyasıyla oynanış tarzı itibariyle T. C. K. nun 426, 547 ve 576 ıncı maddelerde yer alan suçların kanuni unsurları mevcut görülmediğinden, ilgilileri hakkında C.M.U.K.'un 163/2 nci maddesi gereğince 15.1.1970 tarihinde takibat icrasına mahal olmadığına karar verildi.

İstanbul C. Savcı Yardımcısı O. Zeki Yavuzkurtlar"

EK 2: "Düşenin Dostu" üzerine yazılanlardan

" 'Düşenin Dostu' açık bir oyun, fakat asla müstehcen değil. 'Düşenin Dostu'na müstehcen damgası vurmağa kalkışmak, Venüs heykelini seyrederken, onun sanat değerini unutup sadece çıplaklığını fark etmekten farksız kalır. Seks, oyunda, bir ilaçtaki zehir kadar ölçülü. Yazar, şehvetin özünün ne olduğunu, sanat ile müstehcenlik arasında çizginin nerede başlayıp nerede bittiğini gayet iyi biliyor..." (Hikmet Saim, *Son Havadis*, 25 Aralık 1969)

" 'Düşenin Dostu' işte bu tabu konuda olumlu bir haykırıştır. Dikkate alınması gereken bir uyarıdır. Doğru davranış, hangi alanda olursa olsun, gerçeklere gözünü yummak değil, tam tersine gerçekleri bütün ayrıntılarına kadar öğrenip, sorunların çözümünü aramaktır. Dert, bütün çıp-

laklığıyla incelenip çözümlenmedikçe, nedenleri ve gelişmesi öğrenilmedikçe olduğu gibi kalır.

Hapishaneye düşenlerin cinsel sorunlarını nasıl çözdükleri hiç düşünülmemiştir. Oradakilerin, bu sorunu sapık yollarla gidermeye çalıştıkları, hemen hemen herkesçe bilindiği halde, âdet olduğu üzere bilinmezlikten gelinmiştir. 'Düşenin Dostu' bu sorunu bütün açıklığıyla gözümüze sokuyor. Bir kişi çıkıp da oyunda gösterilenlerin gerçeğe aykırı olduğunu söyleyemez. Öyleyse..." (S. Günay Akarsu, *Milliyet*, 4 Ocak 1970)

"Sonuç olarak oyunu herkese tavsiye edebiliriz. Cemiyet içindeki suçluları o anki halleri ile değerlendirmeyip, onları o hale getiren nedenleri inceleyip ona göre karar verelim. Ve onları bir an bizim çocuklarımız olarak düşünüp, bu bozuk düzeni değiştirmeye hep birlikte yardımcı olalım." (*Günaydın*, 11 Ocak 1970)

" 'Düşenin Dostu'nda, argomuzun cinsi sapıklığı dile getirmek için kullandığı sözcüklerin hepsini bol bol duyacaksınız... Sonra hani o rastladığınız zaman utandığınız insanların kendilerini, en başta kendilerine ve topluma kabul ettirmek için düşkünlüklerinin üstüne üstüne giden o bayağı davranışlarını da seyredeceksiniz (Geri dönülemeyecek bir düşkünlüğü, en aşırı bayağılıkla sürdürmekten başka nasıl kabullenebilir insan?)... Ama rahatsız etmeyecek sizi... Yani çirkin gelmeyecek... Yoksa, o yozlaşmış düzen içinde kendini kurtarmış kişiler olarak rahatsız olmanız gerek... Eğer çirkin gelirse, o yozlaşmış düzenin değer yargıları ağır basıyor demektir...

'Düşenin Dostu'nu sahneye koyan James Baldwin'den başlayarak piyesin tüm oyuncularını kutlamak gerek... Ve Sururi-Cezzar Topluluğunu kutlamak gerek, böyle bir oyunu seçtikleri ve oynamakta sonuna kadar direndikleri için... " (Turhan Ilgaz, *Cumhuriyet*, 14 Şubat 1970)

"Birçoklarından oyunun gayri ahlaki olduğunu işittim, açık ibareler ve kelimelerden birçokları şikâyet ediyorlardı. Fakat biz diyoruz ki oyun esaslı olarak ahlaki ve realisttir, kalanı teferruattır. Hakikatler nasıl inkar edilebilir. İnkâr etmek, hadiseleri olduğu gibi kabul etmemek demektir. Ve bu gibi yaralar hakiki renkleri ile halka teşhir edildiğinde, bu ancak bir ikaz olabilir. Cemiyeti uykusundan uyandıran ve yaranın tedavisi için çareler araştırma için, çareler aramak konusunda bir ikaz.

Sanat hamlelerine artık ortaçağ zihniyeti ile karşı çıkmamanın zama-

nı gelmiştir. " (A. Yerag, *Jamanak* (Ermenice), 10 Nisan 1970)

"John Herbert'in tiyatro yazarlığındaki ustalığı Gülriz Sururi-Engin Cezzar Tiyatrosu sanatçılarının oyunculuk ustalığıyla birleşince, 'Düşenin Dostu'nun Türkçesi, eşine az rastlanır bir ortama ulaştı. Oysa en küçük bir roldeki sanatçının aksaması, sesini ve hareketlerini yerinde kullanamaması, 'Düşenin Dostu'nu hemen aksatabilirdi. Oyunun dört kişisi de, rollerin ve bütünün iyi yorumlanması dolayısiyle gerçek insanlardı. Bu sanatçılar, 'Düşenin Dostu'nu Türk tiyatro tarihine geçmesi gereken bir tiyatro şaheseri olarak sundular.

Fakat Gülriz Sururi-Engin Cezzar Tiyatrosu oyuncularının en usta yönü, rahat ve yapmacıktan uzak kollektif oyunun en mümtaz örneğini Türk sahnesine kazandırmış olmalarıydı... Ali Poyrazoğlu'nun Prenses'i, Engin Cezzar'ın Smitty'si, Aydemir Akbaş'ın Gardiyan'ını uzun zaman hatırlayacağım, üzüntülerin, umutlarını paylaşacağım.

'Düşenin Dostu'nun Türkiye'de bu derece ustaca oynanmasından yönetici James Baldwin'in büyük payını belirtmeli. Teker teker hepsi değerli sanatçıların, koyu bir melodrama veya korku piyesi havasına kapılmadan ve rolünün sınırını aşmadan oynayabilmesi, işini yüzde yüz bilen bir usta rejisörle kabil olabilirdi. Toplu sahnelerin oynanışı, sahnede herkesin yerli yerinde bulunabilmesi, giriş çıkışların aksamaması gibi seyircinin ilk bakışta gözüne çarpmayan ayrıntılar, az buçuk aksamakla, sanatçıların teker teker başarılarından çok şey kaybettirirdi. James Baldwin, John Herbert'in demek istediğini çözerken de yanılmamıştı. Cezaevinin insanları, rejisörün yerinde yorumuyla günümüzün birçok problemini dile getirebiliyordu. " (Hilmi Kurtuluş, *Her Gün*, Nisan 1970)

EK 3: Oyunun müziğini yapan Don Cherry ile Zeynep Oral'ın yaptığı röportaj

Don Cherry Türkiye'de

"Dünyanın yakından tanıdığı, Türkiye'de ise sadece caz meraklılarının ismini bildiği Don Cherry, 1959 yılında New York'da cazdan 'avant-

(üstte) "Düşenin Dostu" oyununun müziklerini yapan Don Cherry, eşi ve çocuğuyla İstanbul'da.

Provalar sırasında Engin Cezzar ve James Baldwin'le birlikte.

garde' akımına katılmıştır. 'Emprovize müzik' konusunda 'yeni bir devir açtığı' söylenen Don Cherry kornet (küçük trompet), flüt, piyano ve bateri çalmaktadır.

İsveç ve Danimarka'da 'Müzikte Emprovizasyon İmkânları' dersleri verdiği sırada Türk müzisyen Ahmet Muvaffak Falay'la tanışan Don Cherry, klasik Türk müziğiyle ve Türk folkloruyla ilgilenmiş, ve bu konularda incelemeler yapmak üzere Türkiye'ye gelmiştir. Giydiği kıyafetlerin herkesin ilgisini çektiğini gören sanatçı, bunların modellerini ressam ve desinatör olan İsveçli karısı Moki'nin çizdiğini belirtmiştir.

Acaip Bir Ülke: Türkiye

Türk müziğine hayran kalan Don Cherry, Aka Gündüz'ü dinledikten sonra dayanamayıp bir ney satın almış ve enstrümanlarına bir yenisini eklemiştir. Türkiye'de bulunduğu süre içinde duyduğu her yeni melodiyi derhal kapan Don Cherry, bir an içinde Türk müziğinden çeşitli örnekler çalmaya başlamıştır.

Güldüğü vakit o kapkara yüzüyle etrafı aydınlatan ve berrak içten bakışlarıyla herkesi neşelendiren Don Cherry, 'Türkiye garip bir ülke' demiştir. Türkiye'nin sanatçıya geniş imkânlar sağladığını belirten Don Cherry, bazı olayların kendisini şaşırttığını söylemiştir. Karısıyla birlikte Hilton Oteli'ni gezmek isteyen Don Cherry, 'Bu kılık kıyafetle içeri girilemeyeceği' gerekçesiyle otele sokulmamıştır. Kendisinin caz dünyasının en ünlü müzisyenlerinden biri olduğu söylendiğinde, Müdüriyet 'Biz, bu isimde kimseyi tanımıyoruz' diyerek, kapıları yüzüne kapamıştır.

Tiyatroda Müzik

Don Cherry İstanbul'da kaldığı sırada, yine dünyanın başka bir ünlü zencisi James Baldwin kendisini bulmuş ve Sururi-Cezzar Tiyatrosu'nda sahneye koyduğu 'Düşenin Dostu' oyununa fon müziği yapmasını istemiştir.

Nitekim büyük bir yazar ve büyük bir müzisyenin birlikte çalışmalarından başarılı bir sonuç alınmıştır. Oyunun konusunu dinleyen Don Cherry, o anda hissettikleri ve düşündüklerini müziğe aktarmış, flüt, kornet, zil, piyano ve kendi sesini kullanarak değişik bir fon müziği bestele-

James Baldwin Galata Köprüsü'nde, 1964. (Fotoğraf: Sedat Pakay)

miştir. Banda alman bu beste oyun boyunca kullanılacaktır." (*Milliyet*, 30 Kasım 1969)

EK 4: Yönetmen James Baldwin'le röportaj

"— Mr. Baldwin, insanlığın sefaletini göstermek için bu oyunu seçmeniz şart mıydı?

J.B.— Oyunu ben seçmedim. Fikir, Engin Cezzar'ındır.

— Siz şahsen ahlaka inanır mısınız?

J.B.— Ben teorik ahlak kurallarına değil, tatbikattaki ahlaka inanıyorum...

— Bu oyunda önce kelimeler ve dil, sonra olaylar beni rahatsız ediyor. Benim gibi başkalarını da rahatsız edeceği muhakkak. Tiyatronun gayesi bu mudur?

J.B.— Sizi rahatsız etti mi bu oyun?

— Evet. Hem de çok.

J. B.— Maksat hasıl oldu demektir. Tiyatronun değilse bile bu oyunun gayesi insanları rahatsız etmektir.

— 'Bütün insanlar kardeştir' diyorsunuz dergideki yazınızda ve bu kardeşliğin tatbik edilmediğini gösteriyorsunuz. Bu temayı işleyen pek çok oyun var.

Neden onlardan birini sahneye koymadınız?

J.B.— Dedim ya, seçim bana ait değildi.

— Peki, seyircinin bu oyunu iteceğini, yani eserin bir mukavemetle karşılaşacağını, reddedileceğini düşünmediniz mi?

J.B.— Bence doğru olan reddetmek değil, kabul etmektir. Seyirci, bu oyunu reddederse durumu olduğu gibi kabul ediyor demektir. Seyirci ve toplum bu oyundan rahatsızlık duymadıkça gösterilen durumu değiştirme çabasına girişemez ki...

— Oyuncularınızdan memnun musunuz?

J.B.— Evet, çok. Hepsi istidatlı çocuklar.

James Baldwin, New York'daki 'The Actor's Studio'da tiyatro ve reji tatbikatı görmüştür." (*Yeni Gazete*, 18 Aralık 1969)

EK 5: Zeynep Oral'ın asistanlık izlenimleri

James Baldwin'in Asistanıydım

" 'Düşenin Dostu' oyununu sahneye koyan James Baldwin'in asistanıydım.

Tiyatro hakkında bilgim var. Var ama bilmem ki reji asistanı olmak için bu yeter mi? demiştim James Baldwin'e. 'Aferin doğrusu. Demek senin tiyatro hakkında biraz bilgin var. Ne mutlu! Ben tiyatroyu hiç ama hiç bilmiyorum. Daha bir türlü öğrenemedim. Her yeni bir şey öğrendiğimde, tiyatro konusunda ne kadar az şey bildiğimi görüyorum.' Bu cevaptan sonra ukalalığı bir kenara bırakıp bana susmak düştüğünü anlamıştım. O devam etmişti: 'Sana bu işin kolay olacağını söylemiyorum. Çok güç bir çalışma olacak. Birçok şeyi yeni baştan öğrenmemiz gerekecek. Önceden söyleyeyim, bol bol kavga edeceğiz, bana çok kızacaksın.' Şaşalamış, biraz da korkmuştum. İşte dünya edebiyatının önde gelenlerinden biri, zenci yazar James Baldwin, ilk olarak bir oyun sahneye koyacaktı. Üstelik bunu İstanbul'da Gülriz Sururi-Engin Cezzar Tiyatrosu'nda yapacaktı. Bana verdiği görevi yerine getirebilecek miydim? O kapkara adamın öfkesini çekmek, 'Bol bol kavga etmek' niyetinde değildim doğrusu... Kısa bir süre sonra bütün bu endişelerin ne kadar yersiz olduğunu anladım. Baldwin, eşine ender rastlanır ince duygulara sahip bir insan, dostluğunu ve heyecanını paylaşmaktan kaçınmayan bir arkadaş, değer verdiğim bir öğretmen oldu benim için.

Kararını Nasıl Verdi?

İşte oyunun provalarına başlayalı on gün olmuştu. Ve ben on gündür James Baldwin'in asistanlığını yapıyordum. İlk günlerdeki heyecanını anlatıyordu bana: 'Nefret ettim, tek kelimeyle nefret ettim şu Engin Cezzar'dan. Jimmy, şu elimizdeki oyunu sahneye koyar mısın? dediği an ondan nasıl nefret ettim bir bilsen... (Baldwin'in lugatında nefret etmenin, çok büyük heyecan duymak anlamına geldiğini anlamıştım bu zamana kadar.) Ama artık olan olmuştu. Evet, artık bu yolun dönüşü yoktu. Hani canım da istemiyor değildi doğrusu... Üstelik bugüne kadar böyle bir ça-

lışma yapmamıştım. Kendimi denemek istiyordum. Ama korkuyordum. Sonunda, kendi kendime olmadı James, bu işi başaramadın demek de vardı.' Şimdi bütün bunlar geride kalmıştı. 'Çocuk'laaa' diye çağırdı, oyuncuların gelmesini bekliyordu. Ah şu provalara geç kalmak yok muydu...

'Nerde kaldı bu çocuklaaa?', 'Yok ama olmaz ki. Bunlar bilmiyorlar mı ki, şu anda yaşamalarının tek sebebi bu oyun olmalı.' 'Belki Aydemir gelmiştir de bir köşede uyuyordur. Hele şunu bir arayalım.' 'Bu sefer ciddiyim. Hepsinden hesap soracağım. Artık kızıyorum.' Ama birkaç dakika sonra, 'Çocuklaaa', 'Arap, kusura bakma', 'Ah dün akşam', 'Ben var uyumak' diye arz-ı endam ettiklerinde, o 'kızgın adamın' kapkara yüzü aydınlanır, çocuklarınki gibi kocaman bir tebessümle "suçlular" affedilirdi.

Oyun Hazırlanıyor

'Düşenin Dostu'nun ilk provasında, her oyunda olduğu gibi masanın etrafına oturulmuş, oyun okunmuştu. İkinci gün yine okundu, üçüncü gün yine. Altıncı, yedinci, sekizinci günler hâlâ okunuyordu. 15inci 16ncı günler yine aynı şey... Oyun okundukça Baldwin yer yer kesiyor ve amansız bir karakter tahliline girişiyordu. Ve günler geçtikçe, ıslahevinde beş tutuklu (aslında gardiyan da bir yönde tutukludur) gözümüzün önünde kocamanlaştı, değişik benlikler kazandı, aramızdan herhangi biri oluverdi. Yirminci gün oyun hâlâ okunuyordu.

O güne dek değişik rejisörlerle çalışmış olan oyuncular, ilk haftadan sonra sahnede provaya alışık olduklarından sabırsızlanıyor, isyan ediyorlardı. Nihayet günün birinde, 'Bugün prova sahnede' dedi Baldwin ve bir mucize oldu. Herkes sahnede ne yapacağını, nereye gideceğini biliyordu. Sanki haftalarca sahnede çalışmışlardı. Aslında 'Mucize'nin nedeni çok basitti.

Karakterler öyle derinleştirilmişti ki belli hisleri duyan, belli düşünceleri taşıyan her insanın yapabileceği bir tek belli hareket olabilirdi: Akla en uygun olanı, 'normal' olanı. Oyuncular kişiliklerine en yakın hareketi kendiliklerinden buluyorlardı.

İlk okunduğu gün yüzümü kızartan 'Düşenin Dostu', bir anda bütün 'açıksaçıklığını', 'çirkinliğini' kaybetmiş ve insanın yalnızlığını, sevgiye duyulan özlemi ve en önemlisi gerçeği yansıtan bir sanat eseri oluvermiş-

ti. Bu sırada Baldwin, yazmakta olduğu kitaba ara verdi: 'Kalbim, kafam o kadar bu oyunla dolu ki eserim üstünde çalışamıyorum. İnsan robot değil ki bir düğmeye bassın, bir çalışmadan diğerine geçsin,' diyordu.

Ya Sonuç?

Bir buçuk aylık çalışma sırasında, gerek acılar gerek sevinçler paylaşıldı. Acılar paylaşıldı: Ali Poyrazoğlu, babasını kaybettiği günün akşamı sahneye çıkmak zorunda kaldı. Baldwin ona bir baba yakınlığı göstermeye çalıştı. Sevinçler paylaşıldı: İlk temsil gecesi oyun sona erip sağır edici bir alkış kopunca Baldwin'e baktım. Ağlıyor muydu? Karanlıkta pek seçemedim. Gördüğüm tek şey pırıl pırıl parlayan gözler ve heyecandan birbirine çarpan bembeyaz dişlerdi. 'Başardın' dedim. 'Hayır, ben başarmadım. Onlar, biz, hepimiz başardık. Seyirci öyle istedi, öyle oldu' dedi. Evet acılar paylaşıldı: Bir prova sırasında Baldwin, son kitabının Amerika'da yasaklandığını öğrendi. Neye uğradığını şaşırdı. Artık kitapların yasaklandığı günleri görmek istemiyordu. İki ay oynandıktan sonra 'Düşenin Dostu'nun yasaklandığını duyan Baldwin'in ne diyeceğini duymak istemiyorum. 'Fakat nefes alabiliyorum' dediği bu İstanbul şehrinde de başarısının engellendiğini, sanatın özgür kılınmadığını öğrenince her halde söyleyecek çok şeyi olacak." (*Milliyet*, 5 Şubat 1970)

EK 6: James Baldwin'in "Düşenin Dostu"nun Türkiye baskısına yazdığı önsöz

"Eğer oyun çarpıcı, rahatsız edici ise bunun bir tek sebebi var. İnsanların yarattığı kurumların, insanların üzerindeki etkilerini bu derece yırtıcı bir şekilde göstermesi... Hapishanelere veya manastırlara tıkılmış erkeklerin şefkat için birbirlerine dönmeleri veya hemcinsler arasında aşkın imkân dahilinde olduğu herhalde çok yeni veya şaşırtıcı bir gerçek değildir. Aslında insan ırkının en şaşırtıcı özelliklerinden biri de gerçeklerin bizi çok rahatsız etmesidir. Ama bu da umut verici bir durumdur, çünkü demek ki en azından gerçekleri tanıyabiliyoruz.

Umarım ki bir gün gelecek insanların gerçekleri tanıyıp anlamaları

acı veren, sıkıcı bir şey olmaktan çıkıp insanları daha özgür ve mutlu kılacaktır. Çünkü muhakkak olan ebedi gerçek şudur: bütün insanlar kardeştir ve birimizin başına gelen hepimizin başına gelmiş demektir.

Bu oyundaki harikulade ruh zenginliği bence bu görüşten doğmaktadır. Bu oyuna sadık kalmak için yani, size gerçekleri aktarabilmek için her çabayı gösterdik.

Bu oyundaki insanların bulundukları yerlere nasıl ve niçin geldiklerini soğukkanlılıkla düşünmek, kendi bugünkü durumumuza nasıl geldiğimizi düşünmek demektir. Buna dayanabilirsek, onu değiştirebilir, çocuklarımızı özgür kılabiliriz."

James Baldwin, 22 Kasım 1969-İstanbul

(*Düşenin Dostu*, İstanbul, Mart 1970, Sander Yayınları)

EK 7: James Baldwin üzerine yazılmış biyografilerde "Düşenin Dostu"

"Baldwin'in tiyatro takıntısı, kariyerinin en başlarına dek uzanır. Okul yıllarından beri oyun yazarı, aktör, eleştirmen olmak emelleri vardır.

(....) Baldwin, her zaman tiyatroda çalışmanın getirdiği ekip ruhunu sevdi, ama yönetmenlik rolü onun için yeniydi. 'Düşenin Dostu', özel zorluklar getirdi, daha fazlası, oyun Cezzar'ın Ümit Tiyatrosu'nda Türkçe olarak sahneye konmuştu ve Baldwin, ilk kez Türkiye'ye geldiği yıl olan 1961'de bildiğinden daha fazla Türkçe bilmiyordu. Bir başka zorluk da, ki onun alıştığı bir durum, İstanbul'daki otoritelerin oyunu tecavüzkârane bulup, toplum düzenine bir tehdit olarak görmeleri ve polisin yasaklama çabasıydı.

Gülriz Sururi, Cezzar ve Baldwin'in bu oyunu sahneye koymayı düşündüklerini öğrendiğinde, kocasına: 'Bundan asla kurtulamazsın, burada olmaz' demişti. Metnin orjinalinde, on yıl önce İngiliz sahnelerinde oynanması engellenen bazı sahneler vardı; bir gencin bir diğerinin seks kölesi olmaya zorlanması ve bu bağın başkaları tarafından tamamen kopartılması gibi sahneler; ama gazeteci ve Baldwin'in kişisel asistanı olarak çalı-

şan Zeynep Oral'a göre oyunun Türkçe'sindeki müstehcenlikler, edebi olarak 'bugün bile' konuşulamayacak şeyler.

Yapımcılar, cesaretlerini korudular ve nasılsa paçalarını da beladan kurtarabildiler. Cezzar, bu oyunu sahnelemekteki amacını açıklamak üzere savcılığa çağrıldı.

Açılış gecesinde otuz kadar polis çıkagelerek, gidişatı 'gözlemek' istediklerini söyledi. Cezzar, onlardan giriş parası alarak onları oyunu ayakta izleyebilecekleri bir yere götürdü, salon tamamen doluydu çünkü.

Cezzar'ın ortaya koyduğu ve Zeynep Oral'ın onayladığı fikre göre, Baldwin, istisnai bir tiyatro yönetmeni olabilirdi. Kendisi de bir yönetmen olan Cezzar, 'Olağanüstüydü' diyor. 'Oyunu, içerden yönetti. Hayret uyandıracak biçimde, bütün karakterlerin içyüzünü hissedebiliyordu. Bir

"Düşenin Dostu"nda Engin Cezzar ve Bülent Erbaşar.

ayımızı bir masanın etrafında oturup onunla konuşarak geçirdik, daha provalar bile başlamamıştı, ki bu Türk tiyatrosu için alışılmadık bir şey, bu şekilde devam ettik, zamanla herkes birbirinin ve kendinin karakterini anladı. Jimmy'nin, kendisinin oyunu nasıl yorumladığını anlatırken etrafa yaydığı tutku, oyuncuları da alevlendirmişti. Devam ettikçe, artık kendi rollerimizi yaşıyorduk. (...)

Ümit Tiyatrosu'ndaki başarısından sonra Baldwin, her zamanki gibi başka oyunlar sahnelemeyi tasarlamaya başladı. 'St Joan'ı, 'Tamburlaine the Great'i yönetmek, 'Blues For Mr. Charlie' (Sam Amca'ya Ağıt)'ı Türkçe olarak Cezzar'la sahnelemek, gerçek bir hapishane içinde bir oyun sergilemek istiyordu. Ama 'Düşenin Dostu'ndan kısa bir süre sonra kendisini hasta hissetmeye başladı. Kenton Keith, onu sarılığının teşhis edildiği İstanbul'daki Alman Hastanesi'ne götürdü. Sigarayı ve içkiyi bırakmasını tavsiye etmişti doktor, ama Baldwin, inatla sancısının psikolojik olduğunda ısrar etti ve kendisine destek sağlayan bağımlılıklarından vazgeçmeyi reddetti. Tekrar Paris'e gitti, orada bir kez daha çöktü -genç Fransız sevgilisi onu terketmişti, bu da onun kederine keder ekledi- ve uzun süre kalacağı Amerikan Hastanesi'ne yatırıldı. (James Campbell, *Talking at the Gates*, A life of James Baldwin, 1991, Faber and Faber, s. 232-36)

"Baldwin, hiç Türkçe bilmediği halde oyunu yönetmeyi kabul etti, çünkü yönetmenlik yapmayı her zaman istemişti, çünkü oyun ilgisini çekiyordu, çünkü yıllardır ona gösterdikleri sevgi ve misafirperverlik için Türk dostlarına teşekkür etmek istiyordu ve çünkü bunu yapmak, aklını başka şeylerden arındırmasına yardımcı olabilirdi.

Sonradan sık sık söylediği gibi, 'Düşenin Dostu, hayatımı kurtardı.' Hollywood tecrübesi, kendi yeteneğine kuşkuyla yaklaşmaya başlamasına neden olmuştu. Bu, öncekine nazaran küçük arena, kendisine ve diğerlerine dramatik sanatlarla ilgili birşeyler bildiğini kanıtlayabilmesi için bir şanstı. Bir oyunu 'kendi' oyunu şeklinde çalışabilmesi için bir fırsattı, bu. New York'da 'Blues'da ve Hollywood'da 'One Day'de yapmak istediğini İstanbul'daki bu tiyatroda yapabilirdi, oyunu bir sevgi oyunu yapabilirdi. David Moses'a bir gün, yönetmen ve oyuncusunun 'aşk yapabileceklerini' umduğunu söylemişti. Her oyuncusundaki gerçeği ortaya çıkarabilmek ve bir çalışma birlikteliği yaratabilmek için bir yönetmen olarak kendi has-

James Baldwin, "Düşenin Dostu"nun provalarında (Fotoğraf: Charles Adelsen).

1966 yılında Sarıyer Urcan Lokantası'nda (soldan sağa) David Baldwin, Engin Cezzar, Marlon Brando, James Baldwin ve David Leeming.

sasiyetini, çaresizliğini ve kendini açma -sevme riskini- alma istekliliğini kullanmak zorunluluğu hissediyordu. Amacı, yönetmen, oyuncu ve seyirci arasında kurulacak, kendisinin 'günah çıkarmak' dediği şeye ulaşmaktı.

Engin Cezzar'm dediği gibi, Baldwin 'içerden yönetti', bireysel motivasyon ve kişisel acının perspektifiyle yönetti. Engin'in başını çektiği kadroyla saatler geçirdi, ki kısa sürede 'benim ekibim' haline gelmişlerdi, onlarla tercümanı vasıtasıyla konuşuyor, onlara oyundaki karakterler vasıtasıyla kendisinin ve toplumun acılarından söz ediyordu; kendilerini hapishane ortamında, eşcinselliğin ve bir sürü başka şeyin ortasında bulan beş genç adamdı karakterler. Gerilimli ve kadrodaki hiç kimsenin daha önce tiyatroda yaşamadıkları bir deneyimdi. Bazıları, yaptığının yönetmekten çok psikanaliz yapmak olduğunu söylediler.

(...) Baldwin, oyunun başarısından ve kadrosundan son derece memnundu. 23 Aralık'ta onun için özene bezene bir parti düzenlediler, adını da 'Baldwin Christmas' koydular. Yönetmenlerine Osmanlı sultanlarının çok büyük bir iş yapanları onurlandırmak için onlara hediye ettiği madalyanın bir eşini sundular. Böyle bir madalya alanlar, 'paşa' oluyordu. 'Başka bir deyişle, bebek' diye yazmıştı Baldwin David'e, o artık 'Sir James Baldwin'di.

(David Leeming, *James Baldwin. A Biography*, Alfred A. Knopf, s. 305-308)

EK 8: "Hint Kumaşı" ve "Haftada Bir Gün" üzerine yazılanlardan

"Engin Cezzar'ın sahnelediği 'Hint Kumaşı' komedisinde, Ali Poyrazoğlu ve Turgut Boralı başarılıydı. 'Hint Kumaşı' topluluğunun 'Çarpıcı Oyun' teorisine uymuyordu ama, bol bol güldüren, sabun köpüğü gibi bir komedi olarak akıllarda kalıyordu." (*Ekspres*, 25 Haziran 1971)

" 'Haftada Bir Gün'de haksızlığın amansız düşmanı, mert adam Cass (Engin Cezzar) da şaheser bir oynayışla her zamanki başarısına bir yenisini eklemiş oldu." (Hilmi Kurtuluş, *Her Gün*, 21 Nisan 1970)

On Dördüncü Bölüm

çarpıcı bir oyunculuk: "morfin"

Gülriz Sururi-Engin Cezzar Tiyatrosu, 1970-1971 sezonunu geçen mevsim sonunda sahnelenen *Hint Kumaşı* ile açar. Program dergisinin başında Gülriz Sururi, "Bir Yılan Hikâyesi" başlığı altında salonlarının başından geçen ilginç olayların öyküsünü aktarır. Bu yazıdan öğrenildiğine göre, Ümit Tiyatrosu, topluluğun haberi olmadan ve hakları gasp edilerek, Ümit Utku tarafından Nisa Serezli-Tolga Aşkıner Tiyatrosu'na kiralanmaya kalkışılınca ortalık karışmıştır. Her iki kiracı ve mal sahibi arasında tahliyeler, işgaller uzun süre gündemde kalmış, sonunda Gülriz Sururi-Engin Cezzar Tiyatrosu mahkeme kararı ile davayı kazanmıştır. Bu sayede salonu yine onlar kullanacaktır. Bu durumda, yeni kiracısını elinden kaçırmak istemeyen Ümit Utku, aşağı kattaki sinemayı da tiyatro salonu yapmaya karar verir. Ama bu kez Nisa Serezli-Tolga Aşkmer Topluluğu yeni salona geçmek istemez ve Ümit Utku aleyhine tazminat davası açmayı kararlaştırır. Bundan sonrasını Gülriz Sururi'nin yazısından aktaralım: " 'Düşündük, davayı kazanmamıza rağmen, neden sahnesi daha imkânlı olan bu salona biz geçmeyelim dedik. Bu yıl ve gelecek yıl müzikal oyunlar sahne-

(solda) Erden Alkan ve Engin Cezzar, "Morfin" oyununda.

"Güneş de Batar"da Gülriz Sururi ve Engin Cezzar.

(Üstte) "Güneş de Batar"da Engin Cezzar.
"Morfin" oyununun afişi (sağda) ve oyundan bir sahne.

leyeceğimize göre, sezon sonlarında yeniden büyük sinema salonları kiralamaktansa, bu büyük salona biz geçerdik, olur biterdi bu iş." Öyle de yaparlar ve yeni mevsimi Ümit Tiyatrosu'nun alt kattaki salonunda açarlar.

Mevsimin ilk yeni oyunu M. Vincento Gazzo'nun *Morfin*'i olur. Bu oyun, Engin Cezzar'ın Actors' Studio döneminden beri aklını taktığı bir projedir. Oyunu Gülriz Sururi sahneler. Morfinman rolünde Engin Cezzar ile kardeşi rolünde Ali Poyrazoğlu iyi bir ikili oluştururlar. Oyun seyirci tarafından çok beğenilir. Bu oyunun ardından başarısız bir seçim yapılır: Frank Gilroy'dan Engin Cezzar'ın çevirip yönettiği *Güneş de Batar*. Pek tutunmayan oyun 51 kez oynanır.

EK: "Morfin" üzerine yazılanlardan

"Engin Cezzar için kazara mübalağaya kaçtı diyen olursa, Dr. Faruk Bayülken'in yazısını okumalarını salık veririm. Bir morfinmanın bundan daha iyi canlandırılmasına imkân yoktur. Sonuç olarak 'Morfin', özellikle gençlerin görmesi gereken, iyi yazılmış, çok güzel sahneye konmuş ve fevkalade oynanan bir eserdir diyebiliriz." (*Dünya*, 12 Ocak 1971)

"Keyif verici maddeleri sağlayan gaddar bir şebekenin pençesine düşen Johnny'de Engin Cezzar, bir morfinmanın acı dramını korkunç bir realizmle yaşayıp yaşatırken, yıllardan beridir özlediğimiz en şahane oyunlarından birini veriyor. Yorumunda beşeri, o nispette yalın bir şahlanış çağlıyor. İstediği morfin dozunu bulamayınca düştüğü krizleri ifadelerken, seyirciyi soluksuzlaştırıyor." (İbrahim Hoyi, *Meydan*, 15 Ocak 1971)

"M. V. Gazzo'nun uyuşturucu madde düşkünlüğüne gerçekçi bir şekilde değindiği ve Gülriz Sururi'nin başarıyla sahneye koyduğu oyunda Engin Cezzar, insanı tüketen rolünü, hayranlık uyandıracak şekilde canlandırıyor." (Hikmet Saim, *Diskotek*, 15 Ocak 1971)

"Morfin, Gülriz Sururi-Engin Cezzar Tiyatrosunun 'Şok' oyunu, Engin Cezzar'ın unutulmayacak bir başarısı..." (Selmi Andak, *Cumhuriyet)*

"Evvela Cezzar'a karşı takdir ve hayranlığımızı ifade edeceğiz. Seyircinin -adeta- soluğunu kesen bir oyun verdi. Hele morfin krizlerinde. Cezzar, talihsiz Johnny'nin hazin hikâyesini, bütün dehşetiyle seyirciye de duyurdu, anlattı. Senenin en güzel oyunlarından biridir." (*Milliyet*, 1971)

On Beşinci Bölüm

yeni dünyaların müzikali: "hair"

Güneş de Batar'ın ardından, daha başarısız bir prodüksiyon gerçekleştirilir. Ali Poyrazoğlu'nun (Zeynep Oral'la) çevirdiği ve yönettiği *Çifte Vurgun* sadece 12 kez oynanacaktır. Ardından Engin Cezzar tarafından yeni bir öneri getirilir. İngiltere'de büyük ün kazanan ve dünyanın dört bir köşesine yayılan bir müzikal: *Hair*. Bu çok zor bir projedir. Çok kalabalık bir kadro, koreografi, orkestra, ses düzeni gerektirmektedir. Cezzar ısrarlıdır, Avrupa'ya gidip üç ayrı prodüksiyonu seyreder ve bu işi İstanbul'da da yapabileceklerine inanır. Önce gençlerden bir kadro kurulur. Gazetelere verilen ilana tam 450 başvuru yapılır.

15 kız ve 15 erkek olan gençler korosu bunlar arasından seçilir. Neco (o zaman daha adı Nejat Özyılmaz'dır), Mithat Özyılmaz, Füsün Önal müzikalin şarkıcıları olacaklardır. James Baldwin aracılığıyla Paris'ten bir koreograf getirilir: Bernard Hassel. Dekor ve kostümleri Bülent Erbaşar, maskları Peyman yapar.

(solda) "Hair" müzikalinden bir sahne.

SAC
HAIR

"Hair" müzikalinin broşürünün kapağı.

Orkestra Emin Fındıkoğlu yönetimindedir. Engin Cezzar'ın yönettiği müzikal ilk kez 11 Mart 1971 tarihinde oynanır ve büyük başarı kazanır. Bu başarı, oyuncuların da birer "star" olarak öne çıkması sonucunu getirmiştir. Füsün Önal ve Neco, daha çok gelir getiren müzik çalışmalarını bahane ederek kadrodan ayrılırlar. Bu nedenle Gülriz Sururi ve Engin Cezzar onların rollerini üstlenmek zorunda kalırlar. Dönemin müzik dergisi *Ses*'e, Engin Cezzar oyun hakkında şunları anlatır:

"Bence 'Hair' 20. yüzyılın tiyatro olayıdır. Nedenine gelince; gerek biçim, gerek yazılış, gerek mizansen olarak tiyatronun alışılagelmiş bütün kalıplarını yıkıyor, onların ötesine geçiyor. Müziğini dinledim, metni okudum ve oyuna vuruldum. Hair'i Londra, Paris ve Roma'da seyrettim. Bütün bu memleketlerde Hair'in yorumlanış şekli başka başka. Ama bana sorarsanız favorim Londra'da seyrettiğim Hair'dir.

Bu piyesi seçmemiz çeşitli şekilde tepkilerle karşılandı. Olumsuz yönde birçok sözler sarfedildi ve hâlâ da sarfediliyor. Sorarım size bu güne kadar hangi oyun Türkiye'de oynamadı ki Hair oynanmasın. Mesela Düşenin Dostu... Bana kalırsa bu piyes haddinden fazla şişti. Öküzün altında buzağı aramaya kalkıyorlar.

Hair evrensel bir oyundur. Bütün ülkelerde rahatlıkla oynanabilir. Tabii bu arada oynanan ülkenin özelliklerini de unutmamak lazım. Esasında Hair metinsiz bir müzikaldir. Anlatım doğrudan doğruya danslara ve şarkılara dayanıyor.

Türkiye'deki rejiye gelince... Ben derim ki bütün oyunlar ancak son ihtar zili çalıp da perde açıldığı zaman meydana çıkmıştır. Ondan önce konuşmak boştur.

Ondan sonra da konuşmak boştur tabii..." (*Ses*, 27 Şubat 1971)

Gülriz Sururi-Engin Cezzar Tiyatrosu, 1971-72 sezonuna ekonomik bir kadroya sahip, Alfonso Paso'nun *Evet, Evet, Evet*'i ile girer. Engin Cezzar'ın yönettiği oyunda Gülriz Sururi ve Ali Poyrazoğlu'nun oyunları büyük beğeni ile karşılanır. Sezon sonunda *Evet, Evet, Evet* en iyi oyun, Engin Cezzar en iyi yönetmen, Gülriz Sururi en iyi kadın oyuncu, Ali Poyrazoğlu övgüye değer erkek oyuncu ve yine aynı oyunda rol almış olan Turgut Boralı da en iyi yardımcı erkek oyuncu ödüllerini alırlar. *Evet, Evet, Evet* topluluğun *Keşanlı Ali Destanı*'ndan sonra en uzun süre oynadığı (326

HAİR
SAÇ
Rado Ragni
Macdermot Engin
Cezzar: Zeynep Birsel
Engin Cezzar
Bernard Hassel
Emin
Bülent Erkmen Pey-
man PHILIPS
Umit Tiyatrosu|Sisli 466064

DEVIL MERDE
HOTEL

temsil) ve en çok iş yaptığı oyunlardan biri olur. Oyunun yönetmeni Engin Cezzar, İzmir turnesi sırasında, kendi topluluğunu kurmak için aralarından ayrılan Ali Poyrazoğlu'nun yerine sahneye çıkmak zorunda kalır.

EK 1: "Hair" üzerine yazılanlardan

"Nasıl övünmesin Engin Cezzar... Nasıl yüksekten atmasın... Nasıl bu derece kendine güvenerek konuşmasın ki... Haklı adam... Evvela bunun tecrübesini yapmış... Cinsi sapıklığı mevzu edinen ve baştan başa türlü iğrenç ahlaksızlıklarla dolu olan 'Düşenin Dostu' isimli piyesi sahneye koymuş önce...

Ve şöyle bir halkın nabzını yoklamış... Bakmış ki, birkaç ufak tefek kıpırdanış ve tesirsiz bir-iki protesto gösterisinden başka bir hareket, bir galeyan yok halkta. İdareciler ve mes'ul kişiler ise kış uykusunda... Karışan yok, görüşen yok... Oh, keyif keka... Üstelik memlekettte hürriyet var. Din hürriyeti hariç her hususta hürriyet var memlekette... Hatta ahlaksızlık hürriyeti bile var...

Eh... bu kadar hürriyet varken adam duracak değil ya elbet... Önce 'Düşenin Dostu' ile cinsi sapıklığı en iğrenç yönleriyle sahneye getiriyor, daha sonra da kalkıyor, çıplaklığın menşe'i Avrupa memleketlerinde dahi büyük hadiselere sebep olan, oynatılması istenilmeyen 'Hair' piyesiyle, seyircilerin gözleri önünde kızlı- erkekli 33 oyuncuyu 'anadan doğma' çırılçıplak soyuyor." (Şule Yüksel Şenler, *Bugün*, 11 Ağustos 1970)

"Ben, Sururi ve ekibini asla küçümsemiyorum... Hair'i de gözümde asla büyütmüyorum. Fakat bu oyun oynanmaz. Oynayamazlar: 'Tiyatronun kusuru' ya da 'eksikliği' değil, bizim memleketin eksikliğidir bu... Aynı sahneye 50-60 şarkıcıyı toplayacak seviyede değiliz... Piyesteki şarkıları doğru dürüst icra edecek büyük orkestramız yok. En mühimi zenciler...(...)

Rusların meşhur Kızılordu Korosu gibi haşmetli müzik icra edememek Türk Ordusu'na nasıl bir kompleks getirmiyorsa, Hair'i oynamamak da bizim tiyatrocularımıza kompleks getirmemelidir. Kime neyi ispat edecekler? Bizim en iyi şarkıcımız yolda yürümeyi bilmez. En iyi tiyatrocumuz bir şarkıyı doğru dürüst fısıldayamaz. Sonra... Şarkılar Türkçe'ye mi

çevrilecek? Eğer çevrilecekse parollerini kim yazacak? Fecri Ebcioğlu mu?" (Rauf Tamer, *Tercüman*, 27 Aralık 1970)

"Ben, 'bu oyun Türkiye'de oynanamaz' dediğim zaman halt etmişim... Ezbere konuşup meğer ayıp etmişim. Afedersin Gülriz Sururi... Engin Cezzar; pardon. Işık ve sahne birer harika. Koro ile söylenen şarkıların hepsi güzel." (Rauf Tamer, *Tercüman*, 4 Nisan 1971)

"Engin Cezzar, konuyu bu açıdan ele almamıştır. O, Türkiye'nin Batıyla ilişikliği üzerinde durmuş ve Türklerin böylesine yeni bir tiyatro anlayışına bigâne kalmamaları gereğini kendisine hareket noktası olarak seçmiştir. Cezzar, 'Hair' oyununu Batıdaki sahnelerde seyredince, 'seks'in ya da çıplaklığın adı geçen oyunda sadece bir 'yan' olduğunu, bir başka deyişle 'sadece işin tuzu biberi olduğunu' farketmiştir. Ona göre 'Hair' bir oyundur. Onda aslolan müziktir, danstır, yeni bir felsefe ve dünya kavrayışı, yeni bir sahne anlayışıdır. Ve derhal paçaları sıvamıştır Cezzar... (...)

Cezzar 'Hair'i Türkiye'ye getirmekle Türk tiyatrosuna hiç kuşkusuz yeni bir akımı da aktarmıştır. Bu çabayı alkışlamamağa imkân yoktur. Ne var ki oyunun ruhu olan müzik ise, Batıdaki örneklerine göre yeterince coşturucu değildir. Bu kusur da giderilebilirse, çoğumuzun 'amatör' deyip geçtiğimiz gençlerin ne denli birer kabiliyet oldukları sanırım bir kat daha belirgin hale gelecektir." (Hikmet Bil, *Yeni Gazete*, 7 Nisan 1971)

"Engin Cezzar'ın rejisi için tek bir kelime yeterli olacaktır... Mükemmel.

Otuz üç kişiyi bir sahnede toplamak, herkese ayrı ayrı bir hareket verebilmek, fikir ve düşünceleri böylesine bir allegori içinde ifade edebilmek gerçekte büyük bir başarıdır. (...) Yılın en güzel, en başarılı oyunlarından biri... Tabii, bu da bizim kanımız. Bu mevsim, Engin Cezzar'ın iki büyük başarısını alkışladık. Birincisi, Morfin'deki emsalsiz oyunu... Diğeri, Hair'in muhteşem rejisi. Engin Cezzar, sanat grafiğini yakinen takip ettiğimiz bir sanatçıdır." (Kâmi Suveren, *Ses*, 7 Nisan 1971)

"Eseri büyük bir cesaretle sahneye koyan Engin Cezzar, esasen böyle bir dev eserin dünyada ilk kez amatör bir topluluk tarafından oynandığını söylemektedir. Bu amatör topluluk, kendinden beklenenin çok ötesinde şeyler vermiştir. Hatta bu amatör topluluk, Türk sahnesinde bir devrim yapmıştır.

"Evet, Evet, Evet" oyununun el ilanı ve Ali Poyrazoğlu'nun yerine oynadığı dönemde Engin Cezzar ve Gülriz Sururi.

Herkesin bildiği 'Azmin elinden hiçbir şey kurtulamaz' sözünün doğruluğunu bu amatör topluluk bir kere daha ispatlamıştır. (...)

İşte bütün bunlardan dolayı biz, 'Hair'i Londra ve Paris'te seyredip dudak bükenlerin aksine, sanat anlayışı ve cesareti bakımından Gülriz Sururi-Engin Cezzar Tiyatrosu'nun tüm elemanlarını kutlayacağız. Ve Cezzar'ın bu örnek çalışmasının diğer tiyatro topluluklarına iyi bir ders olmasını bütün kalbimizle dileyeceğiz." (*Hürriyet*, 11 Nisan 1971)

EK 2: "Evet, Evet, Evet" üzerine yazılanlardan

"Engin Cezzar, oyunu, kişilerinin iç ve dış hallerinin yumuşak havasını bilerek ve dozunda abartıcı bir yorumla yönetiyor. Böylece komedinin bütünlüğünü sağlayan, zor trafiği ustaca ayarlanmış, hareketli bir mizansen örneği sunuyor." (*Akşam*, 1971)

"Oyunu Engin Cezzar sahneye başarılı bir şekilde uygulamıştır. Eser, en küçük ayrıntılarına kadar yönetmen tarafından değerlendirilmiştir. Bu soy oyunların hem iyi biçimde sahnelenmesi, hem de iyi oynanması şartı eksiksiz yerine getirilmiştir." (*Ortam*, 15 Kasım 1971)

"Alfonso Paso'nun anlattığı öykü, ele aldığı kişiler, bu kişilerin birbirleri ile olan ilişkileri öylesine pek derinlemesine işlenmiş değil. Oyunun tümünde bir yüzeyde kalmışlık sezinleniyor. Aslında böylesi evrensel bir konu daha bir derinlemesine işlenebilirdi. Buna karşılık Paso'nun tekniği oldukça ilginç. Üstelik seyircisini oyalamayı da biliyor. Değerli tiyatro adamımız Engin Cezzar, yazarın bu özelliğini ve değerini çok iyi anladığından oyunu son derece renkli, sevimli bir mizansen ve yeterli bir yorumla sahneye koymuş. Oyuncularını da kusursuz bir şekilde yönetmiş. Arto Berberyan'ın dekor, Gülriz Sururi'nin kostüm ve Kenan Tatlı'nın ışık çalışmaları da Cezzar'ın başarılı yorum ve yönetimine katkıda bulunmuş." (Çetin A.Özkırım, *Milliyet*, 1971)

"İşte Engin Cezzar, yerinde bir görüşle 'mizansen'ini Paso'nun esprili ve mizahi karakterini süsleyen ince diyaloglar üzerinde işleyerek, ilginç 'tablo'lar ve yenilik taşıyan biçimler ortaya koyuyor." (Selmi Andak, *Cumhuriyet*, 1971)

Gülriz Sururi-Engin Cezzar Topluluğu, "Onuncu Yıl" hatıra fotoğrafında.

On Altıncı Bölüm

topluluğun onuncu yılı

1972-1973 sezonu, Gülriz Sururi-Engin Cezzar topluluğunun kuruluşunun onuncu yılı olarak kutlanır. Topluluk dergisi, on yılın çalışmalarını özetleyen bir kapsamlı özel sayı olarak yayınlanır. 110 sayfalık dergide topluluğun on yıllık çalışmalarının bir dökümü, fotoğraflar, topluluğun geçmişini irdeleyen bir soruşturma, anılar ve yazılar yer alır. O sezon önce iki oyun sahnelenir. Otto L. Fisher'in *Biz Kadınlar*'ı ve Alfonso Paso'nun *Ağustos Böceği*. Ardından İstanbul Festivali Komitesi, Gülriz Sururi-Engin Cezzar Tiyatrosu'nu, Cumhuriyetin 50. yılına katılacak iki resmi, iki özel tiyatrodan biri olarak seçer. *Keşanlı Ali Destanı*, ilk İstanbul Festivali'nde sergilenmek üzere yeniden hazırlanır. Üç oyunu da Engin Cezzar yönetir.

EK: Burhan Arpad'ın "Onuncu Yıl" yazısı

"On yıl, insan ömrü için kısa bir süredir. İnsan topluluklarının tarihinde bir an bile değildir.Fakat tiyatro toplulukları için küçümsenmeyecek

bir zaman ölçüsüdür. Hele o topluluğun başlangıç döneminde. Hele o topluluk, son on yılda kalabalıklaştıkça bütün düzeni altüst olmuş, ulaşımı, yol ve sokakları, elektriği, suyu içinden çıkılmaz durumlara düşmüş bir İstanbul'da ilk kez perde açmışsa. Hele o topluluk, otuzun üstünde sahnede yarı boş, hatta en ön sıraları bile güç dolduran salonlara perdelerin açıldığı günümüz İstanbul'unda direnmişse!

Gülriz Sururi-Engin Cezzar Topluluğu, ilk on yılını böylesine çetin, böylesine yıpratıcı bir savaşla geride bıraktı. Fakat sadece on yılı arkada bırakmakla kalmadılar, topluluğu izlemiş olanların kolay kolay unutamıyacağı sanat başarıları da sağladılar.

1962 Ekim ayında sundukları Erskine Caldwell'in Tütün Yolu'ndan (Küçük Sahne) bu yana, değişik salonlarda, sık sık değişen kadrolarına, hiç eksilmeyen gelir-gider eşitsizliğine rağmen, oynadıkları oyunlar, bir çeşit 'Sahne antolojisi' gibi gözümün önünde. Gülriz Sururi, Sokak Kızı İrma'da: 'Yaşadık da ne oldu? Boş, hepsi boş, sahiden'i yeniden okuyor şu

"Ağustos Böceği"nin provasında (soldan sağa), Engin Cezzar, Bengi Çaman, Hadi Çaman, Suna Keskin ve Turgut Boralı.

anda. Engin Cezzar, o unutulmaz Keşanlı Ali kompozisyonuyla: 'Hey, Ali, koç Ali, babamız Ali, Analar doğurmaz böyle bir insan.' Sonra Ferhad ile Şirin'de Gülriz Sururi'nin Mehmene Banu'su: Nâzım Hikmet'in o güzelim sahne Türkçesini dile getiren, derinlemesine yorumlayan oyunculuğuyla silinmez izlenimler bırakan Gülriz-Mehmene Banu. Sonra Engin Cezzar'ın Palto'da o ezik ve yitik Gogol kişisi. Sonra Kurban'da Engin Cezzar-Gülriz Sururi ikilisi, soluk kesen, tempolu, usta oyunculuklarıyla. Bütün bu apayrı oyunların başarılarından sonra, Hint Kumaşı'nda Gülriz Sururi, değme sahne sanatçısının üstesinden gelemeyeceği sayısız kompozisyonlarıyla yine karşımızda: Karadenizli hizmetçi kadından oynak Rum kızına, Ermeniye, erkek-kız özentisine ve alkolik yaşlı kadıncağıza kadar yarım düzineyi aşkın kompozisyonlarıyla. Gülriz'in bu büyük başarısı için sadece tiyatro oyunculuğu ustalığı yetmez, yarım yüzyıl öncelerin İstanbul'unda hayranlıkla seyrettiğim İtalyan Fratellini, Cavallini'ler tek başına bir skeç oynayabilen sahne-varyete ustaları teknik büyücülüğü de gerektirir.

Gülriz Sururi-Engin Cezzar Topluluğu'nun başarılarla dolu 'Sahne antolojisi'nin yazıyla anlatılması güç bir nedeni var. Şu son on yılda İstanbul'da artan tiyatro topluluklarına rağmen, sayısı gittikçe azalan gerçek 'Tiyatrocu'lardan olmaları. Bu 'Tiyatrocu' deyimini bilerek kullanıyorum. Perde aralığında boş salonu üzüntüyle izleyen, alkışlar yükselince dünyalar onun olmuşcasına sevinen, üzüntü ve sevinçleriyle hep tiyatroyu taşıyan 'Tiyatrocular'ı, son on yılın İstanbul'unda bulmak pek de kolay değil.

Ekim 1962'de oynadıkları Tütün Yolu için yazdığım tenkid yazısının başlığı 'Başarı Yolu'ydu. Son paragrafı olduğu gibi aktarıyorum:

'Engin Cezzar-Gülriz Sururi, böyle bir oyunu ve birbirleriyle uyuşmalı bir topluluğu başarı ile sundular. Sanırım, 1962-63 mevsimini büyük başarıyla açan ilk özel topluluk olmak şansını da ele geçirdiler. Başarı yolu açıldı. İlk on yılın sahne antolojisi onlardan yana. Bundan ötesi yine kendi ellerinde.' " (*Gülriz Sururi-Engin Cezzar Topluluğu Program Dergisi*, Şubat 1980)

Yaşar Biçer
DEDEMAN / 1911

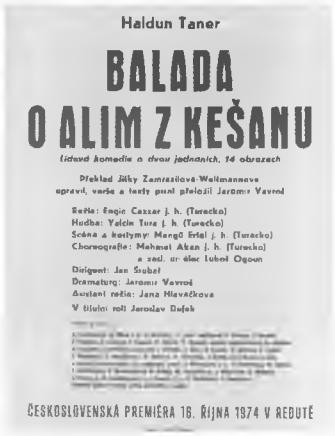
On Yedinci Bölüm

gümüşsuyu'nda yeni bir salon ve çekoslovakya'da bir keşanlı ali

Gülriz Sururi ve Engin Cezzar, 1974-75 sezonuna yeni bir tiyatro salonunda başlarlar. Gümüşsuyu Caddesi üzerinde, bir kuru temizleme fabrikasının altında yer alan bu salon (şimdi yerinde bir bilardo salonu var) sevimli, ama oldukça küçük bir mekândır. Salonu kullanılır hale getirmek, taşınmak oldukça zamanlarını alır. Bu nedenle sezon geç açılır. O dönemin bir gazetesinde topluluk ve salon hakkında şunlar yazılmıştır: "On iki yıldır değişik sahnelerde izlediğimiz bu topluluk, bir gün, küçük de olsa, kendine ait bir salonda perdesini açabilirse, buna herkes sevinecektir.

Şimdi... Ayaspaşa Gümüşsuyu Caddesi'nde, Askeri Hastane'nin karşısında, küçük bir yokuşun başında 'Yeni İstanbul Tiyatrosu'nun sahnesinde savaşa devam ediyorlar." (*Son Havadis*, 7 Şubat 1974)

Sezonu Ülkü Tamer'in çevirisini getirdiği yeni bir oyunla açmaya karar verirler. Lucille Fletcher'in yazdığı *Kapan* adlı polisiye bir eserdir bu.

"Keşanlı Ali Destanı" Çekoslovakya'da. Oyunun afişi (üst solda); galasında Mengü Ertel, Engin Cezzar, Haldun Taner ve Gülriz Sururi (üst sağda), galadan bir fuaye fotoğrafı (altta).

Oyunu Engin Cezzar sahneler. Kadroda konuk sanatçı olarak Gülriz Sururi'nin amcası Ali Sururi de rol alır. Ama sonunda hem oyun pek başarılı olmaz, hem de bu salonda işlerin yürümeyeceği anlaşılır. Bu arada Engin Cezzar, *Keşanlı Ali Destanı*'nı Çekoslovakya'da sahnelemek için teklif alır. Bu olayın öyküsünü önce oyunun yazarı Haldun Taner'in anlatımından aktaralım:

"Yıl 1974. Üç yıl önceden 'Keşanlı Ali Destanı' ile ilgilenen ve eseri Dr. Zamrazilowa'ya çevirten, Çekoslovakya'daki Brno Devlet Tiyatrosu dramaturgu Jaromir Vavros, Türk Dışişleri Bakanlığı'ndan eseri bir Türk rejisörün sahneye koymasını istedi. Önce yazarla, oyuncularla, kompozitörle, buradaki dekor ve kostüm uzmanları ile temaslar yapmak üzere adı geçen Çekoslovakya Devlet Tiyatrosu entendanı ve baş rejisörü Bay Seda ve Bay Wikipiyel İstanbul'a geldiler. Oyunu sahneye Keşanlı Ali rolünü 900 kereye yakın oynamış Engin Cezzar'ın koyması, dekorlarını Mengü Ertel'in, koreografisini Mehmet Akan'ın yapması kararlaştırıldı. Üç sanatçı Çekoslovakya'ya hareket ederek, aylarca Çek Devlet Tiyatrosu sanatçıları ile çalışmaya başladılar." (Haldun Taner, *Keşanlı Ali Destanı (Bütün Oyunları 1)*, Ankara 1984 (4.B.), s.147)

Keşanlı Ali Destanı'nın Çekoslovakya'da sahnelenmesinin bir gizli kahramanı da, o dönemde Dışişleri Bakanlığı'nm Kültür İşleri Başkanı olan Semih Günver'dir. Günver, anılarında bu olayı şöyle aktarır:

" 'Keşanlı Ali Destanı'nı İstanbul'da görmüştüm. Haldun Taner'i her zaman sevdim ve kendime yakın buldum. Engin Cezzar ve Gülriz Sururi'nin yorumları beni çok etkiledi. Bu eserin dışarda da seyredilmesini ve tanınmasını istedim. 'Keşanlı Ali Destanı', 1973'te Lübnan'da oynanmıştı. Lübnanlı rejisör Fazlıyan'ın yorumu oldukça farklıydı. Eser bir hayli kırpılmıştı. Fakat yapıt, Beyrut'taki Orly Tiyatrosu'nda dolu salon olarak üç buçuk ay oynandı. Bu başarı Haldun Taner'i tatmin etmişti, ama ben başka türlü bir 'Keşanlı' istiyordum. Haldun Taner, o tarihlerde UNESCO Türk Milli Komitesi üyesi idi. Komite toplantıları için ara sıra Ankara'ya geliyordu. Fikrimi kendisine açtım. (...) Haldun Taner'e, 'Keşanlı Ali'nin geleceği hakkındaki fikirlerimi anlattım. Eseri Çekoslovakya'ya göndermeliydik. Çeklerle aramızda bir kültür mübadele programı vardı. Lüzumlu siyasi müsaadeleri ben alacak, yol masraflarını ve diğer zaruri masraf-

'Keşanlı Ali Destanı"nın Çekoslovakya temsilinden iki sahne.

ları Dışişleri Bakanlığı Kültür Dairesi'nin bütçesinden ödetecektim. Fakat bazı şartlarım vardı: Rejisör olarak Engin Cezzar gidecekti... Dekorları Mengü Ertel'e yaptırmalıydık. (...) Keşanlı'nın müziğini Yalçın Tura bestelemişti. Beste güzeldi, fakat Türkiye'deki temsillerdeki orkestralar noksan kadrolu ve zayıftı. Çekoslovakya'da müziği tam kadrolu bir orkestraya icra ettirmek şarttı. Orkestra için, müzik partisyonlarının da bu arada hazırlanmasına çalışmak gerekiyordu.(...) Haldun'la anlaştık. Kolları sıvadım. Çekoslovakya Büyükelçisi ile müzakerelere başladık. Eser, sosyalist bir ülkede işlenebilecek bir konuyu işliyordu. Çekler razı oldular ve eserin Brno Devlet Tiyatrosu'nun sahnesinde oynaması kararlaştırıldı. Çek Kültür Bakanlığı, kesin karara varılmadan önce İstanbul'a başrejisör Seda ile yardımcısını gönderdi. Bu kontrolün sonucu, olumlu idi. Eserin rejisör ve dekoristinin Türk olması, sosyalist ülkelerle yaptığımız kültür mübadele programlarında prensip olarak peşinen kabul edilmişti. Bunu onlar bizden istemediler; temel fikir esasen bizden gelmişti. 'Keşanlı Ali Destanı', 18 Ekim 1974 gecesi, tarihi Redouta Tiyatrosu'nda oynanmaya başladı. Bir sezon boyu dolu salon olarak afişte kaldı. Alkışlandı; basında olumlu eleştiriler aldı." (*Milliyet*, 17 Ocak 1986)

Engin Cezzar ön görüşmeler için Çekoslovakya'ya gider. Topluluğun oyunlarını seyreder, kadroyu seçer ve Türkiye'ye döner. 4-5 ay sonra oyunu sahnelemek için yeniden Çekoslovakya'ya gider. Provalar sırasında ilginç olaylar yaşanır. Bu dönemi Engin Cezzar'ın anlatımıyla aktarmak istiyoruz:

" Provanın son haftalarına girince kapıları kapadım ve içeri kimseyi sokmayacaksınız dedim. Derken bir gün, provada kapı açıldı, 3-4 tanımadığım adam içeri girip arkalarda bir yere oturdular. Durdurdum provayı, asistanımı çağırdım. 'Prova kapalı' dedim, 'Hiç kimseyi istemiyorum provaya, bunu belirtmiştim.' Asistan ezildi büzüldü, bir şeyler anlatmaya çalışıyor bana. Biraz İngilizce bilen, oyunun dramaturgu geldi ve 'Bunlar partiden,' dedi. Şaşırdım, 'Ne demek partiden?' Açıklamayı sürdürdü, 'Çekoslovakya Komünist Partisi'nden; onlar gelir, denetlerler, yapacak bir şey yok,' dedi. İşe bak sen, Keşanlı Ali yeniden denetleniyor. 1964'de Türkiye'de oynadığımız zaman, içinde komünist fikirler var mı diye denetlenmişti. Şimdi on yıl sonra Çekoslovakya'da, bu sefer komünistler tara-

"Kapan" oyununda Engin Cezzar ve Gülriz Sururi.

Ayazpaşa
Gümuşsuyu
Askeri Hastahane
karşısında
TELEFON
45 54 26

KAPAN

fından denetleniyor. 'Peki bunun bir çaresi yok mu?' diye sordum. 'Yok,' dediler, 'Şimdi biz bu adamları çıkartırsak, tiyatroyu kaparlar, her şey biter.' Ne yapacağımı şaşırdım, provayı sürdürdüm mecburen. Bunlar izlediler, sonunda provayı bitirdim, çıkmaya hazırlanıyorum. Beni yukarıya direktörün odasına çağırdılar. Bu adamlar oturmuşlar orada. 'Oyunda bazı şeyler bizim prensiplerimize uymuyor. Bunlara dokunmayacağız. Ama bir yer var, bunu kesinlikle değiştireceksiniz.' Söz ettikleri: meşhur seçim sahnesi. Keşanlı Ali seçim için propaganda yapmaktadır, programını okur ve bu programı kabul edenler-etmeyenler diye oylamaya başvurur. Orada, bir Ali'nin adamları, bir de muhalif grup vardır. Önce kabul edenler ellerini kaldırsın der; Ali'nin taraftarları ellerini kaldırırlar, diğer grup kaldırmaz. Ali o zaman çeker belinden tabancasını 'Kabul edenleeer' diye tekrarlar. Ve havaya bir el ateş eder, herkes elini kaldırır. 'Etmeyenler?' diye sorar ardından. Herkes elini indirir, muhalif grup da silah gücüyle... Bu sahne olmaz elbette Çekoslovakya'da. Sovyet militarizminin, her türlü silah gücüyle baskının bir simgesi. 1968 olayları daha çok taze, bizim komünist denetim kurulu bunu istemedi. Ne yapacağız şimdi? Aldı beni bir düşünce, Haldun Bey'in de gelmesine daha bir hafta var. Neyse ben topladım ekibimi, durumu anlattım. 'Valla, böyle bunlar, nuh derler peygamber demezler, bunu değiştireceksin,' dediler. Düşündüm, düşündüm, ne yapayım? Silahı bırak patlatmak, göstermek bile yasak! Sahneye iki tane baloncu soktum, ellerinde de yüzlerce balon var. Oyuncuları topladım, 'Arkadaşlar, vaziyet böyle böyle, biliyorsunuz burada silah çıkıyordu, silah patlatılıyordu, bunlar yasaklandı. Burada başka bir numara yapmamız, fakat aynı havayı vermemiz lazım; bir silah sesi, ya da bir patlama sesi olmalı ki en azından bir çağrışım olsun. Çekoslovaklar da olağanüstü ince ve anlayışlı, çok zeki, sanatçı bir millet, anlayacaklardır bunu.' Şöyle oldu sonunda. Oyunun tam bu noktasında, Ali, 'kabul edenler-etmeyenler' dediği anda, bu baloncular zaten kalabalığın arasında dolaşıyor, herkes eline bir toplu iğne alsın, patır patır bu balonları patlatalım. Hemen anladılar, provasını yaptık, inanılmaz bir şey oldu. Bir tek silah sesi yerine sanki bir makineli tüfek sesi ortaya çıktı. Sahne sanki daha bile iyi oldu ve seyirci patlattı kahkahayı. Sansürün baskısı, daha etkili bir sahne hazırlamamızı sağladı!"

Sezonun sonunda, tiyatronun sürekli artan borçlarını ödeyebilmek için M.V. Gazzo'nun *Morfin* oyunu ile kış turnesine çıkılır. Oyun derleme bir kadro ile iki buçuk ay boyunca Anadolu'nun birçok kentini dolaşır. Organizatöre satılan bu turne çok iyi gelir getirir. Bu turneden sonra Gülriz Sururi-Engin Cezzar çifti bir süre tiyatroyu bırakmaya karar verirler. Daha sonraki bir dergide bu durum şöyle açıklanır: "1975 yılının Mayıs ayında ekonomik koşulların ağırlığına dayanamayan tiyatro, ardarda kapanan özel tiyatrolar kervanına katılmak zorunda kaldı." Tiyatrodan kopuşları beş yıl sürer. Bu süre içinde Gülriz Sururi anılarını yazar ve kitap Mayıs 1978 tarihinde Milliyet Yayınları tarafından basılır: *Kıldan İnce Kılıçtan Keskince*. Yine bu dönem içinde belirtilmesi gereken bir olay da, Engin Cezzar'ın 1976-1977 sezonunda Devekuşu Kabare Tiyatrosu için Haldun Taner'in *Yalan Dünya* adlı oyununu sahnelemesidir. Müziklerini Rupen Özer'in yaptığı oyun, Ankara turnesinde ve İstanbul'da sergilenir. Bu arada, 1978 yılında Engin Cezzar'a İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda "ekip sanat yönetmenliği" teklif edilir. Bu teklifle ilgili olarak Bodrum'dan İstanbul'a gelen Cezzar, belirli koşullar ileri sürerek görevi kabul eder. Ama sonunda istediği koşulların gerçekleşmeyeceğini görerek, bu görevi başlamadan bırakır.

EK 1: "Kapan" üzerine yazılanlardan

"Gülriz Sururi, bu çok yönlü kadının portresini, kendine özgü bir oyunla ustaca çizdi. Kocası rolünde Engin Cezzar... yalancı, mürai, sinsi bir iş adamının gerçek kimliğini mükemmel olarak ortaya koydu...

(...) Oyunun son derece ağır bir havası vardı. Ama yönetmen Engin Cezzar, bu sahnelenmesi oldukça zor olarak yorumladığımız hikâyeyi, hiçbir gösteriye kaçmadan, kişileri de oyunlarını da abartmadan belirli bir denge içinde tutarak sahneye koymuş. Ne seyirciye bir ruhsal baskı... Ne sanatçılara bir gösteri düzeni...Her sahne hesaplı, ölçülü." (Kâmi Suveren, *Son Havadis*, 7 Şubat 1974)

" 'Kapan'ın en başarılı yanlarından biri, Gülriz Sururi'nin büyük oyunu yanında, Engin Cezzar'ın bu oyunu seyirciyi sıkmayacak biçimde

sürükleyici ve merak uyandırıcı bir tarzda sahneye koyuşu. Arto Berberyan'ın dekorları da, yöneticiye gereken desteği yapmış." (Selmi Andak, *Cumhuriyet*, 2 Mart 1974)

EK 2: Çekoslovakya'da sahnelenen "Keşanlı Ali Destanı" üzerine yazılanlardan

" 'Keşanlı Ali Destanı' öz bakımından halkçı ve gerçekçi, işleyişi bakımından doğal güldürü yeteneklerinden faydalanan, açı bakımından da toplumsal yergici bir yapıt. Onu kendimize bundan ötürü bunca yakın buluyoruz." (Jaromir Vavroş, 18 Kasım 1974)

Engin Cezzar, "Keşanlı Ali Destanı"nın selamında (Çekoslovakya).

"Oyunun başlıca meziyeti, duyularak yazılmış olması; ikinci meziyeti, kişilerin şaşırtıcı canlılıkla çizilmiş olması." (Valdmir Cech, *Svobodne Slove*, 8 Kasım 1974)

"İnanılmaz güzellikte bir gece yaşadım Brno'da. Keşanlı'nm oynandığı Redouta Tiyatrosu, Mozart'ın sekiz yaşında iken Çekoslovakya'da konser verdiği tarihi bir salon. Bundan ötürü, 18 Ekim gecesi fuayede Keşanlı'nın galası onuruna bir kuartet, Mozart müziği ile karşıladı bizleri. Fuayede Mengü Ertel'in herkesi etkileyen Tiyatro Afişleri sergisi, sanki daha ilk anda bütün davetlileri büyük bir sanat olayına hazırlıyor gibiydi.

Bu garip bir duygudur. Nerden, nasıl geldiği bilinmez. O gece önemli bir gece olacaktır. Bir yerde bir şey yanıyormuşcasına bir koku yayılır etrafa. İşte 18 Ekim gecesi de böyle idi. Bütün Çekler, tüm tiyatro sevgileri ve saygıları ile, smokinler, koyu elbiseler ve tuvaletler içinde idiler. Perde açılıncaya kadar, bir Türk olarak, Keşanlı'nm eski bir kahramanı olarak, yöneticisi Engin Cezzar'ın karısı olarak, kopacak gibi atan kalbim, daha oyunun ilk dakikalarında büyük bir mutlulukla çarpmaya başladı. Seyirci Türk Tiyatrosu'nun bu güçlü yapıtını hemen sevmiş, anlamış; ortak yanları, esprileri, müziği ile hemen benimseyivermişti. Oyun sadece bizim seyircimiz önünde oynanıyor gibiydi. Anlaşılmamasından en korktuğum yerler bile, müthiş bir reaksiyon alıyordu, defalarca alkışlarla kesiliyordu. Oyunun sonunda sahneye davet edilen Engin Cezzar, Haldun Taner ve dekorları yapan Mengü Ertel dakikalarca alkışlandılar. Başarı çok büyüktü. Nedenlerini sıralamak bana düşmez. Ancak, bize böylesine yabancı bir ırkın bu denli Türk olabilmesi ve seyircinin eseri bu kadar sıcak bir şekilde sevmesi, ondan bu denli hoşlanması çok mutluluk verici idi.

Brno Devlet Tiyatrosu telefonları hâlâ kritiklerin, sanatseverlerin tebrikleri için çalışıyor ve Devlet Tiyatrosu yöneticileri, oyunu seçen dramaturg Jaromir Vavroş'u, yazar Haldun Taner'i ve oyunu böyle başarılı bir şekilde sahneye koyan Engin Cezzar'ı ve bu teşebbüsü tümü ile tebriklere boğuyorlardı."

Gülriz Sururi, Brno, 8 Kasım 1974.

(Haldun Taner, *Keşanlı Ali Destanı: Bütün Oyunları 1*, Ankara 1984 [4.B.], s.149-50)

EK 3: Engin Cezzar'a Şehir Tiyatrosu nda "ekip sanat yönetmenliği" teklif edilmesi üzerine iki belge

"13/7/1978
İstanbul Şehir Tiyatroları Müdüriyetine;

Şehir Tiyatroları Yönetmeliğinin 8. maddesi a. bendine göre 1978-1979 Tiyatro Yılı için görevlendirilen Ekip Sanat Yönetmenleri ve Yönetim Kurulu Üyeleri,

1- Çetin İpekkaya-Harbiye Tiyatrosu
2- Engin Cezzar-Fatih Tiyatrosu
3- Beklan Algan-Tepebaşı Deneme Tiyatrosu
4- Oben Güney-Üsküdar Tiyatrosu
5- Erol Keskin-Kadıköy Tiyatrosu

Yukarda belirtilen görevlere ve Yönetim Kurulu üyeliklerine atanmışlardır.

Gereğini ve adı geçenlere bildirilmesini rica ederim.

Aytekin Kotil
İstanbul Belediye Başkanı

"20 Temmuz 1978
Sayın Aytekin Kotil
Belediye Başkanı
İstanbul

13/7/1978 tarih ve 61 sayılı yazınızla Fatih Tiyatrosu Ekip Sanat yönetmenliği ve Yönetim Kurulu üyeliğine atandığımı öğrendim.
Aşağıda özetlediğim durumdan ötürü bu görevi kabul edemiyeceğimi bildiririm.

8/6/1978 tarihli telgraf ile Şehir Tiyatroları Danışmanı Sayın Hayati Asılyazıcı tarafından Şehir Tiyatroları'nda görev almam ile ilgili olarak Bodrum'dan İstanbul'a çağrıldım.

Kendisi ile yaptığım görüşmelerde ilk olarak teklif edilen Genel Sanat Yönetmenliğini, bir sanatçı olarak görevlerimi engelleyebileceği için kabul etmedim.

Ekip Sanat Yönetmeni olarak ancak şu üç koşul yerine getirilirse görevi kabul edebileceğimi bildirdim.

1. Harbiye Tiyatrosuna atanmak. (Büyük yapımlar ve özellikle bir müzikli oyun projem için gerekli olduğundan ötürü. -Harbiye Tiyatrosu dışında hiçbir tiyatroda orkestra yeri yoktur-)

2. Geniş bir ekip kurabilme özgürlüğü.

3. İlk yapımların dekor-kostüm giderleri için bütçeden bir ön ödeme sağlanması.

Bu koşullar sayın Danışman tarafından kesinlikle ve sevinçle kabul edildi. Kısa bir süre sonra sizin de bu sevince katıldığınız kendisi tarafından bana iletildi.

Durum böyle iken,

15/7/1978 tarihinde ilk Yönetim Kurulu hazırlık toplantısında Fatih Tiyatrosu'na atanmış olduğumu bildiren yazınızı gördüm. Sayın Danışman Asılyazıcı'ya bu değişikliğin nedenini sorduğumda, benim Harbiye Tiyatrosu ile ilgili koşulumu size aktarmayı 'unuttuğunu' söyledi.

Bu davranış, bende, ileride daha önemli şeylerin de unutulabileceği kaygısını uyandırdı.

Böylesine gayri ciddi bir tutum karşısında yapılan atamayı ve görevi kabul edemiyeceğimi de derhal bildirdim.

Durumu bilginize sunarım.

Saygılarımla,

Engin Cezzar"

On Sekizinci Bölüm

yeniden tiyatroya merhaba

Oldukça uzun süren bu aradan sonra Gülriz Sururi ve Engin Cezzar, 1980 yılı başında, Gülriz Sururi'nin Mehmet Akan'la birlikte yazdığı iki kişilik bir oyunla sahnelere geri dönerler. Gülriz Sururi bir gazete röportajında, tiyatroya dönüş öykülerini kısaca şöyle anlatır: "Neden mi dört yıl ayrı kaldım sahneden? Tüm özel tiyatroların karşı karşıya oldukları sorunlar yüzünden, olanaksızlıklardan... Tiyatro illaki parayla yapılır gibi bir savım yok. Ama paranın da gerekli olduğunu biliyorum... İlk fırsatta, olanakların ilk elverdiği gün sahneye çıkacağımı biliyordum. İşte o gün, bu günmüş. Bu dört yılda çeşitli öneriler aldık. Ancak hiçbiri istediğimiz bir oyun değildi. İşte bu gereksinmeden hareket ederek kendimiz bir oyun yazmaya karar verdik. Eski tiyatro arkadaşım Mehmet Akan'la birlikte, ikimiz yazdık oyunumuzu."

Mehmet Akan da program dergisinde oyunun yazım öyküsünü aktarır: "Geçen yıl yazımı başlamıştı aslında oyunun. Alışılmış biçimde bir oyun yazımı başlangıcı değildi bu. Tartışma-söyleşi arası bir şeydi: Gülriz

gülriz sururi - engin cezzar

uzun ince bir yol

"düet"

yazan: **gülriz sururi - mehmet akan**
yöneten: **engin cezzar**

kenter tiyatrosunda

"Uzun İnce Bir Yol" oyununun afişi (Mengü Ertel).

dört yıl aradan sonra ne oynamalıydı. Derken oyunu Gülriz'le birlikte yazmaya karar verdik. Ve 'Uzun İnce Bir Yol'a vardık. Oyunun birazını biz yazdık, birazını oyunun kendi yazdı." Oyunu Engin Cezzar sahnelemiş, dekorları ise Osman Şengezer yapmıştır. Çeşitli oyunlardan parçalar da aktaran bu müzikli oyun, Kenter Tiyatrosu'nda sergilenir. Engin Cezzar aynı röportajda şunları söyler:

"Dört yıl aradan sonra duygularda değişen hiçbir şey yok. Yönetmen olarak, oyuncu olarak ilk günden beri var olan korku ve heyecan egemen... Değişen, dört yıllık birikimin kazandırdıkları. Hani insan bisiklete binmeyi, yüzmeyi aradan yıllar geçse bile unutmazmış ya... Ben de tiyatroyla ilgili duygusal ya da mantıksal hiçbir şey unutmamışım. Üstelik şu sözünü ettiğim birikimin şimdiki çalışmalarımıza yansıdığını da görüyorum."

Aziz Nesin, kaleme aldığı yazıyla, Sururi-Cezzar çiftine tiyatro sahnelerine hoşgeldin diyor: "Çok alanda çorak görünen bu Türkiye, sanat yönünden ne bereketli bir topraktır... Gülriz, Engin ve daha birkaç oyuncumuz var ki, öyleleri salt Türkiye'de değil, tiyatro sanatının çok daha eski olduğu, ileri, zengin ve büyük ülkelerde bile kolay kolay yetişmez...

Bir ara tiyatrodan koptular. Onların kopuklukları dört yıl sürdü.

Olanaksızlıkmış, yersizlikmiş... Oyuncunun hası, oyuncunun yiğidi için inanmıyorum bu umarsızlıklara... Sanatçı için (yazarlar da içinde) önlerinde üç yol var: Ya şehit, ya gazi, ya kaçak... Beğen, beğendiğin yola git...

Duyardım, Gülriz'le Engin Bodrum'dalarmış, şurdalarmış, şöyle yapmışlar, böyle etmişler... İçim sızlardı hep, tiyatro kaçağı olacaklar diye... Ne zaman, nerde karşılaşsam onlarla sorardım:

— N'oluyor? Tiyatrodan ne haber?

Umutlu konuşurlardı ama, kesin değildi sözleri.

Dört yıl aradan sonra tiyatroya dönmüşler. Buna kendileri kadar sevindim.

Tilkinin dönüp dolaşıp geleceği yer, her zaman kürkçü dükkânı olmayabilir. Ama has oyuncunun dönüp dolaşıp geleceği yer kendi dükkânı (tiyatro) dır.

Gülriz'i de Engin'i de gönülden selamlıyorum. Bir daha 'kopukluk' yapmasınlar diyorum. Sahneden hiç kopmamalarını yürekten diliyorum.

Sevgili Gülriz, sevgili Engin! Hoşgeldiniz dükkânınıza! Gazanız mübarek ola!

Aziz Nesin, 22/23 Ocak 1980, saat 2.40. (*Gülriz Sururi-Engin Cezzar Tiyatro Dergisi*, Şubat 1980)

Osman N.Karaca da bu dönüşün heyecanını paylaşan isimlerdendir: "Gülriz Sururi ve Engin Cezzar'ın tiyatro yaşamları birikte başlamamıştı, ama Türk tiyatro tarihindeki yerlerini sınırsız savaşımlar ve büyük çabalar sonucunda ortaklaşa kazanmışlardı. Bu iki sanatçının adlarının bir süre önce çeşitli nedenlerle afişten inmesine tiyatroseverlerin üzülmesi çok doğaldı, çünkü sahneden ayrılan bu iki kişi, Türk Tiyatrosu'na 'Aklın Yolu'nu, 'Kurban'ı, 'Teneke'yi, 'Palto'yu, 'Hint Kumaşı'nı, yani sadece bu beş oyunu kazandırmış kişiler bile olsaydılar, yine de arkalarından yas tutulurdu. Kaldı ki Gülriz Sururi ve Engin Cezzar, bu başarılarıyla kalmamışlardı; tiyatroseverlerin beğenisini kazanan daha nice oyunlar sergilemiş, özellikle olağanüstü büyük prodüksiyonları biraz da Don Kişot'vari girişimleriyle sunmuş iki gözüpek kişiydi... Ödenekli tiyatroların bile zor

Gülriz Sururi ve Engin Cezzar'ın "Uzun İnce Bir Yol" oyununda canlandırdıkları değişik karakterler.

sahneleyebileceği bu oyunları şimdi tatlı bir hayal olarak anımsıyoruz: 'Keşanlı Ali Destanı', 'İttihat ve Terakki', 'Sokak Kızı İrma', 'Direkler Arasında', 'Zilli Zarife' ve hepsinden güçlü 'Hair'. İşte bu iki tiyatro adamının günün koşullarının etkisiyle, bundan beş yıl önce tiyatrodan kopmasına ne kadar üzülmüşsek, bugün yeniden sahneye dönme kararlarına o denli seviniyoruz." (*Milliyet Sanat*, Mart 1980)

1983 yılında Gülriz Sururi'nin *Kaldırım Serçesi* projesi gündeme gelir. Edith Piaf'ın yaşamından uyarlanan oyunun yazarı ve yönetmeni Başar Sabuncu'dur. Engin Cezzar'ın görev üstlenmediği bu oyun ilk kez 3 Mayıs 1983 tarihinde Zincirlikuyu'daki Hodri Meydan Tiyatrosu'nda sahnelenir. Cezzar, daha sonraki yıllarda, bu oyunun televizyon filmi olarak çekilişinde yönetmen olarak çalışacaktır.

EK: "Uzun İnce Bir Yol" üzerine yazılanlardan

"İki kişinin rol aldığı bu tür oyunlarda tüm ağır yük sanatçıların omuzlarına yüklenir. Yönetmene bu iki cambazı iyi kullanma görevi kalır. Görevini küçümsemiyoruz, sadece 'eğer bu iki sanatçı yetenekli ise iş kolaylaşır,' demek istiyoruz. Engin Cezzar bu nedenle belki fazla yorulmamış, ama yine de ortaya iyi işlenmiş, başarılı bir oyun çıkarmasını bilmiş. (...) Oyunculara gelince... Yani Gülriz Sururi ve Engin Cezzar'a... Bu iki sanatçı çok başarılı bir "Pas de deux" yapıyorlar. Erkek sanatçı, 'Başbalerina'nın başarısı için her şeyi yapıyor ve ön plana geçmeden ona destek oluyor. Doğrusu başbalerin de bu desteği, bu ilgiyi hak ediyor... Gülriz Sururi, sahneden beş yıllık ayrılıktan sonra, formundan hiçbir şey kaybetmemiş olarak karşımıza çıktı. Büyük bir ustalıkla bize bir 'show' gösterdi. Onunla birlikte, anılarımızdaki oyunları zevkle yaşadık. Çok başarılıyıdı, hele 'Horozlar Pansiyonu'nda eşsizdi. Erkek dansçı Engin Cezzar da sadece bir solo yaptı: 'Hamlet'in ünlü 'çürümüş bir şey var bu ülkede' tiradını. Sahnede biraz saçları dökülmüş, biraz tombul, belki biraz yaşlanmış, ama yine de 1959'ların Hamlet'i vardı..." (Osman N. Karaca, *Milliyet Sanat*, Mart 1980)

On Dokuzuncu Bölüm

"kabare" ve sonrası

1984 yılında Gülriz Sururi-Engin Cezzar Tiyatrosu, kurgusunu ve uyarlamasını Engin Cezzar'ın yaptığı *Kabare* adlı oyunla yeniden çalışmalarına başlar. Topluluk gösterilerini Devekuşu Kabare'nin Sıraselviler'de boşalttığı salonda yapmaktadır. *Kabare*'nin konusu önce 1950'lerde Christopher Wood'un yazdığı *Elveda Berlin* adlı romana ve daha sonra da John Van Druten'in aynı romandan yaptığı *Ben Bir Fotoğraf Makinesiyim* adlı oyuna dayanmaktadır. Bu oyun da Joe Masterof tarafından yeniden yazılıp bir müzikal haline getirilmiştir. Ardından da ünlü *Cabaret* filmi çevrilir. Engin Cezzar, 15 Ekim 1983'den başlayarak tüm bu çalışmaları elden geçirir. Yepyeni bir kurguyla *Kabare* oyununu yazar. Oyunu da kendi yönetecektir. Dekorları Metin Deniz, kostümleri Sadık Kızılağaç hazırlar. Dansları Bob Fosse'un koreografisini esas alarak Mehmet Akan üstlenir. Oyunun müzik direktörü ise Garo Mafyan'dır. Yeni bir kadro kurulur: Cüneyt Türel, Yılmaz Zafer, Tiraje Sayılgan, Taner Barlas, Sevim Oral ilk göze çarpan isimler olur. Cezzar, sunucu rolünü önce Ali Poyrazoğlu'na önerir. Diğer işlerini gerekçe gösteren Poyrazoğlu bu teklifi kabul etmez ve Cezzar'a

(solda) Engin Cezzar "Kabare"de.

"Kabare" oyunundan iki sahne.

"niçin kendin oynamıyorsun" der. Zorunlulukla üstüne kalan bu role Engin Cezzar giderek ısınır. Devekuşu Kabare sahnesinin tüm olanaksızlıklarına karşın oyun başarıyla sahnelenir ve seyirci tarafından beğenilir.

Kabare'den sonraki sezon Gülriz Sururi-Engin Cezzar Tiyatrosu, Eduardo de Filippo'nun *Filumena* adlı oyununu sahnelemeye karar verir. *Filumena* ilk kez 1972 yılında repertuvara alınmış ve program dergisinde ilan edilmiştir. O dönemde üç oğul rolünü oynayacak genç sanatçılar bulunamadığı için oyun ertelenmiştir. Şimdi, Egemen Bostancı'nın girişimiyle kurulan ve Engin Cezzar'ın da öğretmenlik yaptığı TES'den (Tiyatro Eğitim Stüdyosu) yetişen gençler (Murat Urlalı, Erol Durak, Yaman Tarcan) sayesinde oyun 1984 yılında yeniden gündeme gelir. Çeviriyi Ülkü Tamer yapar. Engin Cezzar'ın yönettiği oyunun dekorlarını Refik Eren, kostümlerini ise Hale Eren yapar. Kadrodaki yeni isimler arasında Orhan Çağman, Alev Sururi, Selma Tarcan ve Kutay Köktürk de vardır. Akdeniz insanının sıcaklığını yansıtan oyun başarılı olur. *Filumena* çalışmaları sırasında Cezzar, başrolünü oynadığı *Bay Alkolü Takdimimdir* adlı televizyon dizisinin de çekim çalışmalarını sürdürmektedir. Bu konuyu bir sonraki bölümde toplu olarak ele alacağımızdan, burada sadece değiniyoruz.

1984-85 sezonunun sonlarında, Gülriz Sururi-Engin Cezzar Tiyatrosu yeni bir oyunun provalarına başlar. Bilgesu Erenus'un yazdığı bu oyun Halide Edip Adıvar'ın yaşamı üzerine kurulmuştur ve *Halide* adını taşımaktadır. Provalara önce Devekuşu Kabare'nin Nişantaşı'ndaki *Konak* salonunda başlanır. Ardından, Ankara turnesi sırasında AST salonlarında devam edilir. Oyun İstanbul Festivali'ne yetiştirilmektedir. Basında "'Filumena'dan sonra boşanan tiyatrocu çiftin ilk kez birlikte sahneye yeniden çıkacakları" yazılır. *Halide*'nin yönetmenliğini Rutkay Aziz üstlenir. Müziklerini Timur Selçuk'un yaptığı oyunun dekorları Gürel Yontan, kostümleri ise Huşper Akyürek imzasını taşır. Kadroda yeni isim olarak Gökhan Mete, Erdinç Bora, Güzin Çorağan ve Alev Yurtadap bulunmaktadır. Başrolü, yani Halide'yi Gülriz Sururi; onun korkularını ise Engin Cezzar oynamaktadır. Yönetmen Rutkay Aziz, Engin Cezzar'ın oynadığı rolü şöyle anlatıyor: "Anıların içine girdiğinde, yaşamın içindeki çarpıklıkların ve korkuların simgesi olarak Engin Cezzar'ın oynadığı bir korku rolü var. Engin Cezzar korkuları oynadığında, sahne çerçevesi içinde Gülriz Sururi

Engin Cezzar ve Gülriz Sururi "Kabare"de.

"Filumena" oyunundan bir sahne. (Soldan sağa) Orhan Çağman, Alev Sururi, Engin Cezzar, Gülriz Sururi.

ve izleyiciler var. Ama diğer oyuncular için Engin Cezzar sahnede yok. Bu anlayışta bir uygulamaya giriyoruz." (*Sanat Olayı*, Mayıs 1985)

Engin Cezzar'ın sanat yaşamında sevmeden ve benimsemeden oynadığı nadir rollerden biri olur bu "korkular" rolü. Sanatçı Halide'nin korkularını (bunlar Jöntürk Baba, Üveyoğul, Vatman, Cüce, Muhtar, İngiliz Subay, Kız Ali, General Long, Abdülhamit, Asker, Ocak Başkanı, Tren, Arabacı ve Senegalli Yamyam kişiliklerinde somutlaşır) değişik masklarla canlandırmaktadır. Oyun, İstanbul Festivali'nin aydın seyircisi karşısında başarılı olur. Ertesi sezon Konak Sineması salonunda yine bu oyunla mevsime başlanır. Ama seyirci oyunu bu kez tutmaz ve sezon zararla kapatılır.

EK1: "Kabare" üzerine yazılanlardan

"Yanıp sönen ışıkların, rengârenk giysilerin, güzel kızların, müziğin ve dansın egemen olduğu 'Kabare'de Cezzar sunucu rolüyle en başarılı oyunlarından birini veriyor. Gülriz Sururi'nin sahnede var olmak, sahnede soluk alıp vermek için yaratıldığına inanıyorsunuz." (*Milliyet*, 1984)

"Bir tiyatro olayı... Gülriz Sururi, oyunu, şarkıları ve danslarıyla şahane bir kabare yıldızı... " (*Güneş*, 1984)

" 'Kabare' müzikli oyunu kolay kolay belleklerimizden silinmeyecek... Engin Cezzar, unutulmayacak bir başarı sergiliyor. Sade oyunuyla Cüneyt Türel, tam rolünün adamı... Taner Barlas, Tiraje Sayılgan, Yılmaz Zafer de rollerini başarıyla üstlenmişler..." (*Kadınca*, 1984)

"Görün, mutlaka görün. Gülriz Sururi yeteneğini tecrübesiyle bezerken, sesi ve oyunuyla yıldızlaşıyor. Her dönemin, her türün usta ismi Engin Cezzar, 'Kabare' ile yüklü başarılarına bir yenisini ekledi..." (*Şey*, 1984)

EK 2: "Filumena" üzerine yazılanlardan

"Gülriz Sururi, çoktan kanıtlamış olduğu sanatının doruklarında idi ve Engin Cezzar unutamayacağım başarısını belleklerimize kazıdı. Bu oyunun en önemli yanı, bütünün sağladığı uyumdu." (Melih Cevdet An-

"Halide"de Engin Cezzar ve oyunun kadrosu toplu halde.

day, *Cumhuriyet*, 1985)

"Oyun fişek gibi... 'Filumena' bu yılın izlenmesi gereken oyunlarından biri; Filippo için, Cezzar için, Sururi için." (*Kadınca*, 1985)

"Gülriz Sururi, Alev Sururi, Engin Cezzar, Orhan Çağman gibi ustaların oyunculuklarından bilmem söz açmalı mı? 'Filumena' mevsimin bir iki ciddi tiyatro çalışmalarından..." (Selim İleri, *Milliyet*, 1985)

"Pırıl pırıl bir ekip oyunu, oyunun tüm sanatçılarını canı gönülden kutlarım. 'Filumena'yı görün. Engin Cezzar, hayatının en güzel, en başarılı rolünü oynuyor." (Nezihe Araz, *Renk*, 1985)

EK 3: "Halide" üzerine yazılanlardan

"Gülriz Sururi ve Engin Cezzar, kendilerine müthiş olanaklar sağlayan rollerinde, ölçülü bir oyunla başarılı birer kompozisyon çiziyorlar. Metin ve yönetim gereği bu iki oyuncunun oyunu bir bütün zaten; Cezzar, Sururi'nin canlandırdığı Halide'nin 'yaşadığı bütün çarpıklıkların nedeni saydığı' yanını oynuyor. Yani Cezzar'ın oyunu, Sururi'nin oyununun bir parçası ve iki oyuncu başarılı bir dengeyle bütünleniyorlar." (Soner Olgun, *Sanat Olayı*, Aralık 1985)

"Tiyatronun eğlencelik havaya büründüğü, sanat olmaktan iyice çıktığı şu dönemlerde, Gülriz Sururi-Engin Cezzar Tiyatrosu'nun hâlâ bir avuç tiyatro sanatçısıyla ayakta kalmabileceğini belgelemeleri yürekten kutlanmaya değer. Ayrıca bu iki sanatçı, yeniliğe o kadar açık tutumlarıyla da örnek konumlarını koruyorlar. 'Halide'de Gülriz Sururi, tarihselle tarihsel olmayan arasındaki kıl payını, nice zamanlardan güç alan 'büyük' oyuncu yetkinliğiyle ayırt ediyor, ayırt ettiriyor. Cüce'de Engin Cezzar sevimli, canayakın, abartıdan uzak, ölçüsüzlüğe eni konu elverişli rolünde özdenetimli...(...)" (Selim İleri, *Cumhuriyet*, 3 Temmuz 1985)

Gülriz Sururi, bireyle toplum arasındaki ilişkide 'Halide'yi var ediyor. 'Cüce'de Engin Cezzar çok başarılı. Kılıktan kılığa, tavırdan tavıra çok rahat geçiyor. Kâh alaycı kâh tehdit eden, kâh yargılayan kâh sorgulayan, muzip, sevimli, çok bilmiş bu yaratıkta Engin Cezzar, Halide'nin bilinç altı, itici gücü oluyor." (Zeynep Oral, *Nokta*, 27 Ekim 1985)

Yirminci Bölüm

"bay alkolü takdimimdir" ve diğer televizyon çalışmaları

Engin Cezzar'ın televizyon ile ilk ilişkileri, TRT için çekilen Arsal Soley'in yönettiği *Türkiye Üzerine Oyunlar* adlı dizide üstlendiği Amiral Calthorpe rolü ile başlar. Ama onun bu işe ısınmasını sağlayan asıl olay, daha önce de değindiğimiz *Bay Alkolü Takdimimdir* adlı dizi olur. Dizi Halit Çapın'ın aynı adlı kitabına dayanmaktadır. Çapın, yakın arkadaşı olan Cezzar'a kitabını ilk yayınladığı günlerde vermiş ve bundan bir tiyatro oyunu yapmasını istemiştir. Kitabı okuyan Cezzar, konunun oyundan çok sinemaya uygun olduğunu düşünür. O günlerde de TRT ilk defa dışarıya prodüksiyon verme kararını almıştır. Ankara'ya giderek TRT genel müdürüyle görüşen Cezzar, projeyi prensip olarak kabul ettirir. Ardından bir yapımcı

(solda) "Bay Alkolü Takdimimdir" dizisinde Burhan Aydan ile Engin Cezzar.

TV dizisi "Bay Alkolü Takdimimdir"de Engin Cezzar Aydan Şener'le.

aramaya başlar. Niyeti sadece başrolü üstlenmektir. Filmin yapımcılığını ve yönetmenliğini başkalarının yapmasını düşünmektedir. Arif Keskiner'e Çiçek Film'in yapımcı olması için teklif götürür. Proje sahibi ve başrolü üstlenen kişi olarak yapımda kağıt üzerinde olmayan bir ortaklık söz konusudur. Çalışmalara başlanır. Yalçın Yelence senaryoyu yazmaya başlar. Yönetmen olarak Nesli Çölgeçen'le konuşulur. Roller için sanatçılar seçilir. Halit Çapın'ı Engin Cezzar, sevgilisini Nur Sürer, eşini ise Aydan Şener oynayacaktır. Ama TRT ile sözleşmeyi yapmak ve çalışmak kolay değildir. Önce genel müdür değişir. Ama yeni genel müdür Tunca Toskay'a da proje benimsetilir. Görüşmeler sürerken "Aydınlar Dilekçesi" olayı gündeme gelir. İmza atanlar arasında Engin Cezzar da vardır. TRT ile anlaşmanın yapılacağı anda ortaya çıkan Cezzar'a ambargo sorunu zor atlatılır ve çekimlere başlanır. Nesli Çölgeçen, Arif Keskiner ile anlaşamadığından yönetmen değişmiş ve yerine Yaşar Keskiner geçmiştir. Film 35 mm. çekilmektedir. TRT'nin dışarıya prodüksiyonunu verdiği ilk dizi olan *Bay Alkolü Takdimimdir*'in çekimleri 52 iş günü sürer. 45'er dakikalık üç bölüm halinde yayınlanacak olan dizinin, TRT ile Şubat 84'te imzalanan anlaşma gereğince 35 milyon liraya gerçekleştirilmesi planlanır. Dizi 24 Mart 1985 tarihinde yayınlanmaya başlanır. O günlerde yapılan bir röportajda Engin Cezzar şu açıklamaları yapar: "Halit, 'Bay Alkolü Takdimidir'i bana getirdi. 'Al bunu, tiyatroda oyna,' dedi. Okudum. Tiyatroya pek uygun değildi, eser. Bunun sinemada yapılmasının daha doğru olacağını düşündüm. Bu fikrimi Halit'e de açtım. 'Ne yaparsan yap,' dedi. Eseri alıp TRT'ye, Ankara'ya götürdüm. Bunun dizi yapılmasını önerdim. Okudular, kabul ettiler. Daha sonra olayın prodüksiyonu için, güvendiğim arkadaşım Arif Keskiner'e başvurdum. Anlaştık. 18 ay sonra çekimlere başladık."

"— Filmde titreme, koma halinde bulunma sahneleri var. Bunları nasıl yaşadınız?

Engin Cezzar- Halit bana bunların çoğunu göstermişti. Bardağı nasıl tuttuğunu, hangi hareketleri yaptığını bir bir göstermişti. Büyük bir bölümünü de ben biliyordum zaten. Bu kadar yakından tanıdığım bir kişinin hayatından önemli bir kesiti yaşarken çok zorlandım. Yaşayan bir yazarın hayatını konu alan eserini oynamak, değil Türkiye'de, dünyada parmakla

gösterilecek kadar azdır." (*TV'de 7 Gün/ Gong*,18 Mart 1985)

Halit Çapın da Engin Cezzar'ın kendini oynamasını şöyle değerlendirir: "Beni benden iyi oynadı diyebilirim. Özellikle sarhoş olduğum dönemler çok başarılı idi. Zaten hep gerçek içki kullanıldığı için çekimlerin sloganı 'nakit yok, likit çok' olmuştu." (*Nokta*, 18 Mart 1985)

Yapımcı firma ile Engin Cezzar arasında, dizinin dublajı sırasında bazı sorunlar yaşanır. Arif Keskiner, Engin Cezzar'ın dublajının başka bir sanatçı tarafından yapılmasını ister. Bir tiyatro sanatçısının bu teklifi kabul etmesi oldukça sıradışı bir şey olacağından, Cezzar buna karşı çıkar. Olayı dönemin basınından izleyelim: "Yapımcı Keskiner, Zafer Ergin'in Engin Cezzar'ı seslendirmesini istiyordu. Fakat 20 yıllık [30 yıllık olacak] tiyatrocu Cezzar buna karşı çıkarak, cebinden 1,2 milyon harcayarak, kendi sesine sahip çıkıyordu. Böylece ilk kez TRT için yapılan bir dizi iki ayrı stüdyoda iki ayrı kadro tarafından seslendirilmiş oluyordu. Cezzar kendi seslendirilmesi kabul edilmediği takdirde yasal haklarını kullanacağını açıklıyordu." (*Nokta*, 18 Mart 1985)

Sonunda dizi Engin Cezzar'ın kendi sesiyle yaptığı dublajla yayınlanır. Dizinin bütçesinden 1 milyon lira yönetmen Yaşar Seriner'e, 900 bin lira Halit Çapın'a ve 500 bin lira da Engin Cezzar'a ödenir.

Engin Cezzar'ın televizyon çalışmaları, 1988 yılında *Keşanlı Ali Destanı*'nın TRT TV'nu için filme çekilmesi ile sürer. Eskişehir Anadolu Üniversitesi stüdyolarında çekilen bu TV filminin yönetmeni Genco Erkal'dır. Engin Cezzar, Keşanlı Ali rolünü üstlenir. Çok başarılı bir televizyon müzikali olan *Keşanlı Ali Destanı*, çekildiği günden bu yana, devamlı olarak TRT TV'nda gösterilmektedir.

Keşanlı Ali'nin televizyon filminden sonra Engin Cezzar, uluslararası bir prodüksiyonda görev alır. Yönetmen ve yapımcısı Leo Eaton olan ve *Timeline* (Zaman Tüneli) adını taşıyan bu TV dizisi hakkında dönemin gazeteleri şu bilgileri verir: "Öncelikle Amerikan izleyicisine tarihi öğretmek ve sevdirmek için düşünülmüş bir televizyon dizisi olan 'Timeline-Zaman Tüneli', her yaştan izleyicinin ilgisini çekmek için haber bülteni biçiminde veriliyor. Tarihi olaylar ise dramatik olarak canlandırılıyor. ABD'nin ünlü spikerlerinden Stephen Bell haber stüdyosunda, monitörlerin önünde otu-

(solda) Engin Cezzar "Keşanlı Ali Destanı"nın TV filminde.

Engin Cezzar'ın "Timeline" dizisinde canlandırdığı tipler.

ruyor. O gün ele alınan olayı, uydu kanalıyla bağlantı kurulan muhabirlerin olay yerlerindeki canlı haber ve röportajlarından ve arşiv filmlerinden yararlanarak izleyiciye aktarıyor." (*Cumhuriyet*, 28 Mayıs 1989)

Timeline birçok ulusal televizyonun (bu arada TRT TV'nun da) ortak yapımcı olarak gerçekleştirdikleri bir dizidir. İlk altı bölümünün çekimleri 1988 yılında biten dizinin, yeni çekilecek yedi bölümünün birçok önemli sahnesi Türkiye'de, Bozcaada ve İstanbul'da gerçekleştirilecektir. Türkiye'deki çekimlerde rol alan oyuncuların beşi dışında tamamı Türk oyunculardan seçilir. Film sesli çekildiği için tüm oyuncular rollerini İngilizce oynarlar. Bütün dizide, haberleri yerinden veren dört muhabir başrolü oynamaktadır. Engin Cezzar, bu muhabirlerden birini, Ortadoğu muhabirini canlandırır. *Turkish Daily News*'da yeralan bir eleştiride, Cezzar hakkında şu değerlendirme yapılır: "Türk tiyatro oyuncusu Engin Cezzar, 'Zaman Tüneli'nin dört muhabirinden biriydi. Cezzar, daha önce de iki TRT dokümanter prodüksiyonunda başrollerde yer almıştı; oyuncu, film çekimi teknikleri konusunda da bilgili. İngilizcesini, okumak üzere gittiği Amerika'da bulunduğu sırada mükemmelleştiren oyuncu, dizideki önemli rolünü canlandırırken hiç de zorluk çekmedi. Eaton ve Witt'e göre bütün oyuncuların arasındaki en iyilerden biri." *Timeline* (Zaman Tüneli) dizisi, Türkiye'de Haziran 1989 tarihinden itibaren gösterime girer ve beğenilir.

Bu arada belirtmemiz gereken bir olgu da, Engin Cezzar'ın, James Baldwin'in ölümünden (1987) sonra çekilen *Price of the Ticket* adlı belgeselde üstlendiği görevdir. Bir Amerikan yapımı olan belgeseli Karen Thorsen yönetmiştir. James Baldwin'in yaşamından aktarılan sahnelerin yanı sıra, yazarın yaşamında önemli yeri olan kişilerin de tanıklıklarına başvurulmuştur. Bunlar arasında Türkiye'den Engin Cezzar'ın ve Yaşar Kemal'in önemli bir yeri vardır. Türkiye ile ilgili çekimler için ekip İstanbul'a gelir. *Price of the Ticket* ilk kez Ağustos 1989 tarihihde, Amerika'da PBS (Public Broadcasting System) televizyonunda gösterilir.

Uluslararası planda söz edilmesi gereken bir diğer çalışma da Elia Kazan'ın çekmeyi düşündüğü *Beyond the Aegean* (Ege'nin Ötesinde) adlı filmdir. Bugüne kadar prodüktör bulunamadığından gerçekleşemeyen bu projede Kazan, Engin Cezzar'ı da oynatmak ister. Filmle ilgili olarak 1989-

"Price of the Ticket" belgeselinin çekimlerinde Engin Cezzar ve Yaşar Kemal.

Yazarımız Sevgisini Tv Sun. Cumhurbaşkanı Ali Sürün Yavuzer Çetinkaya

90 yılları arasında Elia Kazan ile Engin Cezzar arasında sürekli yazışmalar yapılır. Kazan, birçok kez Türkiye'ye gelir ve çekim yapacağı bölgelerde geziler yapar. Kazan'ın mektuplarından alıntılar yaparak, bu çalışmadan da tanıklıklar aktarmak istiyoruz:

"13 Ocak 1989.

Sevgili Engin. Kötü haber, aynı zamanda iyi haber. Film tam bir yıl ertelendi (Benim tarafımdan, prodüktörden değil). Sebep: Baş kadın rolü için tam istediğim oyuncuyu kulanabilmek adına. Adı Juliette Binoche... Sanırım bu rol için en iyisi olduğunu sen de onaylayacaksın.(...) İyiliğin ve yardımların için sana tekrar teşekkür ederim. Seninle İzmir'de buluşmayı umuyorduk, ama olmadı."

"23 Mart 1989.

Sevgili dost Engin. Öncelikle seninle beraber olmak beni de çok keyiflendirdi. Bir Türkle özellikle bu kentte buluşmak bir zevkti. (...) Televizyonumdaki bütün kanalları karıştırdım, fakat senin filmini [Timeline] bulamadım. İstanbul'a gelince görebilir miyim acaba? (...) Baldwin videosunu da [Price of the Ticket] çok merak ediyorum. O herifi gerçekten çok sevmiştim. Bir sezon boyu yan yana oturmuştuk. Bir Mac Leish oyunu [J.B.] ve bir Tennessee Williams oyununun prova notlarını alıyordu. Çok yakındık o günlerde. Ne zaman bilmiyorum, ama beni Ege sahillerinde gene göreceksin."

"11 Ocak 1990.

Sevgili Engin. (...) Üzülme, sana o rolü oynaman için ısrar etmeyeceğim. Şimdilik başka birini buldum. Senin kadar iyi olduğunu söyleyemem, ama o da iyi olacak. Bu ayın sonunda İstanbul'dayım."

"1 Şubat 1990, Paris.

Sevgili Engin. Bütün mektuplarına teşekkürler. Keyifle okudum. (...) Filmimiz nasıl gidiyor bilemiyorum. Olağanüstü iyi bir film olabilir, tabii başrolleri doğru dağıtabilirsem. Duymuş olabileceğin gibi Binoche rolden vazgeçti. Bu geri çekilmeyi pek de engellemek istemedim doğrusu. Şimdi

[Nastassia] Kinski ile buluşuyorum. Onu şahsen çok severim, fakat bugüne kadar profesyonel bir ilişkimiz olmadı. Videoda bir sürü oyuncu izledim, galiba en çok onu sevdim. Bir ay sonra İstanbul'dayım. Görüşmek umuduyla."

"7 Mayıs 1990.

Sevgili Engin. Frances'le beraber Türkiye'de bir ay tatil yapacağız. Şaşırtıcı ama bu ülkeyi özellikle seviyor. (...) Bursa, Eskişehir, Ankara üzerinden Kayseri'ye gideceğiz. Annemin ve babamın ailelerinin memleketi. Benim için herhalde son ziyaret olacak bu. Bir daha Kayseri'ye gidebileceğimi sanmıyorum. Ondan sonra güneye, Antalya'ya ve Bodrum'a geçece-

Engin Cezzar sunuculuğunu yaptığı "Turnuva" programında yarışmacılarla birlikte.

ğiz. (...) Dauman'la olan film projesi yattı. Para. Çok masraflı. Şimdi yeni bir prodüktörüm var, o da Fransız, inşallah gerekli parayı o bulabilir. Bundan sonraki filmimi çok daha küçük bir bütçeyle planlayacağım. Bodrum'da görüşmek üzere. Elia."

1990 yılında ise, yine TRT Televizyonu için *Kaldırım Serçesi* müzikalinin filme çekildiğini görüyoruz. Oyunun da yazarı olan Başar Sabuncu tarafından yazılan senaryo, Eskişehir Anadolu Üniversitesi stüdyolarında filme alınır. Görüntü yönetmeni Güneş Karabuda'dır. Engin Cezzar, dizinin çekiliş öyküsünü şöyle anlatır: "Bir tiyatro eserinin geniş kitlelere ulaşması için tek yolun televizyon olduğunu biliyorduk. Bu amaçla yola çıktık. Önce, oyunu sinema dili ile yeniden yazdık. Bütün oyunu baştan sona sesli çektik. Rektör Yılmaz Büyükerşen'in sağladığı imkânlarla, Eskişehir Anadolu Üniversitesi'nin stüdyosunu kullandık. Paris'in kaldırım sahneleri dahil olmak üzere, 70 değişik mekânı bu tek stüdyoda çektik. Dört kamera birden çalıştık. Gecemizi gündüzümüze kattık. Çalışmamız tümü ile dört ay sürdü. " (*Sedat Simavi Vakfı-1990 Ödül Kitapçığı*) *Kaldırım Serçesi* TV dizisi, 1990 yılında Sedat Simavi ödülünü alır. Jüri ödülü verirken gerekçesini şöyle açıklar: "Jüri, 'Kaldırım Serçesi' oyununu, evrensel bir konu olan insan yaşamının tüm dünyaya mal olmuş bir örneğini; reji, kurgu, kamera, ışık, dekor gibi televizyonun teknik öğelerinin hemen tümünü çok iyi kullanması açısından ödüle layık gördü."

Televizyon çalışmaları arasında değinmemiz gereken bir diğer olgu da 1991 yılında çekimlerine başlanan *Turnuva* adlı yarışma programıdır. TRT İstanbul Televizyonu tarafından çekilmeye başlanan bu programda, Engin Cezzar 39 bölüm boyunca sunuculuk yapmıştır. *Turnuva* en iyi yarışma programı seçilmiştir.

Cezzar, son olarak 1995 yılında TRT TV'nu için, yönetmenliğini Altuğ Savaşel'in yaptığı ve Refik Erduran tarafından yazılan *Hızır Reis* adlı bir TV dizisinde başrolü üstlenmiştir. Dizi halen gösterime girmemiştir.

Yirmi Birinci Bölüm

son dönem tiyatro çalışmaları

Engin Cezzar, 1990 yılından bu yana yönetmen olarak tiyatro çalışmalarını sürdürmektedir. Önce, İstanbul Devlet Tiyatroları'nda 1990-1991 sezonunda, Dostoyevski'nin *Budala* adlı oyununda yönetmen olarak görev alır. Oyun AKM Büyük Sahne'de oynanır. Salonun akustik sorunlarını çözmek için, Paris Bastille Operası'dan gelen bir ses mühendisinin yardımları alınır. Oyun, tiyatro içinde yaşanan çeşitli sorunlar nedeniyle gereken başarıya ulaşamaz. Bir eleştirmen oyun hakkında şunları yazar:

"Engin Cezzar, birçok sanatçının rol aldığı oyunu, adeta parçalara bölerek hazırlamış ve sonra hepsini bir bütün için birleştirmiş. Tıpkı, plan plan çekilen bir filmin montajı gibi... Böylesine kalabalık bir kadroya yön ve hareket vermek son derece zor kanısındayız. İşte, Engin Cezzar bunu kolaylıkla başarmış." (Kâmi Suveren, *Performans*, Mart 1991)

Kadrolu yönetmen olarak görev yaptığı İstanbul Devlet Tiyatrosu'nda bir sonraki dönem Barbara Schottenfeld'in *Yedi Kadın* adlı oyununu yönetir. Oldukça eskimiş olan bu oyunu başarılı kılabilmek için Cem İdiz'e özgün beste yaptırılır. Koreografiyi Aydın Teker üstlenir. Sah-

(solda) Engin Cezzar, Suna Kıraç Tiyatrosu'nun açılışında "Othello" rolünde.

Engin Cezzar'ın İstanbul Devlet Tiyatrosu'nda rejisini yaptığı iki oyun. (üstte) "Budala"
(altta) "Yedi Kapılı". Fotoğraflar: Yaşar Saraçoğlu

nede dört kişilik canlı bir orkestra oyuna eşlik eder. Piyanoda Cem İdiz bulunmaktadır. Oyunun çevirmeni Sevgi Sanlı bu süreci şöyle anlatıyor:

" 'Yedi Kadın' uzun süre rejisörünü aradı. Altı rejisör oyunu sahnelemek düşüncesiyle yakından ya da uzaktan flört ettiler. Aralarında söz kesenler, yüz görümlülüğü alanlar bile çıktı. Ama oyun kendisine candan sahip çıkacak kişiyi bekliyordu. Yedinci rejisör Engin Cezzar'dı. (...) Bu işe sanki kutsal bir yemin etmiş gibi canla başla sarılan iki kişi daha var; oyuna özgün müzik yazan Cem İdiz ile koreograf Aydın Teker. Cem İdiz'in daha çok jazz ve blues tarzında bestelediği nefis şarkılar hiç kulaklarımdan gitmiyor. Sanırım uzun süre sizler de mırıldanıp duracaksınız. Başka şarkıcılar da söylemeye heveslenecek. Aydın Teker'in her zaman ilginç yaratıcılığından başka, yedi kadını forma sokmak için yaptığı uzun, titiz çalışmalar, oyuncuların en sıcak, en nemli Ağustos günlerinden başlayarak gık demeden çalışmaları, geceyi gündüze katmaları, şevkle, aşkla dolduruyor izleyenleri." (*Yedi Kadın* Program Dergisi, İstanbul 1992)

Engin Cezzar ise, rejisi ile ilgili şu açıklamayı yapar:

"Ben oyunu insan ilişkileri yönüyle aldım. 'Yedi Kadın'da benim üzerinde durduğum insanların birbiriyle ve çevreyle ilişkileri, bu ilişkilerin bozuklukları ve bunların düzeltilmesi veya düzeltilememesi. Benim için önemli olan buydu. Gerisi ortaya koyduğum eserdedir. Seyirci benim yorumumu algılamışsa çok mutlu olurum, o kadar." (*Tiyatro Tiyatro*, Ekim 1992) 6 Ekim 1992 tarihinde Taksim Sahnesi'nde prömiyerini yapan müzikal, seyirci tarafından çok tutulur. Oyun sürekli dolu gitmesine rağmen, yeni bir oyunun aynı sahneyi kullanmak istemesi nedeniyle kaldırılır.

1993-1994 sezonunda Cezzar, yeni açılan Antalya Devlet Tiyatrosu'nda bir oyun sahnelemesi için tiyatronun sanat yönetmeni Mustafa Avkıran'dan bir teklif alır. Bu yeni tiyatroda önemli bir sorun, tiyatroya yabancı olan kitleleri salona çekmek olduğundan, Engin Cezzar popüler bir oyun sahnelemeyi düşünür. Yıllar önce Egemen Bostancı'nın isteği üzerine Musahipzade Celal'ın *Aynaroz Kadısı*'ndan esinlenerek hazırladığı bir proje aklına gelir. Gerisini oyunun yazarı Ülkü Tamer anlatsın: "Kadı'yı, sevgili Engin Cezzar'ın önerisiyle, yine sevgili bir dost için, yüreğini ve enerjisini hep hayranlıkla andığım Egemen Bostancı için yazmıştım. Egemen'in ömrü, bu tasarıyı gerçekleştirmeye yetmedi. 'Kadı' da provalar ön-

cesinde rafa kaldırıldı... ve unutuldu. Engin hatırlatıncaya kadar. Şimdi, Antalya Devlet Tiyatrosu'nun bu oyunu sahnelemesinden mutluluk duyuyorum. Engin'in çok yakından bildiğim titiz ve yaratıcı çalışması, Cem Idiz'in benim bile hemen kulağıma yerleşiveren, inceliklerle yüklü müziği, başta Mustafa Avkıran olmak üzere tiyatro yöneticilerinin özverili çabalarıyla, heyecanlarıyla birleşince, ortaya, sanırım bizi utandırmayacak cinsten bir 'gösteri' çıkıyor." (*Program Dergisi*, Ekim 1993) Müzikler Cem İdiz'e ısmarlanır. Oyunun adı *Kadı-Bir Akdeniz Müzikali* olarak konur. Oyun büyük bir başarıyla sergilenir ve üç sezon boyunca Antalya'da oynanır. Ali Neyzi, ilk gecenin (13 Ekim 1993) coşkusuyla kaleme aldığı yazıda şunları söyler: "Tüm bu güzellikleri bir araya getirip kotaran Engin Cezzar'a da Antalyalı seyirciler adına teşekkür etmek gerekir. Ben de yeni (ya da devşirme) Antalyalı olarak bir kez daha teşekkür borçluyum. Devlet Tiyatroları'nın politikası nasıldır ve bu son dileğim nasıl karşılanır bilemem ama, umarım ki 'Kadı' oyunu, kadrosuyla Ankara ve İstanbul gibi merkezlere de götürülür. Böyle bir örnek coşkuyu daha kalabalık seyirci gruplarından saklamamak gerekir." Oyun buralara gitmez ama, Türkiye adına 1994 yılında, Makedonya 19. Uluslararası Tiyatro Festivali'ne katılır.

Engin Cezzar'ın en yeni yönetmenlik çalışması, öğretim görevlisi olarak çalıştığı Anadolu Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Tiyatro Oyunculuğu Bölümü'nde sahnelediği Güngör Dilmen'in *Midasın Kulakları ve Altınları* olur. 13 Ocak 1995 tarihinde prömiyeri yapılan oyunun program broşüründe Cezzar şunları söyler:

"Yazılıkaya'yı ilk kez fotoğraflarından tanıdım. Olağanüstü heyecan verici, 'teatral' bir mekân gibi geldi. Dilmen'in 'Midas Üçlemesi'nin doğal çevresi, mekânı, dekoruydu bu. Konservatuvar son sınıf öğrencileriyle hazırlanması gereken proje doğmuştu: 'Midasın Kulakları, Midasın Altınları, Midasın Kördüğümü'. Amaç bu üçlemeyi Yazılıkaya'da, seyircisi ile birlikte, 'yürüyen' bir oyun olarak dağdan düzlüğe, düzlükten delikli kayaya taşıyıp, dağda bayırda, yerde gökte, eşsiz ve 'otantik' çevresi içinde bir şenliğe dönüştürmekti. Yazılıkaya, böyle bir prodüksiyondan sonra da uluslararası bir tiyatro şenliğine 'alan' olabilirdi. Öğrencilerimle şu kapalı, küçük mekânda yaptığımız deneme, bu büyük projenin bir ön çalışması

(solda) Antalya Devlet Tiyatrosu'nda "Kadı" oyunundan bir sahne. (Önde ortada) Mehmet Ali Kaptanlar kadı rolünde.

sayılabilir. Zaman darlığından üçlemenin ilk iki oyununu, 'Midasın Kulakları' ve 'Midasın Altınları'nı bir 'kolaj' yapıp sunmayı yeğledik.

Bu ön çalışma, bir tavır ve 'concept' belirlenmesi bakımından çok yararlı bir çaba oldu. Ekibimin özverisi ve yabancısı oldukları bir türün kalıbını doldurmaları da bana büyük bir keyif verdi. Sanırım bu kapsamlı projenin bir köşe taşını yerine oturttuk bu çalışmayla..."

EK: "Kadı- Bir Akdeniz Müzikali" üzerine yazılanlardan

"Yönetmen Engin Cezzar, ayrıntılara varan buluşlarla zenginleştirerek yorumlamış oyunu. Bir yandan güncel olanın ve güldürü öğelerinin altını çizerken, bir yandan da sahnelerimizde ender rastlanan hızlı bir ritim sağlamış. Metin, müzikler ve sahne üstü çalışması öylesine bütün ki birbirinden ayrılmıyor." (Zeynep Oral, *Milliyet Sanat*, 1 Kasım 1993)

Engin Cezzar 'Kadı'nın dört Antalya oyuncusuyla birlikte. (Soldan sağa) Mustafa Avkıran, Feyda Tüzekçioğlu, Musa Uzunlar, Mehmet Ali Kapanlar

"Diyarbakır, İzmir ve Antalya şehirleri, kadrolu 60 oyuncuyla açılan kendi Devlet Tiyatroları'na kısa bir süre önce kavuştular. Antalya'da ilk sezonda perde, yönetmeni Engin Cezzar'ın müzikal bir komediye dönüştürdüğü Kadı adındaki bir 19. yüzyıl hicivli komedisiyle açıldı. Oyunda bütün halk, düzenbaz kadıların, paragöz avukatların, hinoğluhin imam ve Yunan Ortodoks rahiplerinin çekişmesi çerçevesinde resmediliyor; ve tüm bunlar, Türklerin kederli ve neredeyse sofu bir ırk olduğunu düşünenleri şaşırtacak denli eğlenceli, Monty Python'vari bir havada sahneye konuluyor. Milo Venüsü'nün bir gece türlü şüpheli kişiler tarafından karga tulumba kaçırılıp gizlendiği ve bu harala gürele arasında kolunun kırıldığı o alkışlanası sahneyi düşündükçe, kendimi hâlâ o görüntülerin yarattığı mutluluk havasına kapılmış buluyorum. 'Kadı', repertuvardaki diğer oyunların da seyirciye ulaştırılabilmesi için geçici olarak kaldırıldığında, Antalya caddelerinde uygulamanın durdurulması için gösteriler yapıldı. Göstericiler, üstünde 'Kadı'yı geri istiyoruz' yazan pankartlarla tiyatronun dışında idarecilere seslerini duyurmaya çalıştılar.

Ne yazık ki tiyatro, turizm sezonunda kapalıydı, oysa ideal bir 'bir yaz gecesi' eğlentisi olabilirdi." (Adrian Brine, *Europe*, 1993)

1994 yılında "Tiyatro ve Televizyon Yazarlar Derneği", "Yerli oyunlar oynamaya değer veren tiyatrolara ve bugüne kadar 10 oyunun üzerinde yerli oyun sahneleyen yönetmenlere" onur plaketi dağıtırken nasılsa(!) Gülriz Sururi-Engin Cezzar Topluluğu'nu unuttu. Bunun üzerine Engin Cezzar ve Gülriz Sururi, Dernek yönetimine bir mektup yazarak durumu protesto ettiler: "Bugüne kadar 15 yerli oyun sahnelemiş olan Gülriz Sururi-Engin Cezzar Tiyatrosu'nun ve 12 yerli oyun yönetmiş olan Engin Cezzar'ın unutulmuş olmasını vahim bir hata olarak görüyor ve şiddetle protesto ediyoruz. Kaldı ki, Gülriz Sururi-Engin Cezzar Tiyatrosu'nun sahnelemiş olduğu bu 15 oyunun 11 tanesi Türk Tiyatro Tarihi'nde 'ilk kez' bu topluluk tarafından oynanmıştır."

Mektup, "bellekleri tazelemek bakımından" oyunların listesini verdikten sonra şöyle noktalanıyordu.

" 'Hafıza-i beşer nisyan ile malul' olabilir. Ama Türk Tiyatro Tarihi'ne perçinlenmiş ve çoğu klasik olmuş bu oyunlar ve bu topluluk tiyatro severlerin yüreğinden silinemez ve unutturulamaz."

Yirmi İkinci Bölüm

kırk yılın tanığı mektuplar

13 Aralık 1984

Sevgili Engin

Nerde ne zaman tanıştık, siz her halde unutmuşsunuzdur. Ben dün gibi hatırlıyorum. Berrin İnsel'in Leventteki tek-katlı, bahçesi-çimli, bir partisinde idik. Berrin sizi bana:

— Amerikada tiyatro tahsili eden çok kabiliyetli bir genç, diye tanıtmıştı. O tanışmadan yıllar sonra Engin Cezzar'ı Hamlet başarısında alkışladık. Keşanlı ise yakın dostluğumuzun asıl başlangıcı oldu. Keşanlıyı ilk okuduğum zamanki

— Biz bu oyunu dünya sahnelerine uçururuz" cümleniz sanırım Keşanlıyı gerçekten başarıya götüren uğurlu bir kehanet oldu. Keşanlı rolündeki incelikli yorum ve performansınız, onu sahneye koyuşunuzdaki özen ve hele Çekoslovakya zaferi unutulacak soydan anılar değil.

Bunlar dışında da, bir insan, bir meslektaş olarak sizin muvazeneli, çok yanlı, kültürlü, hep uyanık ve dikkatli kişiliğiniz ve tüm yaşamınızın her anına yaydığınız nezaket üslubunuz bu haşarılığını hep sürdürüyor.

(solda) Hamlet. (Portre: Fatma Cezzar)

Keşanlının dördüncü baskısını sevgi ile sunarken bu hislerimi de satıra dökmek ihtiyacını duydum. Candan dostluk hisleriyle.

Haldun Taner

KIRK SAYISI DA KUTSALDIR

Engin Cezzar, "Yedi Kadın"ı sahneye koyduğu zaman "yedi" sayısının kutsallığını vurgulayan bir yazı yazmıştım. Şimdi tiyatroda kırkıncı yılını kutluyoruz. "Kırk" sayısı da kutsaldır. Musa, hidayete ermek için Sina Dağında kırk gün bekledi. Nuh gemisini kırk yılda güçlenen bir çınar ağacından yaptı. Tufanda kırk gün kırk gece yağmur yağdı. Geminin penceresi kırk gün sonra açılıp bir güvercin salındı. İsa, çarmıha gerildikten kırk gün sonra göründü. Muhammet kırk yaşında Allahın Resulü oldu.

En eski çağlardan günümüze kadar gelen bir inanç çile çekmekle kutsal bir aşamaya varılacağını telkin eder. Çile deyimi Farsça kırk anlamına gelen "çihil" sözcüğünden bozmadır. Engin Cezzar kırk yıldır tiyatronun çilesini çeker. Ama hiç bir mutluluğun onun gözünde bu çileden daha büyük, daha vazgeçilmez, daha onur verici olduğunu sanmıyorum.

Engin Cezzar iyi, köklü bir aileden gelen, eğitim ve iş olanakları için kırk kapının ipini çekmek zorunda kalmayacak bir gençken kendini tiyatroya adadı. Doğuştan kibarlığı görgüyle birleşince gerçek bir "gentilhomme" olup çıkmıştı. Ama fazlası var, tiyatro aşkının verdiği canlılık, zindelik, girginlik. Bu nitelikler nerdeyse sahnede doğmuş güçlü ve yetenekli hayat yoldaşının potansiyeli ile birleşince Gülriz Sururi - Engin Cezzar Topluluğu çıktı er meydanına. Kırk yıl aynı yastığa baş koyamasalar da, bu çiftin Türk Tiyatrosuna bağışladıkları yapıtlar çok verimli bir beraberliğin unutulmaz ürünleri idi.

Ezel meclisinde kırklar ceminde
Sahnenin nuruna bezendi Engin
Kırkı ile bile ayini cemde
Bu Aşkın sırrına özendi Engin.

Biz tiyatrocular kırk kişiyiz, birbirimizi biliriz. Hepinizin huzurunda ikrar ederim. Ben Engin'i seviyorum. Tam kırk yıldır. Hamlet rolünde sahneye adım attığı günden beri.

Sevgi Sanlı

BİR "HAMLET" ÖYKÜSÜ..

Yıllar önce, şimdi onyıllardır yerinde olmayan, İstanbul'un çehresinden silmeyi pek iyi başardığımız öteki bütün "yaşanmışlık" çizgileri gibi, yakmayı başardığımız bir tiyatroyu, İstanbul Şehir Tiyatroları'nın Tepebaşı'ndaki binasını anımsıyorum.

Bir "Hamlet" akşamı; ve sahnede, "Hamlet" rolünde, tepeden tırnağa siyahlar içersinde, ince yapılı, çok, ama çok güzel bir oyuncu. O sıralarda ne Shakespeare, ne de Hamlet'in olmak ya da olmamak sorunu yaşamımda bugünkü yerine oturmuş...

Ama yine de hem Shakespeare'in, hem de "Hamlet"in o geceden başlayarak benden hiç kopmayacaklarını, yılların akışı boyunca türlü hesaplaşma dönemeçlerinde kimi zaman birer yargıç, kimi zaman da birer yandaş kimliğiyle hep benimle olacaklarını sanki algılıyorum...

O gece "Hamlet"i *Engin Cezzar* oynuyordu.

Sanırım Amerika'dan yeni dönmüştü ve "Hamlet", o dönemin "olay" oyunu olup çıkmıştı.

Sonraki zamanlarda Engin Cezzar'ı tiyatro sahnelerinde pek çok kez izledim. Belleğim beni yanıltmıyorsa eğer, kendi oynadığı oyunların hiçbirini kaçırmadım. Sahneye koyduğu, ama kendisinin rol almadığı oyunlar arasında izleyemediklerim olabilir.

Engin Cezzar, bana ister Türk, ister yabancı olsun, bütün büyük oyuncuların yaşattıklarını yaşattı. Ne zaman bir büyük oyuncuyu izlesem, sergilenen rol ne olursa olsun, temel bir hesaplaşmayla istesem de, istemesem de karşı karşıya bırakıldığımı duyumsarım. Bu, belki o anda karşınızda canlandırılan dramatik kişilikle bile sınırlı olmayan bir hesaplaşmadır; belki kaynağını, doğrudan doğruya o büyük oyuncunun sanatçı kişiliğinde, o kişiliğin yaşama - sizin hep algılayageldiğiniz - bakış açısında bulan bir hesaplaşma...

Engin Cezzar'ı, sonradan hangi rolde izlemiş olursam olayım, hep o ilk "Hamlet"iyle düşünmem de sanırım bu yüzden. Bana göre Engin Cezzar, oynadığı tüm roller boyunca sanki hep bir varolma ya da olmama sorununu irdeledi; oyun metinlerinden sahneye yansıyan yaşam tutamlarının kalıpları içersinde ve bu kalıpların aktığı değişken süreçlerde sanki in-

ZEKE ALACIA

sanı hep ne olursa olsun aynı kalan, ama bu değişmezliğiyle bir kat daha insan kılan özleriyle görmeye çalıştı...

Engin Cezzar'la ilk kişisel tanışmamız, sanırım "Kabare"nin gala gecesinde gerçekleşmişti. Yaşamını birleştirdiği bir başka büyük sanatçının, Gülriz Sururi'nin aracılığıyla. Ardından, "Gülriz Sururi-Engin Cezzar Tiyatrosu"nun bir Ankara turnesinde yeniden görüştük.

Onunla bir dost sofrasını paylaşmanın mutluluğuna ise ancak yıllar sonra, öğrenciler için bir oyun sahneye koymak üzere Anadolu Üniversitesi Devlet Konservatuarı Tiyatro Oyunculuğu Bölümü'ne geldiği zaman erecektim.

Eskişehir'de, Konservatuar müdürü Naci Güçhan'm her zamanki sıcacık dostluğuyla donatılmış, Cevap Çapan'ın nükteleriyle bir kat daha zenginleştirilmiş sofralarda ve "Life"taki kadehlerle sürdürülen gecelerde, sahnelerin dışındaki Engin Cezzar'ı daha iyi tanıyacaktım.

Hele, "bakışlarına" daha yakından tanık olma fırsatını bulacaktım...

Bunlar, sahnenin dışındakilere kendisi sahnenin dışındayken de aynı eleştirellikle, aynı sorgulamayla yönelen bakışlardı. "Hamlet"in iç sorgulamasını bütün dünyaya sahnenin dışında iken de taşırcasına. Ya da, "bütün dünya bir sahnedir"i doğrularcasına. Mizah ve sevecenlikle dolu, ama "oyunu" hep bilen bakışlar...

Şimdi Engin Cezzar, kırk yıllık bir sanat geçmişiyle yoluna devam ediyor. Dünyanın hangi ülkesinde olursa olsun, kırk yıllık bir sanat geçmişini taşımak ve onunla ayakta kalmak, ayakta kalmakla da yetinmeyip, tıpkı şimdi Engin Cezzar'ın yaptığı gibi, sürekli yeni üretimlere yönelmek, kendini geleceğin tiyatrosunu yapacak olan kuşakların eğitimine de adamak, zordan da öte, "yaman" bir iştir. Türkiye gibi toplumsal ve dolayısıyla kültürel gelgitleri bol bir ülkede ise bu gücü gösterebilmek, bir tür kahramanlıkla eşanlamlıdır.

Böyle sanatçıların yaşam öyküleri, kendi biyografileri olmanın sınırını her zaman aşıp, yaşadıkları dönemin kültür ve sanat tarihinin belgelerini, üstelik "yaşanmışlık" gibi çok önemli niteliğe sahip belgelerini oluşturur. Bu nedenle Engin Cezzar'ın biyografisini okumanın, özellikle genç sanatçı adayları için çok, ama çok önemli bir sanat rehberi olacağını düşünüyorum.

Yaşantılar, başkasından "edinilemez", deneyim, ancak herkesin kendi yaşayarak edinebileceği bir şeydir. Engin Cezzar'ın da yaşadıkları, bu nedenle, ancak "kendisinin yaşayabileceği" deneyimlerdi. Bu deneyimleri okuyanlar, ilerde kendi deneyimlerini yaşamanın eşiğine geldiklerinde kendilerine: "Tiyatro için ben de aynı bedelleri ödemeye hazır mıyım?" diye sordukları, bunu sormayı göze alabildikleri takdirde, sanırım bu biyografi de amacına erişmiş olacaktır.

Sevgili Engin Cezzar, biyografisine bir şeyler yazmayı kabul ettiğim için bana teşekkür etmişti.

Ben ise sözümü, biyografisine benim satırlarımı da alma onurunu bana verdiği için Engin Cezzar'a yürek dolusu teşekkürlerimi sunarak bağlamak istiyorum...

Dilerim perdesini en az bir kırk yıl daha bizler için açık tutsun...

Ahmet Cemal

Engin Cezzar "Kuma" adlı teknesinde. (Fotoğraf: Gülriz Sururi)

KAPTAN TİYATROCU

1967 kışı. Moda'da Koço'dayız. Gülriz, Engin, Metin Deniz, ben Zehra Ağralı. Bir yandan kar yağıyor bir yandan güneş şavkıyor. İçimizden biri: "Tam denize girecek hava" dedi. Olur mu olmaz mı konuşmadık bile. Önde Engin, arkada Metin, ben iskelenin ucuna yürüdük, soyunduk ve... cump, cump, cump! Gülriz ile Zehra bizi camların arkasından seyrediyorlar. Engin'in aktörlüğü ile ne ilgisi var bunun? Bence var. Engin'in yaşam sevincinin pek de akıllıca olmayan (niteleme bizler için de geçerli tabii) bir dışavurumuydu bu kışortası deniz yüzmesi. Elbet sanatına da yansıyordu. Ben Engin'i sahnede hep coşkunun gövdeleşmesi olarak tanıdım. Güçlü bir fizikte denetlenen bir coşku, ve izleyiciye dolaysız erişen inandırıcılık duygusu. Amerika'dan döndüğünde ilk oyunu Hamlet'te de öyleydi. Oysa Hamlet'in coşkusundan söz edilebilir mi? Ya da ne mene bir coşkudur onunki? Engin'in yorumu, diyelim malın ilk sahibi İngiliz aktörlerinkinden değişikti, hayli Akdenizliydi ama inandırıcıydı.

Otuz artık yıl, Engin'in sahneye koyduğu-canlandırdığı bütün oyunları izledim. (Kendi iki oyunum dışında, özrüm burada olmamam) Engin'in oyunculuğunun bendeki kalıcı etkisi hep biçim sağlamlığı, insan sıcaklığı, coşku oldu.

Ben 'coşku' diyorum, çok şaşırarak ayırdına vardım ki bu tinsel vergi pek çok ünlü oyuncuda yok. Eğitimle, öğretimle sonradan oyuncunun yüreğine yerleştirilecek bir nitelik değil. Doğuştan varsa var, yoksa yok.

Engin'in iki yaşamı var. Biri sahne üstünde, öbürü kaptan köşkünde. Başında ona çok yakışan siyah kaptan şapkasıyla geziyor. *Müjdat Gezen* de bizim tiyatro bölümünün başkanı. Söz verdi, bir gün Çandarlı körfezine demirleyecek, konuğum olacak. Kadıköydeki o rezil konservatuvardan emekliye ayrıldıktan sonra ben de o sahillerde lodosçuluk yapıyorum. *Engin Cezzar* benim yeni bir oyunumu sahneye koymak enayiliğini bir daha ne zaman gösterecek diye bekliyorum.

Güngör Dilmen

sonsöz

"Sevgili Engin,

Sanat yaşamının kırkıncı yılını kutlamaya karar vermene çok sevindim.

Ülkemizde böyle bir şeyi hatırlamayı, hatırlatmayı düşünecek birilerini beklemek beyhude.

Vaktiyle bir yazısından ötürü Haldun Taner'e 'Haldun Bey, doğrusu oyununuzu ve biz oyuncularınızı çok fazla övmüşsünüz. Bırakın da bunu başkaları yapsın' demiştim. Haldun Bey, o sevgi ve ironi karışımı yarım gülüşüyle (Bunu ondan başka kimse beceremez) 'Ama Gülriz,' demişti. 'Ülkemizde tanıtımımızı kendimiz yapmak zorundayız, yoksa kimse farkında olmaz ya da farkında değilmiş gibi davranır,' diye cevap vermişti. Her geçen yıl, bu konuda Haldun Hoca'ya biraz daha hak verir oldum.

Engin Cezzar.

1959 yılında Prens Hamlet'i tanıdığımda, Hamlet ya da Engin bütün İstanbullu sanatseverleri fethetmişti. Hamlet gibi bir kahramanla mesleğe adım atmak bir şans mıydı? Kuşkusuz değildi. Senin kariyerinde 'Aklın

Oyunu' gibi, 'Palto' gibi, 'Keşanlı Ali Destanı' gibi Hamlet'i kat kat aşmış yorumların vardı. Ancak büyük bir çoğunluk 'Hamlet başkaydı' demeyi alışkanlık haline getirmişti.

Tabii Hamlet başkaydı, çünkü o eşsiz bir tiyatro kahramanıydı, bir oyuncunun kariyerinin zirvesiydi. Zirveye yavaş ya da hızlı çıkılır, ama mesleğe zirveden başlanınca ne olur? Hayır... İnmeye başlanmaz her zaman, işte bazen de böyle karışıklıklar olur. Sen zirvede her biri öbürünü aşan birbirinden üstün roller oynadın, yorumlar getirdin. Kral Midas yorumun, 'Kurban'daki Mahmut yorumun, 'Direkler Arasında'ki Ermeni kemancın, İttihat ve Terakki'deki Enver Paşa yorumun ve daha başkaları... İzlemiş olanlar için unutulmaz kompozisyonlardır.

Ya yönetmenliğin... 'Kurban' gibi, 'Palto' gibi, 'Teneke' gibi, 'Ferhatla Şirin' gibi oyunları yönetişin, hâlâ yeni buluşlar sergiler gibi postmodern ayaklarında, senin 20-25 yıl önce yaptıkların tekrarlanıyor bugün sahnelerimizde, biz o gün o çalışmalara postmodern yerine "avant-garde" diyorduk sadece!

Sevgili Engin, sen, Türk Tiyatrosu'nun tarihini yazan, bu tarihi oluşturan birkaç onurlu isimden birisin. Bir gün nasılsa birileri gerçekleri yazacak, ilerde genç birileri kaldıracak o tülleri, üfürecek o külleri ve gerçeği görecek ve yazacak. Sen de hak ettiğin biçimde ebediyen anılmak üzere sayfalar arasındaki son yerini alacaksın.

Önemli mi?

Yukarda anlattıklarım acaba, yazılacak kadar bile önemli mi? Engin Cezzar'ı sadece seçtiği, Türk izleyicisine sunduğu repertuvar mı, oynadığı eşsiz roller mi Engin Cezzar yaptı? Hayır... Başka şeyler de var kuşkusuz. Müzikle haşır neşir geçen bir çocukluk, klasik keman çaldığını bana evliliğimizin dördüncü yılında (o da yeri geldiği için) söylemen, 'özel biri' olduğunun en çarpıcı örneği bence.

Oyuncularınla bir psikolog gibi ilişki kurman, çalışırken yetenekli yeteneksiz bütün oyunculara gösterdiğin sabır, hoşgörü. Bu güne kadar kimseyi kırmadan onca oyun yönetip, 'Tiyatro İdareciliği' yapman. Tiyatro uğruna bonolar, celpler, vergi cezalarıyla uğraşmakla geçen en güzel gençlik yılların. Bütün bunları bana hissettirmemek için verdiğin uğraş. Hiçbir oyuncuyu, hiçbir başarıyı kıskanmaman.

Hayvan sevgin, doğa sevgin, usta kaptanlığın, ölüm tehlikeleri atlattığımız uzun, fırtınalı deniz yolculuklarımızdaki soğukkanlılığın, coşup çılgınca dans edişlerin, zerafetin... İşte Engin'i Engin yapan bazı özellikler.

Seninle gurur duyuyorum. '59 yılında tanıdım seni, '61'de evlendik '86 yılında resmen ayrıldık; '92 yılına kadar birlikte yaşamımızı sürdürdük. Bu gün ayrıyız. Ama ikimiz de biliyoruz ki dostluğumuz, 'partner'liğimiz ölene kadar sürecek.

Sana çok şey borçluyum. Çünkü ben seni tanıdığım günden başlayarak, sana ayak uydurabilmek için her gün kendimi yetiştirdim. Ben bu günkü Gülriz'i en çok sana borçluyum.

Sevgili Engin, sana Türk Tiyatrosu'na yaptığın katkıdan ötürü teşekkür ediyorum.

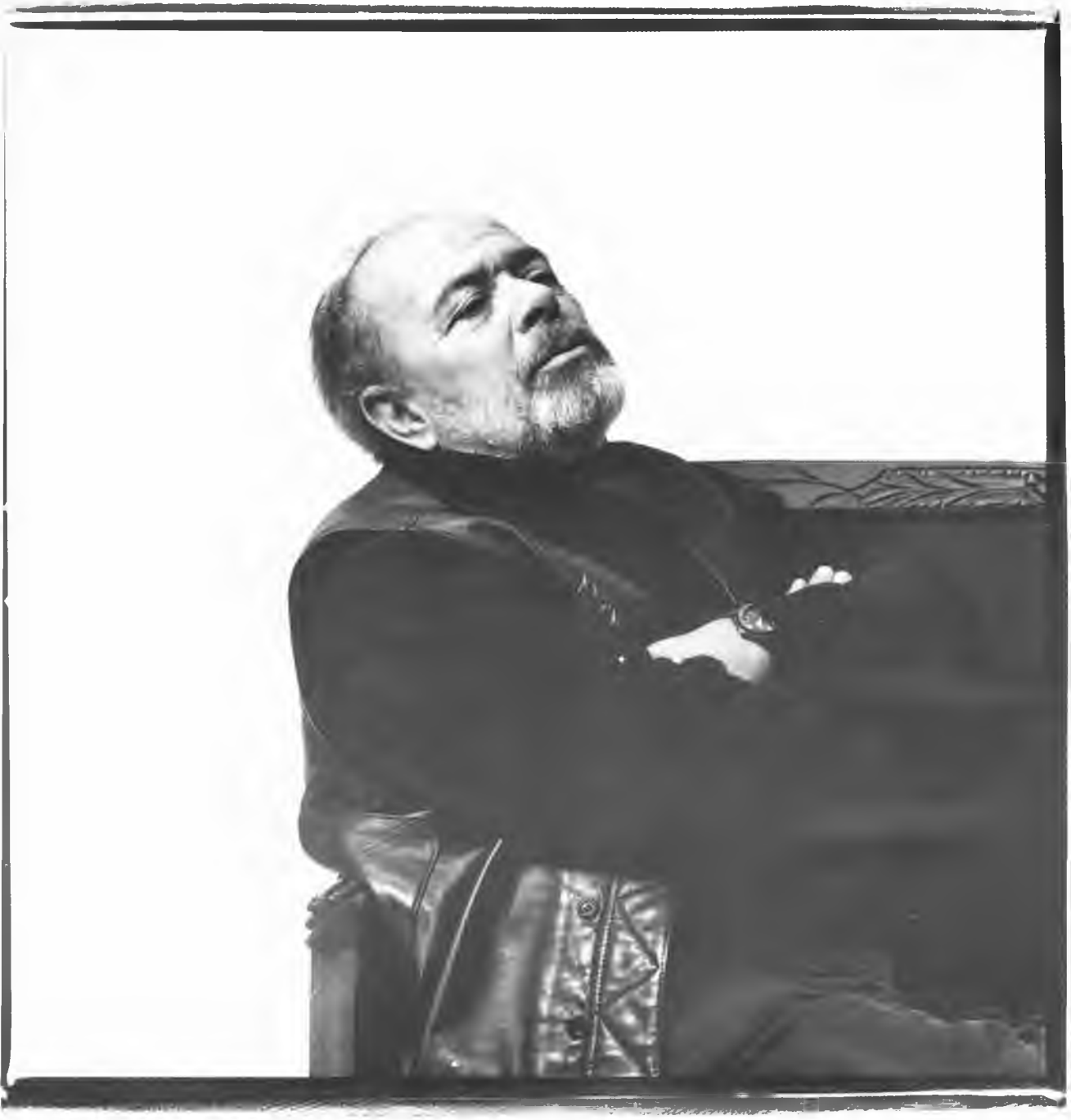
40'ıncı yılın kutlu olsun.

Gülriz"

Eskiden, çok eskiden, uzun kış gecelerinde, kısık lambaların puslu camlarında titrek ışıltılarla kıpraştığı köy kahvelerine gece masalcıları, dengbejler, âşıklar gelirlermiş...

Dışarıda dondurucu bir fırtına ortalığı kasıp kavurur, şiddetli bir tipi dünyanın bütün kış kahvelerini tehdit ederken, onlar üzerlerindeki karları silkeleyip, kalın abalarını ocağın kenarında kurutup, kendilerine sunulan kahveden ve tütünden kısmetlerini alıp; eskilerden kalmış, geçmiş zamanların güzelleştirdiği masalların yırtık, sökük yerlerini onararak; belleklerine gömülmüş imgeleri bulup çıkararak, üzerlerindeki çöl tozunu silkeleyip, parlatıp canlı kılarak, yeniden anlatırlarmış. Zamanın küllerini savurduğu insanları, öyküleri, destanları, masalları, kahramanları, sevdaları, camları puslu kış kahvelerinde ölü mangal ateşinin ışıyan gözlerine baka baka yeniden anlatmak, yeniden dinletmek kolay değildir. Hiçbir yeniden kolay değildir.

Murathan Mungan, *Geyikler Lanetler*

toğraf: Gündüz Kayra

kronoloji

1945
VATAN YAHUT SİLİSTRE
Yazan: Namık Kemal
Rol: Cezmi Bey
İsmet İnönü İlkokulu

1951
JULIUS CAESAR
Yazan: W. Shakespeare
Rol: Antonius
Yöneten: Hilary Sumner-Boyd
Robert Kolej

1952
BİZİM ŞEHİR
Yazan: T. Wilder
Rol: George
Yöneten: D. İz
Amerikan Kız Koleji

R. U. R.
Yazan: Karel Çapek
Rol: Harry Domin
Yöneten: C. Greenwood
Robert Kolej

1953
BILLY BUDD
Yazan: H. Melville
Rol: Billy Budd
Yöneten: C. Greenwood
Robert Kolej

ANTİGONE
Yazan: J. Anouilh
Rol: Chorus
Yöneten: Hilary Sumner- Boyd
Robert Kolej

1954- 1955
OTHELLO
Yazan: W. Shakespeare
Rol: Othello
Yöneten: Hilary Sumner-Boyd
Robert Kolej

1955
5. HENRY
Yazan: W. Shakespeare
Rol: Montjoy
Yale Drama School

GÜLRİZ SURURİ-ENGİN CEZZAR
KÜÇÜK SAHNE

(üstte) "Tütün Yolu" oyununda (soldan sağa)
Engin Cezzar, Nur Sabuncu, Pekcan Koşar ve Gülriz Sururi.

Gülriz Sururi-Engin Cezzar Topluluğu'nun Program Dergisi'nin ilk sayısının kapağında topluluğun amblemi.

1956

DIRTY HANDS
Yazan: J. P. Sartre
Rol: Hugo
Yale Drama School

BURNING BRIGHT
Yazan: John Steinbeck
Rol: Joe Saul
Yale Drama School

PHILADELPHIA STORY
Yazan: Philip Barry
Yöneten: Engin Cezzar
Saranac Lake Theatre

DIAL M FOR MURDER
Yazan: Frederick Knott
Rol: The Inspector
Yöneten: Dolly Davis
Saranac Lake Theatre

THE HEIRESS
Yazan: Ruth, Augustus Goetz
Rol: Townsend
Saranac Lake Theatre

1957

ADAM THE CREATOR
Yazan: Karel Çapek
Rol: Superman Miles
Yöneten: Robert Kalfin
Yale Drama School Experimental Theatre

12.CHARLES
Yazan: August Strindberg
Rol: 12. Charles
Yöneten: George Morfogen.
Yale Drama School Experimental Theatre

1958

WARDEN OF THE TOMB
Yazan: Franz Kafka
Rol: Warden
Yöneten: Yale Meyer
Piscator Dramatic Workshop

GIOVANNI'S ROOM
Yazan: James Baldwin
Rol: Giovanni
Yöneten: Eli Rill
The Actors' Studio

1959

TEYZE HANIM
Yöneten: Engin Cezzar
Amerika Türk Kadınlar Birliği prodüksiyonu

HAMLET
Yazan: W. Shakespeare
Rol: Hamlet
Yöneten: Muhsin Ertuğrul
İstanbul Şehir Tiyatrosu

1960

EYYUB ÜZERİNE OYUN (J. B.)
Yazan: Archibald MacLeish
Rol: Şeytan (Nickles)
Yöneten: Nüvit Özdoğru
İstanbul Şehir Tiyatrosu

1962

BİR YASTIKTA
Yazan: Jan de Hartog
Yöneten: Engin Cezzar
Dormen Tiyatrosu

1962- 1963

TÜTÜN YOLU
Yazan: Erskine Caldwell
Yöneten: Engin Cezzar
Rol: Dude Lester
Oyunlaştıran: Jack Kirkland
Çeviren: Filiz Ofluoğlu
Dekor: Duygu Sağıroğlu
Gülriz Sururi-Engin Cezzar Topluluğu

ÇİKOLATA SEVGİLİM
Yazan: François Campaux
Yöneten: Engin Cezzar
Çeviren: Orhan Aydınbaş
Dekor: Teoman Orberk
Kostüm: Engin İsen
Gülriz Sururi-Engin Cezzar Topluluğu

Aklın Oyunu
Yazan: Leonid Andreyev
Rol: Anton Kerjentzef
Çeviren: Onat Kutlar- Hüseyin Baş
Yöneten: Coşkun Tunçtan
Dekor: Teoman Orberk
Kostüm: (Gülriz Sururi'nin Kostümleri) Melda Kaptana
Gülriz Sururi-Engin Cezzar Topluluğu

Tatlı Kaçıklar
Yazan: Michel Andre
Yöneten: Engin Cezzar
Rol: Michel
Çeviren: Osman N. Karaca - Adli Moran
Dekor: Duygu Sağıroğlu
Kostüm: Melda Kaptana
Gülriz Sururi-Engin Cezzar Topluluğu

Alkol
Yazan: Jacques Robert
Yöneten: Engin Cezzar
Rol: Bosco
Çeviren: Mahmut Sait Kılıççı
Dekor: Ali Dilber
Gülriz Sururi-Engin Cezzar Topluluğu

1963- 1964

Othello
Yazan: W. Shakespeare
Yöneten: Engin Cezzar
Rol: Othello
Çeviren: Ülkü Tamer
Dekor: Çetin İpekkaya
Kostüm: Nil Gerede
Gülriz Sururi-Engin Cezzar Topluluğu

Midasın Kulakları
Yazan: Güngör Dilmen
Rol: Midas
Yöneten: Genco Erkal
Müzik: Arif Erkin
Dekor: Sermet Çağan
Kostüm: Nil Gerede
Gülriz Sururi-Engin Cezzar Topluluğu

Canlı Maymun Lokantası
Yazan: Güngör Dilmen
Yöneten: Engin Cezzar
Rol: Mr.Jonathan
Dekor-Kostüm: Nil Gerede
Gülriz Sururi-Engin Cezzar Topluluğu

Bütün Kadınlar Güzeldir
Yazan: François Campaux
Çeviren: Melih Vassaf- Muhip Dibekli
Yöneten: Çetin İpekkaya
Gülriz Sururi-Engin Cezzar Topluluğu

Bülbülün Sesi
Yazan: Robert Lamoureux
Yöneten: Engin Cezzar
Çeviren: Orhan Aydınbaş
Dekor-Kostüm: Duygu Sağıroğlu
Gülriz Sururi-Engin Cezzar Topluluğu

Keşanlı Ali Destanı
Yazan: Haldun Taner
Rol: Keşanlı Ali
Müzik: Yalçın Tura
Yöneten: Genco Erkal
Orkestra şefi: Carlo d'Alpino Capocelli
Koreografi: Mehmet Akan-Ömer Sezer
Dekor: Duygu Sağıroğlu
Kostüm: Nil Gerede
Gülriz Sururi-Engin Cezzar Topluluğu

1964- 1965

Direkler Arasında
Yazan: Refik Erduran
Rol: Keşanlı Ali
Müzik: Arif Erkin
Yöneten: Genco Erkal
Dekor: Tuncay Çavdar
Kostüm: Sevim Çavdar
Gülriz Sururi-Engin Cezzar Topluluğu

1965- 1966

Ferhat ile Şirin
Yazan: Nâzım Hikmet
Yöneten: Engin Cezzar
Rol: Ferhat

(solda) Engin Cezzar, "Aklın Oyunu"nda.

Yaşar Kemal 'Teneke' oyununun provalarında. (Soldan sağa) Ülkü Tamer, Yaşar Kemal, Tuncel Kurtiz, Gülriz Sururi, Şevket Altuğ, Aydemir Akbaş.

Dekor: Oğuz Oktay
Kostüm: Mevhibe Hasa
Gülriz Sururi-Engin Cezzar Topluluğu

Teneke
Yazan: Yaşar Kemal
Yöneten: Engin Cezzar
Rol: Memet Ali (İzmir turnesinde Kaymakam)
Dekor-Kostüm: Metin Deniz
Gülriz Sururi-Engin Cezzar Topluluğu

Zilli Zarife
Yazan: Haldun Taner
Rol: Cihangir
Müzik: Arif Erkin
Yöneten: Mehmet Akan
Dekor-Kostüm: Metin Deniz
Gülriz Sururi-Engin Cezzar Topluluğu

1966- 1967

Palto
Yazan: Gogol
Yöneten: Engin Cezzar
Rol: Akaki Akakiyeviç
Oyunlaştıran: Jean Cosmos
Çeviren: Cemal Süreya
Dekor-Kostüm: Metin Deniz
Gülriz Sururi-Engin Cezzar Topluluğu

Kurban
Yazan: Güngör Dilmen
Yöneten: Engin Cezzar
Rol: Mahmut
Dekor: Metin Deniz
Kostüm: Ayla Eryüksel
Gülriz Sururi-Engin Cezzar Topluluğu

1967- 1968

Kelepçe
Yazan: Refik Erduran
Yöneten: Engin Cezzar
Rol: Kuzgun
Dekor-Kostüm: Metin Deniz
Gülriz Sururi-Engin Cezzar Topluluğu

Aykırı
Yazan: Aydın Engin
Yöneten: Engin Cezzar
Rol: Murat
Dekor-Kostüm: Metin Deniz
Gülriz Sururi-Engin Cezzar Topluluğu

Sokak Kızı İrma
Yazan: Alexandre Brefford
Rol: Nestor
Müzik: Marguerite Monnot
Çeviren: Nisa Serezli
Şarkıları Çeviren: Melih Cevdet Anday-Haldun Dormen
Yöneten: Haldun Dormen
Dekor-Kostüm: Metin Deniz
Gülriz Sururi-Engin Cezzar Topluluğu

1969

İttihat ve Terakki
Yazan: Güngör Dilmen
Yöneten: Engin Cezzar
Rol: Enver Paşa
Dekor-Kostüm: Metin Deniz
Müzik: Arif Erkin
Gülriz Sururi-Engin Cezzar Topluluğu/
Dormen Tiyatrosu

1969-1970

Nikâh Kağıdı
Yazan: Epraim Kishon
Yöneten: Engin Cezzar
Rol: Brozowski (ikinci sezon)
Çeviren: Hale Kuntay
Dekor-Kostüm: Bülent Erbaşar
Gülriz Sururi-Engin Cezzar Topluluğu

Düşenin Dostu
Yazan: John Herbert
Rol: Smitty
Çeviren: Ali Poyrazoğlu- Oktay Balamir
Yöneten: James Baldwin
Müzik: Don Cherry-Okay Temiz
Gülriz Sururi-Engin Cezzar Topluluğu

Yazan: Murat Resnik
Çeviren: Oktay Balamir
Yöneten: Ali Poyrazoğlu
Dekor: Bülent Erbaşar
Kostüm: Avla Eryüksel
Gülriz Sururi-Engin Cezzar Topluluğu

Hint Kumaşı
Yazan: Ronald Millar
Yöneten: Engin Cezzar
Adaptasyon: Ali Poyrazoğlu- Oktay Balamir
Dekor: Arto Berberyan
Kostüm: Figen Suar
Gülriz Sururi-Engin Cezzar Topluluğu

1970- 1971

Morfin
Yazan: Michel Vincente Gazzo
Rol: Johnny
Çeviren: Tuncay Ozinel
Yöneten: Gülriz Sururi
Dekor-Kostüm: Leyla Belli
Gülriz Sururi-Engin Cezzar Topluluğu

Güneş de Batar
Yazan: Frank D.Gilroy
Çeviren ve yöneten: Engin Cezzar
Rol: Victor
Dekor: Arto Berberyan
Kostüm: Gülriz Sururi
Gülriz Sururi-Engin Cezzar Topluluğu

1971- 1972

Çifte Vurgun
Yazan: Francis Weber
Rol: Pilot
Çeviren: Ali Poyrazoğlu-Zeynep Oral
Yöneten: Ali Poyrazoğlu
Dekor: Arto Berberyan
Kostüm: Gülriz Sururi
Gülriz Sururi-Engin Cezzar Topluluğu

Hair
Yazan: James Rado- Gerome Ragni
Yöneten ve şarkı sözlerini çeviren: Engin Cezzar
Rol: Hud
Müzik: Galt Mac Dermott
Çeviren: Zeynep Birsel
Koreografi: Bernard Hassel
Müzik yönetmeni: Emin Fındıkoğlu
Dekor-Kostüm: Bülent Erbaşar
Gülriz Sururi-Engin Cezzar Topluluğu

Evet, Evet, Evet
Yazan: Alfonso Paso
Yöneten: Engin Cezzar
Rol: Manuel (turnede)
Çeviren: Hale Kuntay
Dekor: Arto Berberyan
Kostüm: Gülriz Sururi
Gülriz Sururi-Engin Cezzar Topluluğu

1972- 1973

Ağustos Böceği
Yazan: Alfonso Paso
Yöneten: Engin Cezzar
Çeviren: Hale Kuntay
Dekor: Arto Berberyan
Kostüm: Gülriz Sururi
Gülriz Sururi-Engin Cezzar Topluluğu

Biz Kadınlar
Yazan: Otto L.Fisher
Yöneten: Engin Cezzar
Çeviren: Hale Kuntay
Dekor: Arto Berberyan
Gülriz Sururi-Engin Cezzar Topluluğu

1974

Kapan
Yazan:Lucille Fletcher
Yöneten: Engin Cezzar
Çeviren: Ülkü Tamer
Dekor: Arto Berberyan
Kostüm: Gülriz Sururi
Gülriz Sururi-Engin Cezzar Topluluğu

Keşanlı Ali Destanı
Yazan: Haldun Taner
Yöneten: Engin Cezzar

(solda) Engin Cezzar, Keşanlı Ali rolünde (1974).

GÜLRİZ SURURİ
TİYATROSU
İNGİN CEZZAR

Filumena

GÜLRİZ SURURİ
TİYATROSU
İNGİN CEZZAR

Bilgesu Erenus

Halide

GÜLRİZ SURURİ
İNGİN CEZZAR

KABARE
KABARE
KABARE
KABARE
KABARE
KABARE
KABARE

Rol: Keşanlı Ali
Müzik: Yalçın Tura
Dekor-Kostüm: Arto Berberyan
Koreografi: Mehmet Akan

Keşanlı Ali Destani
Yazan: Haldun Taner
Yöneten: Engin Cezzar
Çeviren: Jitky Zamrazilove-Weltmanove
Müzik: Yalçın Tura
Dekor-Kostüm: Mengü Ertel
Koreografi: Mehmet Akan
Dramaturg: Jaromir Vavroş
Brno Devlet Tiyatrosu- Çekoslovakya

1975
Morfin
Yazan: Michael Vincente Gazzo
Rol: Johnny
Çeviren: Tuncay Özinel
Yöneten: Gülriz Sururi
Dekor-Kostüm: Leyla Belli
Gülriz Sururi-Engin Cezzar Topluluğu (Kış turnesi)

1976- 1977
Yalan Dünya
Yazan: Haldun Taner
Yöneten: Engin Cezzar
Müzik: Rupen Özer
Devekuşu Kabare Tiyatrosu

1980
Uzun İnce Bir Yol
Yazan: Gülriz Sururi-Mehmet Akan
Yöneten: Engin Cezzar
Rol: Erkek
Dekor-Kostüm: Osman Şengezer
Müzik Yönetmeni: Cenan Akın
Koreografi: Mehmet Akan
Gülriz Sururi-Engin Cezzar Topluluğu

1984
Kabare
Kurgu-uyarlayan ve yöneten: Engin Cezzar
Rol: Sunucu
Çevre düzeni: Metin Deniz
Giysi: Sadık Kızılağaç
Şarkı sözleri Gülriz Sururi- Ülkü Tamer-Engin Cezzar
Danslar (Bob Fosse'un koreografisinden): Mehmet Akan
Müzik direktörü: Garo Mafyan
Gülriz Sururi-Engin Cezzar Topluluğu

Filumena
Yazan: Eduardo de Filippo
Yöneten: Engin Cezzar
Rol: Domenico Soriano
Çeviren: Ülkü Tamer
Dekor: Refik Eren
Kostüm: Hale Eren
Gülriz Sururi-Engin Cezzar Topluluğu

Bay Alkolü Takdimimdir
(Üç bölümlük TV dizisi)
Eser: Halit Çapın
Rol: Halit
Yapımcı: Arif Keskiner/ Çiçek Film
Yöneten: Yaşar Seriner
Senaryo: Yalçın Yelence-Haşmet Zeybek

1985
Halide
Yazan: Bilgesu Erenus
Rol: Korkular
Yöneten: Rutkay Aziz
Müzik: Timur Selçuk
Çevre düzeni: Gürel Yontan
Giysi mask: Huşper Akyürek
Gülriz Sururi-Engin Cezzar Topluluğu

1988
Keşanlı Ali Destani
(TV Filmi)
Yazan: Haldun Taner
Rol: Keşanlı Ali
Yapımcı: Pan Yapım
Yöneten: Genco Erkal

Engin Cezzar "Hızır Bey" TV dizisinde. (1996)

1989
TIMELINE (ZAMAN TÜNELİ)
(Dramatik belgesel)
Rol: Ortadoğu muhabiri Selim Karasi
Yapımcı ve Yöneten: Leo Eaton
Maryland Public TV

THE PRICE OF THE TICKET
(Belgesel)
Tanıklık: Engin Cezzar
Yapımcı: Karen Thorsen ve William Miles
Yöneten: Karen Thorsen

1990
KALDIRIM SERÇESİ
(TV Filmi)
Yöneten: Engin Cezzar
Yapımcı: Pan Yapım
Senaryo: Başar Sabuncu

1990-1991
BUDALA
Yazan: Dostoyevski
Yöneten: Engin Cezzar
Uyarlayan: Simon Gray
Çeviren: Oya Menteş
Dramaturg: Gökhan Akçura
Özgün müzik: Okan Demiriş
Dekor: Ethem Özbora
Kostüm: Hale Eren
İstanbul Devlet Tiyatrosu

1991
TURNUVA
Sunucu: Engin Cezzar
Yarışma Programı
Yapımcı ve Yöneten: Nedret Çatay
TRT İstanbul TV

1992- 1993
YEDİ KADIN
Yazan: Barbara Schottenfeld
Yöneten: Engin Cezzar
Çeviren: Sevgi Sanlı
Müzik: Cem İdiz
Dekor: Ethem Özbora
Kostüm: Serpil Tezcan
İstanbul Devlet Tiyatrosu

1993- 1994
KADI-BİR AKDENİZ MÜZİKALİ
Yazan: Ülkü Tamer
Yöneten: Engin Cezzar
Müzik: Cem İdiz
Dans düzeni: Işıl Wrenshall
Sahne tasarımı: Haluk Işık
Giysi tasarımı: Sevgi Türkay
Antalya Devlet Tiyatrosu

1995
MİDASIN KULAKLARI VE ALTINLARI
Yazan: Güngör Dilmen
Yöneten: Engin Cezzar
Müzik: Cem İdiz
Koreografi: Mehmet Yalız
Eskişehir Devlet Konservatuvarı
Anadolu Üniversitesi Devlet Konservatuvarı

HIZIR BEY
(TV Dizisi)
Yazan: Refik Erduran
Rol: Hızır Bey
Yapımcı ve Yöneten: Altuğ Savaşal
TRT TV

TEMA
TÜRKİYE ÇÖL OLMASIN!
(0212) 281 10 27

ISBN 975-363-472-2

